

Tartu Ülikool

Loodus- ja täppisteaduste valdkond

Ökoloogia ja maateaduste instituut

Geograafia osakond

Magistritöö inimgeograafias ja regionaalplaneerimises

Muutused linnalähedaste piirkondade teenusstruktuuris

Luunja ja Tartu valla näitel

Holger Ehrlich

Juhendaja: PhD Kadri Leetmaa

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2017

Annotatsioon

Muutused linnalähedaste piirkondade teenusstruktuuris Luunja ja Tartu valla näitel

Antud uurimistöö eesmärgiks on uurida, (1) kuidas on muutunud linnalähedaste piirkondade teenusstruktuur eeslinnastumise käigus, (2) milliseid teenuseid tarbivad eeslinnaalade elanikud keskuslinnas ning (3) milline on võtmeisikute nägemus kvaliteetsete teenuste tagamiseks. Uurimistöö põhineb Tartu ning Luunja valla näitel ning uurimistöös kasutatavad andmed koguti ekspertintervjuudega. Tulemustest selgub, et Tartu linnalähipiirkondades on toimunud eeslinnastumine, mille tulemusel on märgatavalt paranenud haridusteenuse kvaliteet. Kuna suur osa teenustest ja töökohtadest ei ole eeslinnastunud ning asuvad endiselt keskuslinnas, ent ühistransport ei vasta uutele oludele, suurendab see autostumisega seonduvaid probleeme. Samuti põhjustavad negatiivset mõju teenuste kättesaadavusele omavalitsuste piirid. Omavalitsuste koostöö on muutunud tihedamaks, ent kuna see on endiselt puudulik, tõstaks teenuste kvaliteeti kõige tõenäolisemalt omavalitsuste ühinemine.

Märksõnad: eeslinnastumine, teenused, omavalitsuste vaheline koostöö

CERCS kood: S230 Sotsiaalne geograafia

Changes in the service structure of city suburbs on the example of Luunja and Tartu municipalities

The aim of this research is to investigate, (1) how has the service structure changed in suburbanized areas, (2) what services are suburbanites consuming in the center city and (3) what is the vision of the key people to guarantee high quality services for residents in suburban areas. The research is based on the example of Tartu and Luunja municipalities. The data used in research is collected by expert interviews. The research revealed that there has been decent suburbanization in Tartu city region. Suburbanisation has had a very positive effect on educational services. As most services and jobs are still located in the center city and public transport service is underdeveloped, suburbanisation increases problems associated with motorisation. Also, the borders of the municipalities have a negative impact on service availability. As the cooperation between municipalities has not evolved yet, the best solution to offer high quality services, would be merging the municipalities.

Key words: suburbanisation, services, cooperation between municipalities

CERCS code: S230 Social geography

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	5
1. TEOREETILINE TAUST.....	7
1.1 Elu- ja töökohtade eeslinnastumine.....	7
1.1.1 Eeslinnastumise eeldused.....	7
1.1.2 Struktuursed muutused.....	9
1.2 Monotsentristlikust linnast polütsentristlikuks linnaks	10
1.3 Ettevõtete ning teenuste asukohavalik	14
1.4 Eeslinnade suhe keskuslinnadega.....	16
1.5 Keskuslinnade eelised teenuste pakkumise osas	18
1.6 Eeslinnaliste piirkondade sõltuvus keskuslinnast	19
1.6.1 Keskuslinn ning eeslinnad, kui toimiv tervik.....	19
1.6.2 Eeslinnastumise mõju linnaregioonile	21
1.6.3 Eeslinna toimimine keskuslinna arvelt.....	22
1.7 Keskuslinna teenuste kompenseerimine.....	24
1.8 Eesti eeslinnastumise kontekstis	27
1.9 Uurimisküsimused.....	32
2. ANDMED JA METOODIKA.....	34
3. TULEMUSED.....	39
3.1 Linnalähedaste piirkondade seotus keskuslinnaga teenuste kaudu	39
3.1.1 Olemasolevad kohapealsed teenused	39
3.1.2 Kohapealse teenusstruktuuri muutumine	43
3.1.2.1 Kohapealsete teenuste vähenemine	43
3.1.2.2 Kohapealsete teenuste kvaliteedi paranemine.....	46
3.1.3 Linnalähedaste piirkondade seotuse tugevus keskuslinnaga.....	48
3.1.4 Teenuste tarbimine keskuslinnas.....	51
3.1.4.1 Linnas tarbitavad teenused	51
3.1.4.2 Linna minemise põhjused.....	52
3.1.5 Kohapealsete teenuste kättesaadavuse tagamine.....	55
3.2 Linna läheduse mõju	60
3.2.1 Linna läheduse negatiivne mõju kohalikule elanikule	60
3.2.2 Linna läheduse positiivne mõju kohalikule elanikule	63
3.2.3 Linna läheduse mõju vallale.....	64

3.2.4 Lisandunud elanike mõju vallale.....	66
3.2.5 Uute elanike mõju identiteedile.....	70
3.3 Ühistransport	73
3.4 Omavalitsuste piiride mõju teenuste kättesaadavusele	77
3.5 Omavalitsuste reformi mõju teenustele.....	80
3.6 Linnaga piirnevate alade linnaga liitmine	86
3.7 Linna ja valla vaheline koostöö.....	88
4. ARUTELU	92
5. KOKKUVÕTE.....	99
SUMMARY	101
TÄNUAVALDUSED	103
KIRJANDUS.....	104
LISAD	110
LISA 1	110
LISA 2	111
LISA 3	112
LISA 4	113

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida, millised muutused on toimunud teenusstruktuuriga Tartu linna lähiümbruses eeslinnastumise käigus. Teenustega toimunud muutuste uurimine on oluline, kuna Ida-Euroopas, sealhulgas ka Tartus, on selle sajandi algusest alates toimunud kiire inimeste ümber paigutumine (Krisjane, Berzins 2012). Autori bakalaureusetööst selgub, et Tartu linna ümber on välja kujunenud selge ning ringjas eeslinnaala. Muutused asustuses kohustavad nii era- kui ka avalike teenuste pakkujaid muutustega kohanema ning teenuste struktuuri ning kättesaadavust ümber korraldama. Kuna mujal maailmas on selline protsess kaasa toonud tõsiseid probleeme teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse osas, tuleks samasuguste probleemide kordumist Eestis vältida. Selle magistritöö üldisemaks eesmärgiks on välja selgitada, milliseid teenuseid tarbivad eeslinnaaladel elavad inimesed ning kuidas nähakse teenuste kättesaadavuse tagamist elanike jaoks võtmeisikute poolt.

Avaliku sektori rolli nõrkus planeerimisel on olnud probleemiks kõikides endistes sotsialistlikes riikides (Hirt 2015). Tänu planeerimise alatahtsustamisele on uushoonestusalasid rajatud aladele, kus ei ole tagatud igapäevaselt vajalike teenuste olemasolu (Samarüütel et al. 2010). Eeslinnadesse elama kolinud inimeste side keskuslinnaga on endiselt väga tugev (Roose et al. 2015; Kährik et al. 2012). Kindlasti põhjustab seda ühelt poolt teenuste puudulikkus inimeste elukohas, ent samuti asuvad sealsete elanike töökohad endiselt keskuslinnas. Kuna inimeste seos keskuslinnaga on tugev, on väga olulisel kohal transporditeenus. Ühistranspordivõrgustikku pole õigeaegselt uuele struktuurile vastavaks arendatud ning see on üks suurimaid probleeme (Hirt 2015).

Eeslinnaaladele on vaja tagada kvaliteetsed teenused, mis rahuldavad sealsete elanike vajadusi. Antud teema on hetkel väga aktuaalne, kuna Eestis käimas haldusreform, mille üks eesmärk on parandada teenuste kvaliteeti. Hetkel on omavalitsused killustunud ning see ei võimalda tagada terviklikku ning toimivat teenuste süsteemi (Rahandusministeeriumi koduleheküljel). Kuigi haldusreform keskendub ainult väikestele valdadele, on probleem tunduvalt laiem. Kindlasti vajavad lahendust probleemid, mis on seotud eeslinnastunud piirkondadega. Praegune omavalitsusreform on puudulik, kuna see ei lahenda linnapiirkondade omavalitsuste koostööprobleeme. Ühtselt toimiva linnaregiooni moodustavad erinevad omavalitsused, mistõttu on piirkonna teenuste korraldamine raskendatud. Erinevatel administratiivsetel üksustel on erinevad huvid ning sellest tulenevate

probleemide tagajärjel kannatavad elanikud. Haldusreform peaks keskenduma ka linnaliste piirkondade teenustega seotud probleemidele.

Töö kirjanduse ülevaates tehakse kokkuvõtte maailmas toimunud elu- ning töökohtade eeslinnastumisest ning sellest, kuidas see on mõjutanud erinevate teenuste kvaliteeti ning keskuslinnade jätkusuutlikkust. Eeslinnastumine on paljudes piirkondades tekitanud probleemi, kus elanikel pole võimalik oma elukohas teenuseid tarbida. Eeslinnaaladel elavad inimesed tarbivad väga sageli keskuslinna teenuseid, kuid ei panusta rahaliselt nende ülalpidamisse (Bradford, Oates 1974; Wu 2010). Kuna võrreldes lääneriikidega on eeslinnastumine Ida-Euroopas, sealhulgas ka Eestis suhteliselt uus protsess, siis võib eeldada, et ka probleemid on kohe kohale jõudmas, ent lahendused hilinevad (Sýkora, Bouzarovski 2012). Samuti käsitletakse kirjanduse ülevaates erinevaid võimalusi linnaregiooni teenuste parema kvaliteedi tagamiseks ning antakse ülevaade hetkel Eestis valitsevast olukorrast.

Selles magistritöös käsitletakse teenusstruktuuri muutumist Tartu lähipiirkonnas Luunja ning Tartu valla näitel. Uurimistöös kasutatavad andmed kogutakse ekspertintervjuudega. Empiirilises analüüsis vaadatakse järgmisi teemasid:

1. kuidas on muutunud teenuste kättesaadavus ning kvaliteet linnalähedastes piirkondades,
2. millised on linnalähedastes piirkondades elavate inimeste keskuslinna külastamise põhjused,
3. millised on suhted keskuslinna ning linnalähedaste omavalitsuste vahel ning
4. milline on suhtumine omavalitsusreformi kui ühte võimalusse kuidas parendada teenuste kvaliteeti.

Uurimistöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis kirjeldatakse, kuidas on toimunud eeslinnastumine ning millised tagajärjed sellega kaasnevad. Lisaks kirjeldatakse, millisel viisil oleks võimalik olukorda lahendada ning sõnastatakse uurimisküsimused. Teises peatükis kirjeldatakse töös kasutatavat andmestikku ning metoodikat. Töö kolmandas peatükis antakse ülevaade sellest, milline on eeslinnaalade elanike teenuste tarbimise muster ning kuidas oleks võimalik leevendada omavalitsuste piiridest tulenevaid probleemkohti teenuste arendamisel ning kättesaadavusel. Neljandas peatükis arutletakse selle üle, kuidas Tartu lähipiirkonna teenused on arenenud ning kuidas tagada veel parem teenuste kättesaadavus linnaregiooni elanikele. Viies peatükk on kokkuvõtte.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1 Elu- ja töökohtade eeslinnastumine

1.1.1 Eeslinnastumise eeldused

Linnadega toimuvad pidevalt erinevad protsessid, mis muudavad linnaliste piirkondade struktuuri ja toimimist. Tänapäeval räägitakse linnadest sageli, kui jäänukeist ajast, mil transpordikulud olid kõrged ning inimesed elasid linnades seetõttu, et asuda töökoha lähedal (Glaeser 2000). Post-industriaalne ühiskond on vähendanud märkimisväärselt transpordikulusid, mis on endaga kaasa toonud selle, et inimestel ja ettevõtetel on suurem võimalus oma asukoha valimiseks (Wu 2006; Mykhnenko, Turok 2007). Asukohta on võimalik vahetada nii linnasiseselt, kui ka linnaregiooni piires. Kuna transpordikulud ei oma enam nii suurt tähtsust, on hakatud eelistama odavamaid piirkondi. See on endaga kaasa toonud linnade kiire laienemise. Eeslinnade kasuks räägib asjaolu, et sama raha eest on võimalik saada tunduvalt suurem krunt (Baer, Marando 2001). Lisaks odavamale kinnisvarale tagavad elanikud eeslinna kolides meeldivama elukeskkonna, läbi avaruse ja loodusläheduse (Wu 2006; Burchfield et al. 2006). Mida suuremaks muutuvad inimeste sissetulekud ning mida kättesaadavamaks ja kiiremaks muutub transport, seda enam hakkavad inimesed väärtustama kvaliteetsemat elukeskkonda (Rüütel 2013).

Ajalooliselt on linnad arenenud väga kompaktsetena, kuna see on võimaldanud hoida inimeste ja kaupade liikumisega kaasnevad kulud võimalikult madalatena (Glaeser 2000). Ajal, mil kaupade ja inimeste liikumine on muutunud palju odavamaks ning kiiremaks, ei ole linnade laiali valgumine enam probleemiks. Lähedus ei ole enam kõige olulisem aspekt asukoha valikul. See on tõstnud inimeste mobiilsust ehk tänaseks on inimeste valmisolek ja võimalused liikumiseks suurenenud (Glaeser 2000; Leetmaa et al. 2009). Elukoha valikul ei ole enam kõige olulisemaks osaks võimalikult lähedal asumine linna keskusele, vaid määravamaks on muutunud näiteks maa hind ning ümbruskonna looduslähedasem keskkond, hõredam asustus ning kaasaegsed ja suuremad eluruumid (Sýkora 2009).

Eeslinnastumise kiirust mõjutab kõige rohkem inimeste sissetulek, näiteks eeslinnastuvad rohkem kõrgema sissetulekuga inimesed (Wu 2010). Kõrgema sissetulekuga inimeste seas on eeslinnastumine levinum, kuna suurema eluaseme ülapidamiskulud on kõrgemad, samuti kulub raha linna liikumiseks. Mida suuremad on inimeste sissetulekud, seda rohkem mugavusi nad endale lubada saavad ning seda kiiremini toimub eeslinnastumine (Wu 2010).

Lisaks kiirenevale eeslinnastumise tempole hakatakse sissetulekute suurenedes eelistama suuremaid krunte, kuna see võimaldab tagada privaatsust ning looduslähedust oma elukoha ümber. Maakasutuse mõttes toob palkade kasv endaga kaasa eeslinna laiali valgumise kiirenemise, kuna lisaks suurenevale eeslinnastuvate perede arvule ehitatakse uusi eluhooneid hajusamalt, et tagada meeldivam elukeskkond. Mida rohkem linn laiali valgub, seda keerulisemaks muutub teenuste pakkumine elanikele. Väikeses ning kompaktses piirkonnas on teenuste kättesaadavuse tagamine lihtne, ent eeslinnastumise käigus vahemaad kasvavad, mille tõttu muutub ka teenuste korraldamine rohkem väljakutseid pakkuvaks.

Linnade laienemine ei toimu eeslinnastumise käigus suvaliselt, vaid kindlate mustrite alusel – muutumas on linnade ülesehituslik struktuur. Kui lääneriikides on eeslinnastumist avaliku sektori poolt teatud juhtudel tugevalt reguleeritud ning jälgitud seda, et uute elupiirkondade rajamisel tehtaks seda arvestades olemasolevate teenustega (Hirt 2015), siis endistes sotsialistlikes riikides on see toimunud väga suures osas erainvestorite juhtimisel ning avalik sektor on olnud pigem kõrvaltvaataja rollis (Hirt 2015). Uute elurajoonide rajamisel ei ole arvestatud sellega, et inimestele oleks tagatud teenuste kättesaadavus.

Lisaks transpordikulude vähenemisele, on eeslinnastumist mõjutanud infotehnoloogia areng (Anderson, Bogart 2001). Arenenud tehnoloogia võimaldab infovahetust reaalsel kontakti omamata, vähendades vajadust transpordi järele. Transpordikulude vähenemine ning informatsioonitehnoloogia kiire areng on muutnud andmete ning inimeste ja kaupade liikumise kiiremaks. See on hoogustanud eeslinnastumise protsessi märkimisväärselt (Wu 2010). Infotehnoloogia kiire areng on loonud võimalused väga suure hulga informatsiooni usaldusväärseks edastamiseks reaajas peaaegu kõikjale ja peaaegu momentaalselt. Tehnoloogia on seeläbi vähendanud kulusid kommunikatsioonile ning me ei vaja enam nii palju füüsilist kokkusaamist teiste inimestega (Ihlanfeldt 1995; Gaspar, Glaeser 1998). Siiski ei tähenda see seda, et inimeste vajadus üksteisega reaalses elus kohtuda täielikult kaoks – infotehnoloogia ei ole transpordi asendaja, vaid vähendab liikumise vajadust. Samas on füüsilise kokkusaamise vajadus hakanud sagedamini esinema, kuna tutvuste arv on suurenenud (Gaspar, Glaeser 1998). Seda iseloomustab suurenenud ärireiside arv.

Lisaks transpordikulude vähenemisele ja transpordi kiiruse kasvamisele, on kasvanud ettevõtete ja inimeste asukohamobiilsus ehk valmidus liikumiseks ning samuti on ettevõtete sisene töö muutunud paindlikumaks, võimaldades teha kaugtööd (Ihlanfeldt 1995). Selle tulemusena on tekkinud keskkond, mis ei nõua enam tingimata ettevõtete ja majapidamiste

paiknemist linnades üksteise vahetus läheduses. Kaugtöö tegemist võimalus vähendab inimeste kesklinna külastamise vajadust. Selleks, et inimene ei peaks vaid teenuste pärast linna sõitma, tuleb tagada teenuste kättesaadavus ka kodupiirkonnas. Kaugtöö osakaalu suurenedes muutub see üha olulisemaks.

1.1.2 Struktuursed muutused

Eeslinnastumine ei ole piirdunud vaid elamuehituse laienemisega, vaid lisaks elukohtade eeslinnastumisele, on hakanud eeslinnadesse liikuma ka sealsetele elanikele mõeldud teenused ning töökohad (Ihlanfeldt 1995). Nii nagu inimesed otsivad kvaliteetsemaid elupindu eeslinnast, kus need on odavamad, üritavad ka ettevõtted optimeerida kulusid ning uued tootmisüksused ja kontorid rajatakse piirkonda, kus kinnisvarahinnad on madalamad ning tagatud on logistiliselt parem asukoht (Glaeser 2000). Eeslinnaaladele rajatud töökohad soodustavad teenuste arenemist eeslinnaaladel. Teenused vajavad toimimiseks tarbijaid ning kui ettevõtte on tarbijad ühte kohta koodandnud, on see soodne olukord eraettevõtjale, kes soovib piirkonnas teenust pakkuda.

Elu- ning töökohtade liikumine kesklinnast eeslinnaaladele on viinud aruteludeni, milles käsitletakse kesklinnade olulisuse muutust regionaalse majanduse juhtija ning teenuste pakkujana. Eeslinnalised piirkonnad ei ole enam sõltuvad piirkonnas paiknevast tömbekeskusest ning on muutunud majanduslikult iseseisvateks (Ihlanfeldt 1995). Suhet uute eeslinnakeskuste ja kesklinnade vahel nähakse pigem konkureerivana, kui üksteist täiendavana. Kuigi eeslinnad soovivad areneda kiiremini, kui kesklinn, on neile siiski väga oluliseks ka kesklinna hea käekäik ning väga paljudes valdkondades toimib sageli koostöö kesklinnade ning neid ümbritsevate omavalitsuste vahel (Hollar 2010). Sellest hoolimata tähendab see seda, et tulevikus võib kesklinn kaotada mõnevõrra oma mõjuvõimu, kuna linnaäärsetes piirkondades elavad inimesed saavad üha suurema osa vajalikest teenustest kätte oma kodulähedases piirkonnas ning sinna tekivad ka uued töökohad. See tähendab seda, et inimeste jaoks pole kesklinna olemasolu enam nii oluline, kui varasemalt. Samuti suureneb eeslinnaaladel elavate inimeste suhtarv võrreldes kesklinnas elavate inimestega, mis suurendab eeslinnaomavalitsuste otsustusõigust. Kesklinna jätkusuutlikkus on siiski endiselt oluline, kuna kesklinna agglomerationimajandus tagab piirkonna majandusliku edukuse. Samuti on kesklinna nimi laialdaselt tuntud ning loob võimalused selle kasutamiseks toodete ja teenuste turundamises. Seetõttu ei tähenda eeslinnaliste omavalitsuste

püüdlused oma mõjuvõimu suurendamiseks seda, et keegi sooviks keskuslinna allakäiku, vaid pigem soovitakse suurendada oma heaolu (Ihlanfeldt 1995; Haughwout, Inman 2002; Schaltegger et al. 2009).

Kui algselt tähendas töö- ja kodukoha vaheline pendelränne sõitmist eeslinna ning linnaregiooni keskuse vahel, siis üha sagedamini on keskuslinn sellest protsessist välja jäetud ning pendelränne toimub eeslinnastunud ringi sees (Bontje, Burdack 2005). See tähendab, et keskuslinnade külastamise vajadus väheneb. Eeslinnastunud ringi sisest pendelrännet soodustavad erinevate äride ja kaubandusettevõtete kolimine keskuslinna piiri äärde või sellest veelgi kaugemale, kuid samuti ka uute büroohoonete rajamine äärelinna. See on kaasa toonud olukorra, kus inimeste töökoht ei asu enam sageli keskuslinnas ning lisaks on kõik teenused samuti kättesaadavad keskuslinna külastamata.

1.2 Monotsentristlikust linnast polütsentristlikuks linnaks

Linnade kujunemisest ning arenemisest on räägitud juba väga pikka aega. Linnauurimise ajaloo jooksul on linnade ülesehitus ning linnadega seotud protsessid tugevalt muutunud (Hall 2003). 20. sajandil mõtestati linna kontsentriselt, mis iseloomustas linna arengut, kui keskusest kaugemale toimuvat ning põhiliseks tegevuspiirkonnaks oli kõige kesksel kohal asuv kesklinn. Kesklinna moodustas mudeli kohaselt ärikvartal, mida ümbritsesid kaugenevalt erineva otstarbega ringjad tsoonid (Burgess 1925). Ka suurem osa teenustest paiknes kesklinnas. Varasemalt ülesehituslikult ühe keskusega linnad on arenemise käigus muutunud mitme tõmbekeskusega linnadeks. Kuigi polütsentristlikult hakati linnadest aru saama juba 20. sajandi alguses, ei saanud teooria algselt väga palju tähelepanu (Davoudi 2003).

Tänu eeslinnastumisprotsessile arenevad linnad senise ühe keskusega linna asemel mitme keskusega linnaregioonideks (Davoudi 2003). Kui linn hakkab eeslinnastumise toimet laiali valguma, hakkavad tekkima väikesemad linnasisesed alamkeskused, mis on põhilist keskust toetava iseloomuga. Alamkeskuste teket on avalikul sektoril suures osas võimalik reguleerida erinevate planeeringutega, millega määratakse maa kasutusotstarve (Yue et al. 2010). Siiski aitab selline reguleerimine vaid juhul, kui kogu tegevus leiab aset ühe omavalitsuse administratiivsetes piirides. Lisaks erinevatele planeeringutele on väga olulisel kohal turujõud. Uue keskuse tekkeks on vaja logistiliselt head piirkonda ning seda, et mõni eraettevõtja rajaks piirkonda esmalt tarbijaid ligi meelitava asutuse (Davoudi 2003). Selle

jaoks on vaja kriitilist tarbijate hulka, kes antud asutust külastama hakkaks või oleks huvitatud seal töötamisest. Madalama taseme keskuste teke soodustab teenuste paremat kättesaadavust piirkonna elanike jaoks. Elanike jaoks tekib võimalus tarbida sama teenust uues kohas, kus see on kergemini ligipääsetav. Selleks, et suuta konkureerida kesklinnaga, on vaja pakkuda kvaliteetset teenust.

1945. aastal hakati mõistma, et linnad on tunduvalt keerulisemad geograafilised moodustised, kui varasemalt arvati, ning linnade areng ei ole kesklinnast ühtlaselt eemalduv. Kuigi linnades on algselt eksisteerinud keskne ärikvartal, tekivad linnades uued keskused, mis paiknevad lähedamal elurajoonidele ja tagavad seeläbi lühema tööalase rände ning parema teenuste kättesaadavuse (Harris, Ullman 1945). Polütsentristlik käsitlus hakkas rohkem tähelepanu saama alles 1960datel aastatel, mil monotsentristlik jäeti tahaplaanile (Davoudi 2003).

Eeslinnastumine ning polütsentristliku struktuuri väljaarenemine on tingitud inimeste liikumisharjumuste muutumisest, ent eeslinnastumine on inimeste liikumist samuti tugevalt mõjutanud. Töökohtade detsentraliseerumist ning klasterdumist uutes keskustes seostatakse lühemate töörande vahemaadega. Seevastu ühe tõmbekeskusega struktuurid tekitavad suuremat liikumisvajadust. Seda põhjustab asjaolu, et mitme keskusega linnalised struktuurid pakuvad rohkem võimalusi ruumiliselt sobivama töö- ning elukoha valikuks. Samuti on võimalik valida erinevate teenusepakkujate vahel ning leida endale sobivaim. Gordon et al. (1989) on öelnud, et ühe keskusega linn on muutunud äärmiselt ebaefektiivseks jätkuva eeslinnastumise tingimustes. Üks keskus tähendab seda, et kõik inimesed liiguvad ühel kellaajal ühte kohta ning samamoodi õhtul tagasi, mis toob endaga kaasa suured liiklusummikud, halvendades teenuste kättesaadavust.

Ameerika näitel võib öelda, et enamasti tekivad uued linnalised keskused logistiliselt heades kohtades asuvate kaubanduskeskuste ümber (Davoudi 2003). Peale kaubanduskeskuse rajamist hakkavad samasse piirkonda tekkima ka teistsugusele kasutusele orienteeritud teenused, nagu näiteks bürood. Võib väita, et erainvestorite valikud on otsustava tähtsusega linna arengu kujundamisel, kuna uued keskused tekivad sinna, kuhu investorid on kõigepealt planeerinud uue elurajooni või uue ärihoone. Esimesel juhul tekib kõigepealt elurajoon, mis meelitab ligi teenusepakkujaid. Teisel juhul tekib kõigepealt teenus ning seejärel kolivad inimesed selle lähedusse. Kui Ameerika Ühendriikides on eeslinnaaladel asuvate uute keskuste tekkimine olnud väga tavapärane ja hoogne, siis Euroopas on see olnud tunduvalt tagasihoidlikum (Davoudi 2003).

Euroopas pole tekkinud Ameerika Ühendriikides loodud mõistele vastavaid äärelinnalisi keskuseid (Bontje, Burdack 2005). Selle põhjuseks on Euroopa erinev planeerimiskultuur ning erinevad regulatsioonid võrreldes Ameerika Ühendriikidega. Kuigi Euroopas asuvad äärelinnade keskused ei vasta Ameerika Ühendriikides loodud definitsioonile, võime me kindlasti öelda, et ka Euroopas on tegemist uute tõmbekeskustega, mis vähendavad vajadust kesklinna külastamiseks ning muudavad linna polütsentristlikuks (Davoudi 2003). Euroopa eripära seisneb selles, et tõmbekeskused ei moodusta omaette linnalist tervikut, vaid on sageli monofunktsionaalsed piirkonnad, olles näiteks orienteeritud kaubandusele või tööstusele (Bontje, Burdack 2005). Samuti ei teki nad enamikel juhtudel mitte linna administratiivsetest piiridest väljapoole, vaid nende siseselt. Oma tegevusega ei paku nad seetõttu linna keskusele tugevat konkurentsi, vaid on linna keskust toetava funktsiooniga, pakkudes alternatiivseid teenuseid.

Kuigi polütsentriline keskkond võib tunduda teenuste osas enam võimalusi pakkuv kui monotsentriline, siis alati ei pruugi see nii olla. Kui väga väikeses linnas, kus ei toimu eeslinnastumist, tekib mitu keskust, siis ei pruugi kummalegi piisavalt tarbijaid jaguda (Meijers 2008). Monotsentrilist piirkonda iseloomustab tarbijate koondumine ühe keskuse suunal ning see lihtsustab erinevate teenuste pakkumist läbi kompaktsuse, mistõttu on kergem saavutada mastaabiefekti (Glaeser 2000). See omakorda tähendab seda, et ühe teenusepakkuja tarbijate hulk on suurem ning tal on võimalik pakkuda suuremat valikut (Meijers 2008). Samas ei suuda monotsentriline linn pakkuda kiirelt ligipääsetavaid teenuseid eeslinnastumise käigus laiali valgunud keskkonnas. Kui tarbijate hulk on piisav mitme teenuskeskuse edukaks toimimiseks, on teenuste valik tagatud ka mitmes linnaregiooni piirkonnas. Selline olukord tagab kiirema ligipääsu teenuseni. Kui piirkonnas leiab aset eeslinnastumise protsess, siis võib kindlalt väita, et tarbijate hulk on piisav mitme teenuskeskuse tekkimiseks.

Teenuste toimimise jaoks on olulisel kohal minimaalne turu suurus, mis on vajalik piisaval hulgal antud teenuste tarbijate olemasolu tagamiseks. Kui piirkonnas ei ole piisaval hulgal tarbijaid, ei ole võimalik teenust kasumlikult pakkuda. Isegi juhul, kui väikeses keskuses on olemas kriitiline hulk tarbijaid, on seal küll võimalik teenust pakkuda, kuid see on keerukam võrreldes piirkonnaga, kus tarbijate hulk on suurem (Meijers 2008). Suuremates keskustes paiknevad asutused saavad arvestada suurema külastajate hulgaga ning sellest tulenevalt on neil paremad võimalused kvaliteetsema ning mitmekesisema teenuse pakkumiseks. Kvaliteetsem teenus meelitab omakorda ligi uusi tarbijaid. See mõjub negatiivselt

väikesemates keskustes asuvatele teenusepakkujatele, kes kaotavad kliente. Seetõttu on väikesemates piirkondades oluliseks leida lahendus teenuste jätkusuutlikkusele.

Idealis on linnu ette kujutatud ühtlaste struktuuridena, kus kõikidel linnaelanikel on võrdne ligipääs teenustele ning neil on hea ja võrdväärne elada, olenemata nende asukohast. Reaalsuses sellist olukorda ei eksisteeri. Veel enam muudab olukorra keerulisemaks, kui on toimunud eeslinnastumine ning elanikud on jaotunud suurema ala peale. Isegi juhul, kui linnades on rajatud lisaks kesklinnas paiknevale teenuskeskusele veel toetavaid teenuskeskuseid teistesse linna piirkondadesse, siis ei saa väita, et teenuste kättesaadavus ning selle kvaliteet kõikides linna piirkondades oleks võrdne (Baer, Marando 2001). Paratamatult erineb see linna erinevates piirkondades. Keskusest kaugemates piirkondades elab vähem inimesi, mistõttu on seal keerulisem eraettevõtjal teenuseid pakkuda. Samuti muudab hõre asustus kulukamaks avaliku sektori teenuste ülalpidamise, mille hulk on seal samuti väiksem. See tähendab, et sealsed elanikud on ebavõrdses positsioonis, kuna peavad teenuse tarbimiseks tegema suuremaid kulutusi.

Polütsentriline linnaline struktuur on keerukas ning selle mõistmiseks ei ole ühest arusaamist. Seda, kas võtta polütsentrilise keskkonna erinevaid keskusi üksteisest sõltumatutena või teineteist toetavatena, on pidevalt üles kerkiv teoreetiline küsimus paljudel juhtudel ning ühist vastust sellele anda ei ole võimalik (Baer, Marando 2001). Kui võtta polütsentrilist struktuuri sõltumatute üksustena, siis räägime me enamasti erinevatest halduslikest üksustest, mille vahel toimub teatav konkureerimine teenuse endale saamise nimel. Kui rääkida polütsentrilise struktuuri üksustest, mis on üksteisest sõltuvad, siis toimub erinevate keskuste vahel koostöö ja üksteise teenuste täiendamine. Viimasena toodud olukord eksisteerib näiteks linnade siseselt, kus on olemas teatud valdkonda reguleeriv ametkond ning sellel on allüksused erinevates linna piirkondades. Samuti suurendavad erinevad toidukauplused teenuse kättesaadavust elanike jaoks.

Alati ei pea rääkima täielikust teenuste jaotumisest erinevate keskuste vahel. Keskused jagunevad oma tugevuse järgi inimesi enda juurde meelitada. Osad keskused on mõeldud vaid ühe piirkonna inimese jaoks, samas kui teiste eesmärgiks on leida kliente kogu regioonist. Erinevate teenuste korral on piirkond jagatud erineva suurustega üksusteks. Linnades eksisteerivad süsteemid, kus on kasutusel nii suured linnaülesed üksused, kui teatud teenuste korral ka väikesemad üksused (Baer, Marando 2001). Kapitalimahukate teenuste pakkumine on mõistlikum korraldada linna- või suurema territooriumi üleselt (Tullock 1994). Kui mingi

teenus nõuab väga palju inimtööjõu panust, on selle pakkumine mõistlikum inimestele lähedamal asuval tasandil ehk mõttekas on seda pakkuda linnaosa tasemel. Väikesemad üksused, mis on loodud näiteks linnaosade põhjal, tagavad suurema paindlikkuse ning võimaldavad seeläbi pakkuda kättesaadavamat teenust ning võimaldavad arvestada kohalike eripäradega. Linnaosade põhiselt on mõttekas läheneda näiteks turvalisusele, prügiveole ja heakorrale ning naabruskonna elu aktiveerimisele ja ürituste korraldamisele.

1.3 Ettevõtete ning teenuste asukohavalik

Kesklinnas on koos palju inimesi ning seetõttu on seal erinevate tarbijatele suunatud teenuste pakkumine tunduvalt lihtsam, kui hõredamalt asustatud linna äärepoolsemates asumites (Glaeser 2000). Samuti meelitavad inimesi kesklinna ka seal asuvad kiiret infovahetust nõudvad teenused, mis asuvad ühes kohas, et võita koondumisest. Selline olukord muudab eeslinnalises piirkonnas teenuste kättesaadavuse tagamise keeruliseks. Kui inimesed on juba suundunud kesklinna, tarbivad nad suure tõenäosusega ka sealseid teenuseid. See tähendab seda, et inimeste elukohas asuvatele teenustele ei jagu tarbijaid.

Eraettevõtteid võib nende paiknemise põhjal jagada kaheks – ühed, mis võivad klasterdumisest ehk grupeerumisest ning teised, mis võivad jagunemisest ehk sarnaste ettevõtete hajusalt paiknemisest (Glaeser 2000). Esimese grupi moodustavad ettevõtted, millel on võimalik vähendada opereerimiskulusid seoses nende lähestikku paiknemisega. Selline kasu tekib, kui ettevõtetel on vajadus omavahelise suhtluse järele. Teise liigi moodustavad ettevõtted, mille tegutsemiskulud vähenevad tegevuse laiendamisega üle kogu regiooni ning sarnaste ettevõtete omavahelise kauguse kasvamisega. Kui esimese grupi moodustavad pigem tootmisega seotud ettevõtted, kes pakuvad oma teenust paljudele inimestele ning seejuures ei sõltu väga palju kohalikust tarbijast, siis teise gruppi kuuluvad näiteks toidupood, mis on mõeldud lähedal kohalikele elanikele. Avaliku sektori asutuste eesmärgiks on kohalike inimeste teenindamine ning seetõttu paiknevad nad sarnaselt ettevõtetele, mis võivad hajusalt paiknemisest. Elanike kasu suureneb, kui teenus on kättesaadaval hajusalt. Seeläbi on tagatud teenuste kättesaadavus inimestele lähedamal. Näiteks tagavad kaks erinevas asukohas paiknevat kooli alati paindlikuma teenuse, kui kaks kõrvuti paiknevat kooli.

Nii era- kui avaliku sektori ettevõtete ja asutuste jaoks, kes pakuvad erinevaid teenuseid, on väga olulisel kohal tarbijate läheduses paiknemine (Glaeser 2000). Erasektori teenuste jaoks on omakorda tähtsal kohal sellise asukoha leidmine, kus oleks tagatud kriitiline tarbijate hulk.

Nii era- kui ka avalike teenuste puhul ei tohi tarbijate teekond teenusepakkujani muutuda liiga pikaks. Vastasel juhul muutub teenuse kasutamine ebamugavaks. Kuigi kesklinnas on tarbijate hulk kõige suurem, laiendavad ettevõtted turuosa suurendamisel nimel oma teenuseid ka kesklinnast kaugemal asuvatesse piirkondadesse. Nii nagu on toimumas eeslinnastumine elukohtadega, on see toimumas ka ettevõtete ning teenustega (Ihlanfeldt 1995). Olenevalt teenuse liigist on kriitiline tarbijate hulk erineva suurusega ning sellest tulenevalt asuvad ka osad teenused tarbijate elukohale lähedamal, kui teised. Teenusepakkujad jälgivad inimeste elukohamuutusi pidevalt ning vajadusel liigutakse inimestele järele, et pakkuda neile kodulähedasi ning mugavaid teenuseid (Illeris 1997). Ettevõtted ei suuda eeslinnastumisega kohaneda sama kiiresti, kui toimub eluhoonete ehitamine. Seetõttu toimub teenuste liikumine mõningase viivitusega. Ka Ameerika Ühendriikide näitel võime öelda, et äride ning teenuste eeslinnastumine toimub kiires tempos edasi peale eluhoonete ehitamise aeglustumist (Burchfield et al. 2006). Mida väikesem on kriitiline tarbijate hulk mingi teenuse jaoks, seda kiiremini teenus inimeste kodude lähedusse jõuab. Kui spetsiifilisemate teenuste liikumine toimub võrdlemisi aeglaselt, siis igapäevaseks eluks vajalikud teenused on palju paindlikumad (Illeris 1997). Näiteks toidupood avatakse uue elurajooni läheduses tunduvalt varem, kui mõnd spetsiifilisemat teenust pakkuv asutus, nagu näiteks loomakliinik.

Peamiselt eeslinnastuvad tarbimisele suunatud töökohti, kuid lisaks neile kolitakse keskustest välja ka logistikale suunatud töökohti. Nendeks on näiteks suured tehased või logistikakeskused, mille toimimise jaoks on väga olulisel kohal head transpordiühendused (Glaeser 2000). Samuti on keskustest välja kolinud üksused, mis tegelevad põhiteenust toetavate süsteemide ülalpidamisega (Boiteux-Orain, Guillain 2013). See omakorda võib tähendada seda, et üha uued inimesed kolivad linnast eemale, töökohtadele lähedamale, tagades samal ajal parema elukeskkonna. Sellest tulenevalt võib eeslinnastumist võtta kui ahelreaktsiooni, mis tühjendab keskust elanikest, töökohtadest ning teenustest.

Sellised teenused, mille asukoht ei sõltu olulisel määral mitte inimeste elukohast, vaid info edastamise kiirusest, asuvad endiselt linnaregioonide keskustes. Sellised ettevõtted vahetavad väga palju mitmeti mõistetavat informatsiooni, mida on kõige parem vahetada olles vahetus kontaktis teise osapoolega (Mills 1992). Olles vahetus kontaktis teise osapoolega, ei teki nii palju arusaamatusi ning nende tekkimise korral on lahenduse leidmine tunduvalt kiirem, kui inimesed on reaalses kontaktis. Näitena võib tuua advokaadibürood, pangad ja ettevõtete peakontorid, mille puhul on väga oluline leida kiiresti koht, kus on võimalik füüsiliselt kokku saada ning linnade keskused on selle heaks näiteks (Ihlanfeldt 1995; Illeris 1997). Võib väita,

et eeslinnalistesse piirkondadesse ei laiene eelpoolnimetatud teenused. Keskustesse on ligipääs igast suunast tagatud ning arvestades, et inimesed ei pruugi elada ühes eeslinnalises piirkonnas, on see ka kõikide jaoks ajaliselt kõige lähedamal paiknev piirkond. Sellised teenused mõjuvad eeslinnaalade teenustele negatiivselt, kuna olukorras, kus inimesed on juba kesklinna liikunud, tarvivad nad suure tõenäosusega seal selliseid teenuseid, mida nad saaksid tarbida kodule tunduvalt lähedamal.

Sedamoodi ettevõtete linnakeskustest välja kolimine on tekitanud linnapiirkondadesse uued keskused. Üha uued kesklinnast väljakolivad ettevõtted muudavad uued keskused arvestatavaks alternatiiviks uute büroode rajamisele (Gasche 2002). See omakord tähendab seda, et vanad keskused kaotavad populaarsust ning nende tähtsus võib tulevikus veelgi väheneda. Uued, sageli eeslinnaaladele rajatud, keskused arenevad üha tugevamaks ning lõpptulemusena ei pruugi nad enam olla kesklinnas asuvatele peakontoritele tugiteenuseid pakkuvate ettevõtete asukohaks, vaid tõsiseltvõetavateks ning uuteks konkureerivateks keskusteks.

1.4 Eeslinnade suhe keskuslinnadega

Sageli väidetakse, et keskuslinnad on väga tihedalt seotud oma naabruses paiknevate eeslinnaliste asulatega ning vastupidi (Neenan 1970). Linnastu, mis moodustub keskuslinnast ja sellel ümber paiknevatest eeslinnastunud piirkondadest ja omavalitsustest, mis enamikel juhtudel paiknevad ringjalt ümber keskuslinna, on loomulik ja ühtne majanduslik ja sotsiaalne üksus. Eeslinnade tulevik on väga palju sõltuvuses keskuslinnade edust. Kui keskuslinnal peaks minema halvasti, siis mõjutab see negatiivselt ka eeslinna (Ihlanfeldt 1995). Selle teooria kohaselt mõjutavad keskuslinnad ja eeslinnad üksteist positiivselt. Selleks, et positiivne mõju säiliks, peab poliitilisel tasandil tehtav koostöö olema selline, mis väldiks linnade elanike arvu drastilist vähenemist. Elanike arvu vähenemise vältimiseks on vajalik tagada kvaliteetsete teenuste olemasolu. Kui keskuslinnadel peaks hakkama halvasti minema, seda näiteks seoses elanike arvu vähenemisega, mõjutab see negatiivselt ka eeslinnalisi piirkondi.

Eeslinnad on oma keskuslinnadega peamiselt seotud viiel erineval moel (Ihlanfeldt 1995):

1. eeslinnad on seotud oma keskuslinnaga läbi selle, et teistes piirkondades elavad inimesed hindavad regiooni üldist edukust selle järgi, kui edukas on keskuslinn kui rohkem kõlapinda saav üksus,
2. keskuslinnad pakuvad ajalooliselt välja kujunenud väärtusi, mida hinnatakse kogu regioonis,
3. keskuslinnad pakkuvad kohti, mida väärtustavad lisaks kohalikele elanikele ka kaugemate piirkondade elanikud,
4. väheneva rahvastikuga keskuslinnade majanduslikud probleemid tekitavad probleeme eeslinnalistes piirkondades ja seeläbi aeglustavad kogu piirkonna majandusarengut,
5. keskuslinnad koondavad majanduslikku tegevust, mis avaldub kogu regiooni majanduse arengus.

Keskuslinna ebaedu ehk sealne elanike ning töökohtade arvu vähenemine võib elu- ja töökohtade arvule mõjuda negatiivselt ka eeslinnalistes piirkondades ehk terve linnaregiooni ulatuses. Inimesed kolivad mingisse piirkonda elama siis, kui see tundub nende jaoks ahvatlev (Ihlanfeldt 1995). Kui kitsamas plaanis valivad inimesed uut elukohta linnaregiooni siseselt, siis laiemalt vaadatakse seda erinevate linnaregioonide lõikes. Kui mõne linnaregiooni keskuslinna laialdasem maine on halb, siis ei tähenda see mitte seda, et ei soovita elama kolida ainult keskuslinna, vaid hoopis seda, et tervesse regiooni ei soovita elama asuda (Rüütel 2013). Väga hea näitena on võimalik tuua Detroit. Esmalt hakkasid üksteisest eemalduma keskuslinn ja selle ümber paiknevad eeslinnalised piirkonnad, mis tõi endaga kaasa olukorra, kus keskuslinna majanduslik olukord halvenes. See viis selleni, et terve piirkond omandas negatiivse kuvandi ja praeguseks vaevleb piirkond väga tõsiste sotsiaalmajanduslike probleemide käes, mis on tekkinud tänu keskuslinna negatiivsele kuvandile (Voith 1992).

Piirkonna negatiivne kuvand võib tekkida kahel erineval põhjusel (Voith 1992). Esiteks võivad inimesed mõtetes laiendada keskuslinna probleeme äärelinna aladele teadmatusest või ka eeldustest, et olemasolevad probleemid võivad ületada linna administratiivseid piire. Kui paljud inimesed töötavad keskuslinnas, ent elavad eeslinnalises piirkonnas, on nad väga tugevas sõltuvuses keskuslinna majanduslikust heaolust. Teiseks eksisteerib kartus, et kolides elama regiooni, mille keskuslinn on majanduslikes probleemides, on seal keeruline leida sobivat töökohta.

Väga olulisel kohal regiooni atraktiivsusele on keskuslinna poolt pakutavad mugavused (Ihlanfeldt 1995). Ajaloolise arengu käigus on linnade keskustesse koondunud väga paljud looduslikud ning ka inimese poolt rajatud objektid ning teenused, mis on hinnatud üle kogu piirkonna või isegi laiemalt, üle kogu riigi. Selle näiteks võivad olla rannapiirkonnad ning vanad ja ajaloolised pargid, mida on väga keeruline taasluua hiljuti rajatud eeslinnades. Kui keskuslinn ei suuda pakkuda unikaalseid ning atraktiivseid teenuseid või need pole kvaliteetsed, langetab see kogu piirkonna ihaldusväärsust potentsiaalsete uute elanike jaoks (Voith 1992). Unikaalseteks keskuslinna hüvedeks peetakse selliseid teenuseid, mille mõju ning tarbimisulatus ulatub üle linnapiiride naabruses asuvatesse piirkondadesse.

1.5 Keskuslinnade eelised teenuste pakkumise osas

Eelmises peatükis puudutatud näited on ajalooliselt välja kujunenud materiaalsed objektid. Keskuslinnades paiknevad need sageli seetõttu, et linna rajati varasemal ajal nende objektide lähedusse ning tänu sellele saab keskuslinn neid ära kasutada oma atraktiivsuse suurendamiseks. Lisaks materiaalsele hüvedele suudavad linnad pakkuda ka mittemateriaalseid hüvesid – kohatunne. See tähendab ühtsustunnet, mis põhineb peamiselt geograafilisel asukohal, hõlmates endas ka looduslikku ning inimtekkelist keskkonda, kultuuri ja ajalugu (Bolton 1992). Kui suur osa inimestest kolib linnast välja, nõrgendavad nad sellega linna ühtsustunnet ning samuti võib see tähendada linna elama jäänud inimeste suhtes negatiivse hoiaku tekkimist või selle tugevnemist. Kui keegi kolib mingist piirkonnast ära, siis teeb ta seda üldjuhul seetõttu, et kuskil mujal on parem. Kui väga palju inimesed hakkavad piirkonnast ära kolima, annab see selgelt märku sellest, et sealne elukeskkond ei ole hea ning ei rahulda inimeste vajadusi. Kohalikud elanikud võivad kohatunnet hinnata ka teistmoodi. Maalisemates piirkondades hindavad inimesed sealse kultuuri ja eluolu puutumatust. Uute elanike hoogne kolimine endisesse maapiirkonda õõnestab sealsete põliste elanike kohatunnet. See võib tekitada konflikte uute ning vanade elanike vahel.

Vaadates tööjõu leidmist, siis ei saa välja tuua, et keskustel oleks selgelt nähtavaid eeliseid eeslinnaliste piirkondade ees. Linnaline piirkond muudab ettevõtluskeskkonna paremaks, kuna pakub palju tööjõudu ning töötab aglomeratsioonimajandusena (Glaeser 2000). Samas, kuna tööliste valmisolek töörandeks on väga kõrge, siis suudavad ettevõtted kergesti leida vajaminevat tööjõudu, olenemata nende asukohast – olgu selleks keskuslinn või selle ümber asuv eeslinnavöönd. Ei saa väita, nagu eelistaksid ettevõtted suuri linna eeslinnalistest

piirkondadest rohkem (Ihlanfeldt 1995). Liikumisvajaduse olemasolul ei ole see tööliste jaoks olulise tähtsusega, kas liigutakse eeslinnalisest piirkonnast linna suunas või vastupidi, linnalisest piirkonnast eeslinna suunas.

Kui töötajate leidmise osas ei oma keskuslinn eeliseid eeslinnade ees, siis mõne omaduse poolest on keskuslinnade positsioon eeslinnaliste piirkondade omast tugevam (Ihlanfeldt 1995). Esimeseks aspektiks on omavahelise kiire kommunikatsiooni tagamine, mis on võimalik vaid siis, kui ettevõtted paiknevad lähestikku (Mills 1992). Sellist hüve vajavad peamiselt tundlikku ning mitmetimõistetavat informatsiooni vahetavad ettevõtted. Sellised ettevõtted koonduvad linnade keskustes, kuna see on ajalooliselt nii kujunenud ning sinna on kõikidest linna punktidest tagatud kiire ligipääs. Teiseks aspektiks on omavaheline teenuste ning kaupade vahetamine, mis on tunduvalt lihtsam, kui ettevõtted paiknevad lähestikku (Illeris 1997; Glaeser 2000).

1.6 Eeslinnaliste piirkondade sõltuvus keskuslinnast

1.6.1 Keskuslinn ning eeslinnad, kui toimiv tervik

Keskuslinnade ning neid ümbritsevate eeslinnaliste piirkondade majandused liiguvad ühes rütmis. Kui keskuslinna tabab tagasilöökk, siis vähendab see ka eeslinnalistes piirkondades elavate inimeste heaolu. Kuna keskuslinnad moodustavad eeslinnaliste piirkondadega tihedalt läbipõimunud süsteeme, ei saa kindlasti väita, et ühe osapoole sotsiaal-majanduslik käekäik ei mõjutaks kuidagi teist osapoolt. Kuna väga suur osa eeslinnaliste piirkondade elanikest töötab keskuslinnas, kauduks majanduslikud probleemid nende läbi edasi eeslinnalistesse piirkondadesse ning sellest tulenevalt võib väita, et ka linna naaberomavalitsuste jaoks on linna areng väga oluliselt kohal (Haughwout, Inman, 2009). Lisaks linnas asuvatele töökohtadele, on eeslinnaliste piirkondade elanikud linnaga seotud ka väga paljude teenuste kaudu. Kui keskuslinnas esile kerkinud probleemide tõttu on vaja eelarves olevaid kulusid vähendada, langetab see ka eeslinnalistel aladel elavate inimeste elukvaliteeti, kes tarbivad keskuslinna poolt pakutavaid teenuseid (Wu 2010). Seetõttu ei tohiks keskuslinn ning seda ümbritsevad omavalitsused kindlasti tegutseda vaid oma heaolu silmas pidades, vaid eesmärgiks peaks olema regiooni, kui ühtse terviku arendamine. Sellise eesmärgi saavutamiseks on vaja teha tihedat koostööd.

Kuigi eeslinnalistes piirkondades elavad inimesed tarbivad väga palju teenuseid keskuslinnas, soovivad nad näha sama kvaliteetset linnaruumi ka oma elukohas. Linnaruum ei ole selles kontekstis kindlasti vale väljend, kuna eeslinnastunud inimesed teavad, et nad maksavad kohaliku omavalitsuse eelarvesse oma maksud ning soovivad selle eest saada endale meeldivat elukeskkonda, mis üldjuhul on samasugune, millega nad olid linnas elades harjunud (Żróbek-Róžańska, Zadworny 2016). Korralik taristu, tänavavalgustus, veevärk ning kanalisatsioon ja korralik ühistransport on peamised näited. Põliste ja uute elanike konflikti iseloomustab ka see, et uued elanikud on huvitatud enamasti selle piirkonna arengust, kus nad ise elavad, kuna see tõstab nende kinnisvara hinda. Üldisem omavalitsuse heaolu ei ole nende jaoks esmatähtis. Kuigi inimesed toovad linnast ära kolides omavalitsusele sissetulekut, toovad nad kaasa ka palju nõudmisi, mis on seotud teenuste kättesaadavuse ning kvaliteediga.

Lisaks teenustele, on linnad oma eeslinnadega väga tihedalt seotud ka teistes valdkondades. Üheks selliseks on inimeste sissetulekud ning kinnisvarahinnad, mis korreleeruvad väga tugevalt (Haughwout, Inman 2009). Mida kõrgemad on palgad või kinnisvarahinnad keskuslinnas, seda kõrgemad on nad ka eeslinnalistes piirkondades (Voith 1996). Samasuguse loogika alusel toimub kinnisvarahindade ja palkade muutus. Kui linnaelanike palgad või linnas asuva kinnisvara hind tõuseb, juhtub täpselt samamoodi ka eeslinnalistes piirkondades elavate inimeste sissetulekutega ning seal asuva kinnisvara hinnaga (Voith 1998). See tähendab seda, et eeslinnaliste piirkondade elanike heaolu on tugevas sõltuvuses keskuslinna käekäigust ning seetõttu on lisaks linnaelanikele ka keskuslinna naabruses elavate inimeste huvi, et keskuslinnal läheks võimalikult hästi. Lisaks on see veel üks näide linna ning eeslinnaalade väga tihedale omavahelise seotusele.

Keskuslinna areng võib mõjutada eeslinnaliste piirkondade arengut korreleeruvalt mitmel viisil. Üks viis on mõjutada eeslinnade arengut positiivses suunas läbi inimeste liikumise. Keskuslinnas pakutavad töökohad on enamikel juhtudel kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvad ning sellest tulenevalt on palgatase kõrgem. Kui eeslinnalises piirkonnas elav inimene töötab sellisel töökohal, siis toetab ta sellega ka oma eeslinnalise elukeskkonna omavalitsust, kuna tema raha liigub sinna (Haughwout, Inman, 2009). Raha liikumine toimub nii maksude kaudu, kui ka läbi tarbitavate teenuste. Inimeste pealt makstavad maksud laekuvad omavalitsusele, kus on tema registreeritud elukoht ning sellest võidab tema koduomavalitsus. Seega on eeslinnaliste omavalitsuste jaoks oluline, et keskuslinnal oleks suutlikkus pakkuda kõrge tasemega töökohti. Kuigi paljusid teenuseid tarbitakse keskuslinnas, sest seal on saadaval

spetsiifilisemad teenused, siis osa raha tuuakse läbi teenuste tarbimise ka kodupiirkonda kaasa. See omakorda aitab seal luua töökohti ning annab panuse sealsesse majandusse.

1.6.2 Eeslinnastumise mõju linnaregioonile

Rääkides linna ning eeslinnaliste omavalitsuste poliitiliste otsuste mõjust üksteisele, võib väita, et need mõjutavad väga suurel määral teineteist (Houghwout 1999). Teise omavalitsuse tehtud poliitilised otsused võivad teisele omavalitsusele kaasa tuua lisakulusid või eelarve sissetulekute vähenemist. See on endaga kaasa toonud arutelud selle kohta, milline peaks olema linnalistes piirkondades territoriaalne struktuur (Schaltegger et al. 2009). Väga palju räägitakse sellest, et ühtselt toimiv piirkond võiks alluda ka ühtsele juhtimisele, mis lihtsustaks erinevate poliitiliste otsuste vastuvõtmist.

Kaasaegses ühiskonnas esineb väga sageli olukord, kus linnalise piirkonna moodustavad kahanev kesklinn ning selle ümber olevad eeslinnalised piirkonnad, mis on tänu elanike arvu kasvule väga heades majanduslikes oludes. Kuna eeslinnadesse kolivad elama jõukamad inimesed, suurendab see majanduslikku ebavõrdsust kesklinna ning teda ümbritseva eeslinnavööndi vahel (Voith 1996; Wu 2006). Eeslinnastumise tulemusena väheneb linna eelarvesse laekuv maksuraha, kuid teenuste peale tehtavad kulutused jäävad endiselt sama suureks või isegi kasvavad kui arvestada ühe elaniku kohta tehtavaid kulutusi (Martinez-Fernandez et al. 2016; Schaltegger et al. 2009). Tänu sellele, et väga paljud töökohad asuvad kesklinnas, külastavad eeslinnaliste piirkondade elanikud sagedasti kesklinna ning tarbivad sealseid teenuseid, kuid naabervaldades elavad inimesed ei panusta rahaliselt nende arendamisse (Bradford, Oates 1974). Selline olukord mõjub kesklinnale kurnavalt.

Üheks kesklinna nõrgenemise näitajaks on kindlasti linna rahvaarvu muutus. Väikest elanike arvu langust peetakse eeslinnastumise faasis normaalseks, kuna inimeste üldine jõukus kasvab ning eelistama hakatakse võrreldes varasemaga suuremaid eluasemeid ning leibkonna muutuvad väiksemaks (Kährik et al. 2015). See on peamine põhjus, millega võib seletada kesklinnade elanike arvu vähenemist. Kui elanike arvu vähenemine on mõõdukas, ei kujune see probleemseks, ent see olukord võib muutuda, kui kesklinnade elanike arv hakkab vähenema väga suurel määral. Näiteks Detroitis langes kõige kiiremal eeslinnastumise perioodil elanike arv kümne aastaga veerandi võrra (Goodman 2005). Taoline kiire elanike arvu vähenemine tekitab probleeme teenuste samal tasemel hoidmiseks vajalike finantsvahendite leidmisel kõigepealt kesklinnas ning hilisemalt ka eeslinnaaladel.

Kuna eeslinnadesse ostavad kodud pigem jõukamad inimesed, suureneb keskuslinnades nende inimeste osakaal, kes vajavad erinevaid sotsiaalseid toetusi (Wu 2006; Wu 2010). Kõik see võtab linna eelarvest üha enam finantsvahendeid ning selle tulemusena on keerukam pakkuda kohalikele elanikele suunatud teenuseid (Schaltegger et al. 2009). Kuna eeslinnades pakutavaid teenuseid keskuslinna elanikud tavaliselt ei tarbi, on eeslinnaalade teenuste üldine tarbijate hulk väikesem. Seetõttu ei kulu eeslinnaaladel pakutavate teenuste ülalpidamiseks nii palju raha ning seda on võimalik suunata oma elanikele mõeldud teenuste kvaliteedi parendamiseks (Bartolome, Ross 2004). Selle tulemusena suurenevad erinevused keskuslinna ning eeslinnaliste omavalitsuste poolt pakutavate teenuste vahel, tõstes eeslinnalise keskkonna elukvaliteeti ning soodustades eeslinnastumist. Lisaks on väga suur osa avalikest hoonetest, nagu näiteks lasteaiad, uued ning seeläbi on olnud võimalik hoonete ehitamisel arvestada kaasaegsete soovide ja vajadustega, mis muudavad teenuse kasutamise inimsõbralikumaks (Milan, Creutzig 2016).

1.6.3 Eeslinna toimimine keskuslinna arvelt

Kuigi teatud teenuste osas on naaberomavalitsused linnadega sõlminud lepinguid erinevate teenuste pakumise osas teise omavalitsuse elanikele, on territoriaalset struktuuri puudutavad arutelud endiselt väga vastuolulised (Schaltegger et al. 2009). Taoliste lepingute sõlmimine sõltub väga palju omavalitsustest ning nende omavahelisest läbisaamisest. Kui naaberomavalitsused ei ole olnud nõus selliste lepingute sõlmimisega, on linnad neid survestanud ähvardustega pendelrändajatele suunatud maksude tekitamisega, mille näiteks võib tuua sissesõidutasud keskuslinna sisenemisel (Bradford, Oates 1974; Frey, Eichenberger 1999).

Kui selgelt mõõdetavate teenuste, nagu näiteks lasteaiakohad, puhul on kulude kompenseerimise osas kokkuleppele jõudmine üldjuhul lihtne, siis mõõtmata teenuste puhul on kulude kompenseerimise osas kokkuleppele jõudmine väga keeruline (Frey, Eichenberger 1999). Mõõtmatu teenuse näitena võib välja tuua teedevõrgustiku või heakorra. Selliste teenuste eest on võimatu adekvaatselt tasu suurust hinnata. Samas ei saa nende teenuste pakumist ära lõpetada mingile elanikegrupile, kuna need on kõikide inimeste jaoks vabalt tarbitavad. Selleks, et linnaelanikud saaksid neid teenuseid ise tarbida, peavad nad neid ülal pidama ka nende inimeste jaoks, kes linna vaid külastavad (Bradford, Oates 1974).

Linna elama jäänud madalama sissetulekuga inimesed hääletavad enamate tasuta pakutavate teenuste poolt, kuna madalama sissetulekuga inimesed soovivad kasutada rohkem tasuta teenuseid. Kuna neil pole võimekust teenuste eest maksta, siis eelistavad nad seda, et teenused oleks tasuta kättesaadavad (Frey, Eichenberger 1999). Samamoodi, nagu kohalikud elanikud, saavad tasuta teenuseid tarbida ka naaberomavalitsustes elavad inimesed. Kuna linnale lähedamal asuvate piirkondade elanikele on linna teenused kättesaadavamad, siis mida lähedamal inimesed linnale elavad, seda suuremal määral tarbivad nad linna poolt pakutavaid teenuseid.

Selliseid teenuseid, mida saavad vabalt tarbida ka kõik linna külastavad inimesed ning seda külastuse eesmärgist sõltumata, on keskuslinnades palju (Frey, Eichenberger 1999). Mõne näitena võib välja tuua ühistranspordi, taristu, tänavavalgustuse ja linna korrashoiu. Linna avalikud teenused on kõik doteeritavad vähemal või rohkemal määral. Seet ähendab, et nad vajavad toimimiseks kas täielikku või osalist toetust. Kuna eeslinnades elavad inimesed külastavad sageli keskuslinna, tarbivad nad neid teenuseid, samal ajal kompenseerides heal juhul vaid osa teenuste käitamiseks vajalikest kuludest (Neenan 1970). Lihtsamalt öeldes kasutavad nad linna teenuseid oma heaolu nimel ära.

Linna jaoks tähendab selline käitumine enamasti vaid kulude kasvu (Neenan 1970). Kui näiteks ühistransporti kasutades ostavad ka eeslinnade elanikud pileti ning panustavad sellega linna ühistranspordivõrku, siis jääb nende panus endiselt väikesemaks kui linnaelanikel, kelle maksuraha eest ühistranspordile lisaraha ehk dotatsiooni makstakse. Kui rääkida teede kasutamisest, siis selle eest ei maksta enamikel juhtudel mitte midagi – teeb kuluvad suureneva koormuse tõttu kiiremini ning keskuslinn peab neid sagedamini remontima ja sellele oma elanike raha kulutama. See võib tekitada olukorra, kus finantsvahendite ebapiisavuse tõttu jääb mingi valdkond piisava rahastuseta ning selle tulemusena väheneb teenuse kvaliteet (Wu 2006; Haughwout, Inman 2009). Sellist olukorda on keerukas vältida, sest isegi juhul, kui küsida tee kasutamise eest tasu, maksavad seda nii linnas elavad, kui ka eeslinnades elavad inimesed. See tähendaks seda, et linnaelanikud maksaks tee kasutamise eest topelt – kõigepealt läbi linnaeelarvesse makstud maksude ning seejärel uuesti, teid reaalselt kasutades. Eeslinnade elanikud samas läbi oma koduomavalitsuse eelarve kuidagi keskuslinna taristu ülalpidamist ei toeta.

Taoline eeslinnade teenuste tasuta kasutamine on keskuslinnale koormavaks teguriks. Kui keskuslinna elanike arv väheneb väga suurel määral, võib see tekitada tõsisemaid probleeme

linna jätkusuutlikus majandamises. Paljud linnauurijad on hakanud hindama linnapiirkondade toimimist ning jätkusuutlikkust linnaregiooni keskuses elavate inimeste osakaalu põhjal (Goodman 2005). Kui keskuslinna elanike osakaal langeb väga madalale, iseloomustab see väga tugevat elanike väljavoolu keskuslinnast ning see toob omakorda kaasa probleemid jätkusuutlikus tagamises. Arvestades asjaolu, et keskuslinn on väga oluline kogu piirkonna heaolu tagamisel, võib see muutuda tõsiseks probleemiks ning keskuslinna probleemidesse sattumist ei soovi mitte keegi.

1.7 Keskuslinna teenuste kompenseerimine

Kuna eeslinnade elanikud tarbivad väga suurel määral keskuslinnade teenuseid, samal ajal neisse ise panustamata, on see tõstatanud küsimuse, kas eeslinnalised omavalitsused peaks toetama rahaliselt keskuslinna poolt pakutavaid avalikke teenuseid. Omavalitsuste valitsemissüsteem, mis sisaldaks endas ühinemist linna ning naaberomavalitsuste vahel, võimaldaks eeslinnadesse kolinud jõukamatel inimestel panustada keskuslinnas pakutavatesse teenustesse ning välistaks eeslinnas elavate inimeste elamise keskuslinna elanike arvelt (Bradford, Oates 1974). Samas eelistab enamik eeslinnalistest omavalitsustest säilitada iseseisvust ehk soov on jätkata olemasolevate struktuuridega (Schaltegger et al. 2009). Siiski võib tuua näiteid väga hästi toimiva koostöö kohta. Näiteks Torontos on ühendatud keskuslinna ja teda ümbritsevate omavalitsuste eelarved ja valitsemine ning Lõuna Aafrika Vabariigis on levinud linnaregiooni ülese eelarve kasutuselevõtt (Haughwout, Inman 2002). Selline olukord on likvideerinud arutelud selle üle, kui palju rikastuvad eeslinnade elanikud linnaelanike arvelt, tarbides linna teenuseid ning makstes nende eest osaliselt või üldse mitte. Siiski ei saa öelda, et see oleks laialdaselt levinud praktika ning enamikes piirkondades on omavalitsuste juhtimine kui ka eelarved jätkuvalt üksteisest täiesti lahus.

Kuigi ühise eelarve tekkimine on juba väga suur edasiminekuks, on keskuslinnade huvides enamikel juhtudel täielik territoriaalne ühinemine. Selline lahendus oleks järjepidevam ning suurendaks kindlust tuleviku osas. Tuginedes linnade arvamusele, võimaldab ühtne administratiivne üksus kogu linnaregiooni sidusamat arengut ning väldiks keerukaid lepingute sõlmimisi, mis on seotud kulude jagamisega erinevate omavalitsuste vahel. Uus, suurem ning ühtne omavalitsus tagaks enamasti ka laiema teenustevaliku kogu regiooni elanikele, võimaldades rohkem paindlikkust erinevate teenusepakujate vahel (Bradford, Oates 1974).

Selle tulemusena võidakse ka elanikud, kelle jaoks on omavalitsuste piirid takistuseks osutunud mõningate teenuste tarbimisel.

Kogu regiooni ühendamine ei tähenda alati seda, et kõik probleemid kaoks lihtsa liitumisprotsessiga. Tekkiv omavalitsus on pindala poolest erinev varasemalt eksisteerinust. Kuna omavalitsuste piirid ei avalda mõju erasektori teenustele, räägime siinkohal avaliku sektori teenustest. Liitumisega võib tekkida olukord, kus varasemalt ühe teenuse jaoks optimaalne tsentraliseeritus ei pruugi olla sobiv ning kogu teenus on vaja restruktureerida (Bradford, Oates 1974). Võib juhtuda, et keskuslinnas olemasolevate teenuse jaoks ette nähtud ressurssidega ei suudeta tagada kogu uue regiooni piirides samaväärset teenust. Samuti võib tekkida olukord, kus linnaga liitavas omavalitsuses on teenuseid, mille toimimiseks on vajalik omavalitsuse toetus, kuid sama teenust on võimalik saada ka keskuslinnas. Linn võib ühinemise järgselt otsustada, et dubleerivat teenust ei ole vaja ning inimesed võiks seda sama teenust tarbida keskuslinnas, kus sellele pole vaja peale maksta. Lisaks sellele, et teenuse kättesaadavus halveneb eeslinnalistes piirkondades elavate inimeste jaoks, kaob sellises olukorras sageli ka konkurents, mis sunnib teenust arendama. Konkurentsi aitab erinevate omavalitsuste vahel hoida inimeste liikumisvabadus. Kui inimesele ei meeldi omavalitsuse poolt pakutav teenus, on tal võimalik tarbida sama teenust teises omavalitsuses, kus selle kvaliteet on kõrgem (Frey, Eichenberger 1999). Omavalitsuste ühinedes teenuste kvaliteet ühtlustub ning see tähendaks seda, et enam ei ole vaja ka teenuse kvaliteedi nimel nii palju pingutada, kuna elanikel puuduvad alternatiivsed võimalused. Selline olukord võib tähendada teenuste kvaliteedi langust kogu piirkonna elanike jaoks. Samuti võib teenuste ühtlustumise tagajärjel langeda kvaliteet eeslinnalistes piirkondades, kus on olnud võimalik suunata rohkem vahendeid teenuste arendamisse.

Lisaks omavalitsuse hallatavatele avalikele teenustele, on linnal võimalik tagada ühinemise järel ka sotsiaalabi linnas elavatele inimestele, mis vähendab sotsiaalsete probleemide esinemist, nagu vaesus ning kuritegevus (Haughwout, Inman 2002). Nende vähemal määral esinemine aitab hoida linna mainet paremal tasemel, mis toob endaga kaasa positiivse efekti kogu piirkonnale.

Kogu linnaregiooni ühendamine ühtse juhtimise ja eelarvepoliitika alla muudab kogu piirkonna ühtlasemaks (Bradford, Oates 1974). See tähendaks seda, et ühe linnaregiooni maksutulu ei oleks piirkonniti enam erinev, vaid oleks kogu regiooni peale ühtlane. Samuti saaks seda raha kasutada kogu regiooni ulatuses. See võimaldaks jõukamate piirkondade

suuremat maksutulu suunata vaesemate piirkondade arengu kiirendamiseks, samuti ka keskuslinnade teenuste edendamiseks, mida kasutavad ka jõukamate piirkondade elanikud. Sellega oleks ilma suure vaevata lahendatud ka probleem, et eeslinnaliste omavalitsuste elanikud kasutavad keskuslinna teenuseid, samas ise neisse mitte panustades (Haughwout, Inman, 2002).

Linna ning seda ümbritsevate alade liitmise puhul on sageli kõige suuremaks probleemiks linnalähedaste omavalitsuste vastuseis. Kuna keskuslinn on enamasti huvitatud vaid toimimiselt sarnastest piirkondadest, sooviks nad liita vaid selle osa naaberomavalitsusest, mis reaalselt toimib nagu üks tervik. Linnaga piirnevatele omavalitsustele selline käitumismuster ei meeldi ning enamikel juhtudel on nad vastu, sest tihedama asusustusega linnalähedasemad piirkonnad annavad omavalitsusele ka märkimisväärset sissetulekut (Żróbek-Róžańska, Zadworny 2016). Kogu linnaregiooni ühendamine üheks omavalitsuseks on vaid üks võimalus kuidas probleemile läheneda. Siiski on tegemist kõige populaarsema lahendusega. Veel on võimalik muuta ka omavalitsuste eelarvesse laekuvate vahendite struktuuri, mislähvi on võimalik toetada neid üksusi, mille sissetulekud on väiksemad, ent selline reform tuleks ellu viia juba riiklikul tasandil.

Żróbek-Róžańska ja Zadworny (2016) on kirjeldanud ka olukorda, kus linnalähedase omavalitsuse linnaga liitumine organiseeritakse ära sealsete elanike poolt. Selline võimalus on reaalselt olemas kui eeslinna kolinud inimeste vajadusi ei suudeta rahuldada piisavalt määral ning nende rahulolematuse suureneb. Selle tagajärjel võib inimeste rahulolematuse olemasoleva olukorraga kanduda üle rahulolematuseks valitseva võimu suhtes ning elanikud võivad hakata tahtma ühineda omavalitsusega, kus nad varem elasid. Sellise lahenduse jaoks on siiski vaja seda, et linnaga piirnevasse omavalitsusse koliks väga palju inimesi, kes muutuvad rahulolematuks ning soovivad linnaga ühinemist. Juhul, kui nad ületavad oma arvamusega põlised elanikud, võib linnaga liitumine teoks saada läbi elanike tahtmise.

Linnalähedaste piirkondade linnaga liitmine või suurema piirkonna ülest üksuste loomine, mis tegelevad teatud kindlate teenustega, on Ameerika ühendriikides üpris levinud lahenduseks (Voith 1996). Samuti on linnaregioone ühendatud ühtse juhtimise alla ka Euroopas (Martinez-Fernandez et al. 2016). Regiooni ühendamine ühtse juhtimise alla toob endaga kaasa ka negatiivseid mõjusid, millest peamiseks on otsustusvõimekuse vähenemine liituvate omavalitsuste elanike seas (Premus 1977). See on peamiseks põhjuseks, miks põlised elanikud ei soovi omavalitsuse liitumist linnaga.

Kuna uus tekkiv ühendumavalitsus on tunduvalt suurem, kui varasem väike omavalitsus, siis on elanikel raskem oma häält kuuldavaks teha. Juhul, kui arvestada endisel määral kõikide väikeste omavalitsuse arvamusega, siis ei oleks ühendusest suurt kasu, sest endiselt ei soovita keskuslinnale lisarahavoogusid suunata (McAndrews, Voith 1993). Seetõttu võib olla heaks lahenduseks erineva suurustega üksuste moodustamine erinevate teenuste pakkumiseks, nagu on välja pakkunud Baer ja Marando (2001). See võimaldab vältida olukorda, kus eeslinnade inimesed leiavad, et nendega enam ei tegeleta ning kogu ressurss suunatakse keskuslinna. Samas suudab omavalitsuste ülene asutus korraldada teenuse pakkumist vastavalt elanike vajadusele, mitte omavalitsuse mugavusele. See on oluline, kuna inimesed ei teadvusta endale, et keskuslinna tehtavad investeeringud parandavad hilisemalt kogu regiooni heaolu (Voith 1998). Kui keskuslinna probleemidega mitte tegeleda, ei ole võimalik linna olukorda parendada ning tulevikus potentsiaalselt võimalikuna saavutatavad kasud jäävad saavutamata ning regiooni heaolu seetõttu ei parane (Voith 1996).

Keskuslinnade elanike arvu vähenemine on problemaatiline teema üle kogu maailma ning see nõuab traditsioonilise ning senini kehtinud ning harjumuspärasena olnud regionaalpoliitika üle vaatamist (Martinez-Fernandez et al. 2016). Praeguste trendide jätkudes ei ole olukord jätkusuutlik, sest piirkonnas elavad inimesed on väga tihedalt seotud keskuslinnaga, saades kasu keskuslinna arengust ning sealsetest hüvedest. Samas ei ole praeguse süsteemi jätkudes tagatud keskuslinnade järjepidev areng tänu vähenevale eelarvele ning erinevate haldusüksuste omavahelise läbisaamise puudulikkusele, mille tagajärjel võib tulevikus osutuda keeruliseks kogu regioonile praegusel tasemel hüvede pakkumine.

1.8 Eesti eeslinnastumise kontekstis

Eestis ning mujal Ida-Euroopas ei ole linnade areng käinud samas rütmis võrreldes Ameerika või Lääne-Euroopa linnadega. Eestis valitsenud ühiskonnakorraldus ei võimaldanud taolist arengut, nagu toimus lääneriikides (Sýkora, Bouzarovski 2012). Varasemalt oli kogu planeerimine koondatud sotsialistlikes riikides keskvõimu kätte ning ehitus- ja planeerimistegevus sõltus keskvõimu tahtest (Hirt 2015). Planeerijate ülesandeks oli sotsialismi perioodil vastutada selle eest, et kõrgemal tasandil vastu võetud eesmärgid oleksid linnade rajamisel ning arendamisel tagatud. Sellest tulenevalt on eeslinnastumise protsess muutunud Eestis eriti hoogsaks alates sajandivahetusest, mil olid läbitud selle eelduseks olevad reformid, millega kaotati sotsialismiajast pärinevad piirangud (Krisjane, Berzins

2012). Sellisteks reformideks oli näiteks maa tagastamine õigusjärgsetele omanikele, üleminek kapitalistlikule majandussüsteemile ning mitmete piirangute kaotamine, mis olid seotud ehitustegevusega.

Kui läänemaailmas algas tempokas eeslinnastumine peale II maailmasõja lõppemist, siis Eestis ning mujal Ida-Euroopas hakkas samal ajal toimuma linnastumise ehk elanike massiline suundumist linnadesse, mis väljendus suurte kortermajade massilises ehitamises. Eeslinnastumine, mis on Eestis gentrifikatsiooniga paraalleelne protsess, sai alguse alles kakskümmend aastat tagasi, ajal, mil Euroopas oli eeslinnastumise asemel toimuma hakanud reurbaniseerumine (Tammaru et al. 2004; Roose et al. 2013). Sellest võib järeldada, et Eestis toimuvad samad protsessid, mis on toimunud Lääne-Euroopas, kuid need leiavad aset teatud nihkega.

Eestis tegeles sotsialismi perioodil eluasemete ehitamisega riik ning eramute ehitamist esines väga vähe ning seda pidi tegema iseseisvalt (Tammaru et al. 2013). Samuti puudusid sellistes eramajades sageli mugavused, mida kohtas riiklikult ehitatud kortermajades (Leetmaa et al. 2009). Tänu riiklikule kortermajade rajamisele, oli tavaliseks eluasemeks uutesse, linnades asuvatesse korterelamutesse, rajatav mugavustega korter. Kuna võrreldes vanemate hoonetega oli tegemist kaasaegseid mugavusi pakkuvate ehitistega, olid need inimeste hulgas populaarsed ning ihaldatud. Selline käitumine tõi endaga kaasa linnaelanike arvu suurenemise.

Viimase paarikümne aasta jooksul on ka Eestis keskuslinnade elanike arv langenud, mis on toimunud tänu intensiivsele eeslinnastumisele. Eeslinnastumise käigus on paljud varasemalt keskuslinnades elanud inimesed kolinud elama keskuslinna naabruses asuvatesse eeslinnastuvatesse omavalitsustesse (Krisjane, Berzins 2012). Kuigi Eestis ei ole eeslinnastumine nii suuremahuline protsess, kui USA linnades, annab see siiski tunda keskuslinna elanike arvu langemise ning sellest tulenevalt omavalitsuse sissetuleku vähenemise kaudu. Kuna eeslinnastumise ulatus on hetkel väikesem, ei ole see mõjutanud märkimisväärselt keskuslinnade toimetulekut.

Samuti võib öelda, et Euroopas ei ole antud probleem nii tõsine, kui Ameerika Ühendriikides, kuna ei ole näha, et keskuslinnade ning eeslinnade vahelised majanduslikud erinevused muutuksid nii suureks, kui need on Ameerika Ühendriikides. Siinne olustik on erinev – näiteks puudub kohalikel omavalitsustel võimalus maksude suuruse üle otsustada (Voith 1996). Eestis on kohalikul omavalitsusel võimalik otsustada vaid kohalike maksude üle, kuid

need moodustavad väga väikese osa eelarvest ning ei oma seetõttu olulist efekti (KMS). See tähendab seda, et majanduslikult jõukamatel omavalitsustel pole võimalik maksudega manipuleerides enda olukorda veelgi soodsamaks teha.

Rääkides maailmas toimunud linnade polütsentreerumisest, siis Eestis on see olnud võrdlemisi tagasihoidlik. Kuigi kaubandus ja teenused on kesklinnast kaugemates piirkondades palju paremini kättesaadavad kui Nõukogude perioodil, on uued teenuskeskused tekkinud pigem linnade siseselt või nende piirile. Kui Tallinnas on välja kujunenud rohkem tõmbekeskusi peamiselt erinevate kaubanduskeskuste ümber, siis Tartus on lisaks kesklinnale tekkinud vaid üks suur tõmbekeskus, mis on tekkinud linna edelapiirile. Siiski on tegemist linna territooriumil asuva kaubanduskeskusega, mistõttu ei saa rääkida eeslinnalisest keskusest.

Tartu, kui keskuslinn on samuti mõjutatud eeslinnastumisest. Linna ümbrus on väga tugevalt muutunud võrreldes paarikümne aasta taguse ajaga. Linna naabruses on välja ehitatud palju elurajoone, mis ei asu halduslikult Tartu linnas, ent on linnaga väga tihedalt seotud. Oma bakalaureusetöös selgitasin välja, et 2011. aastaks oli Tartu ümber moodustunud eeslinnastunud ring. Tartu kontekstis on eeslinnastumise käigus asendunud linnade ümbruses asuv põllumajanduslik maa elamupiirkondadega (Roose et al. 2015). Esimene eeslinnastumise laine on väga tugevalt sõltunud ligipääsetavuse aspektist ehk enamik uushoonestusalasid on rajatud suurte maantee äärde (Tammaru et al. 2005). See iseloomustab seda, et elanikele oli endiselt tähtsal kohal ligipääs keskuslinna. Nii nagu ka mujal maailmas, eksisteerib ka Eestis rütm, millele kohaselt liiguvad eeslinnade elanikud äripäevade hommikutel keskuslinna ning õhtul tagasi koju (Ahas et al. 2010). Igapäevane kindel liikumine keskuslinna suunal on ka põhjuseks, miks inimesed hindavad head ligipääsetavust kõrgelt. Suurte maantee vahetusse lähedusse eluaseme soetamine tagab kiire ligipääsu linnas pakutavatele teenustele.

Kuni 2002. aastani toimus eeslinnastumine kogu Eestis, sealhulgas ka Tartu aeglaselt. Eeslinnastumise tempo tõusis ajal, mil pangalaenu muutusid inimestele kättesaadavamaks ning ka keskklassi kuuluvad inimesed hakkasid rajama eluasemeid linnast väljapoole (Roose et al. 2015). Sellest ajast alates on eeslinnastumine mõjutanud juba suuremat territooriumit ning uusi eluhooneid on hakatud ehitama ka kaugematesse piirkondadesse ning maanteedest kaugemale. Samuti on hakatud Nõukogude aegseid suvilaid kasutusele võtma püsivate eluasemetena.

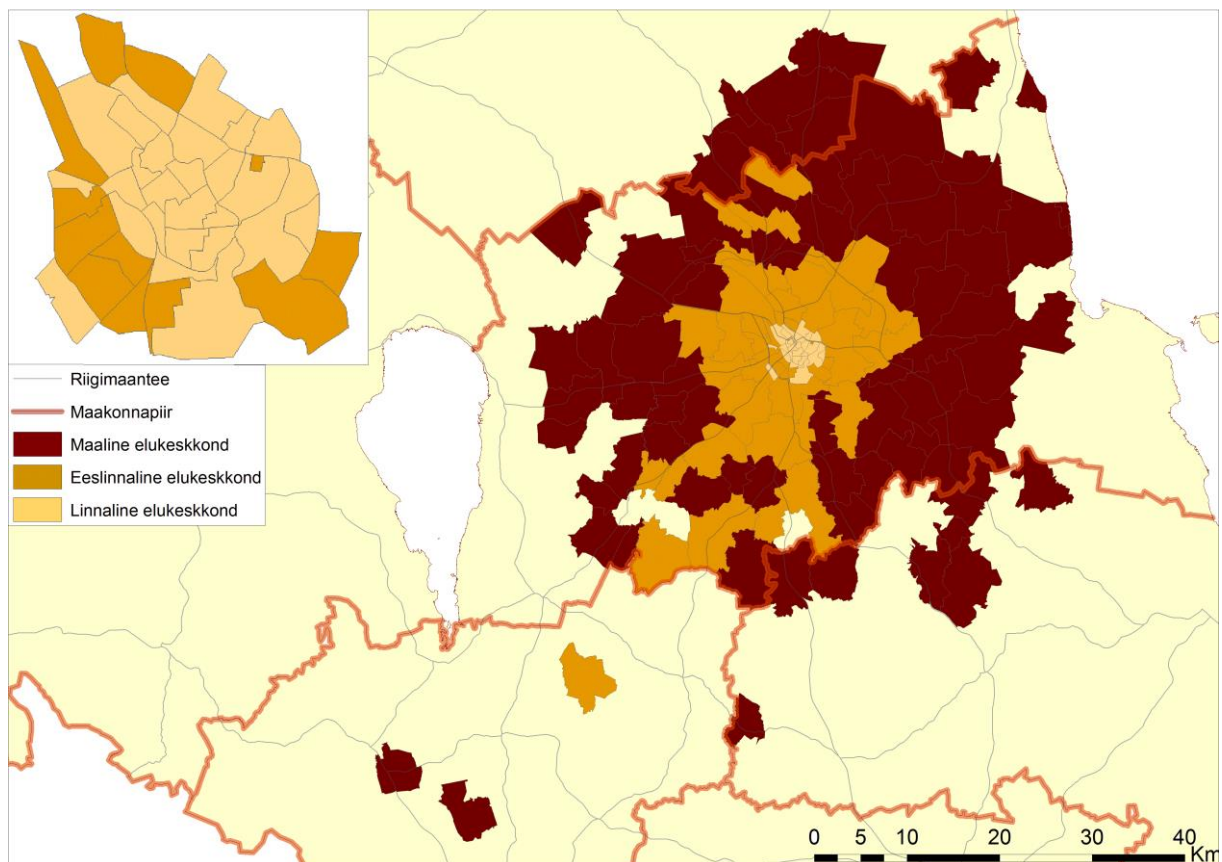
Eeslinnastunud inimeste side on endiselt keskuslinnaga väga tugev ning inimesed on endiselt keskuslinnaga seotud läbi töökoha, sotsiaalse infrastruktuuri ja sotsiaalsete võrgustike (Roose et al. 2015; Kährik et al. 2012). Se tähendab seda, et kuigi inimeste elukohad on liikunud keskuslinnast väljapoole, käivad nad endiselt tööl ning tarvivad suure osa teenustest keskuslinnas. Eestis on eeslinnastumise järgselt teenuse korraldamise raskeks teinud avaliku sektori nõrk roll planeerimisel. Eeslinnastumine on toimunud Eestis peamiselt arendajate ning pankade juhtimisel. Peamiselt sõltus ehitustegevus sellest, kus leidis sobivat maad ning see on tekitanud olukorra, kus elanikele kvaliteetsete teenuste tagamine on kohati väga keeruline (Kährik et al. 2015).

Avaliku sektori roll, kes võiks eeslinnastumist mõjutada planeeringute kaudu lähtuvalt teenuste kättesaadavusest, oleks pidanud kohe algselt olema palju tugevam. Avaliku sektori rolli nõrkus planeerimisel on olnud probleemiks kõikides endistes sotsialistlikes riikides (Hirt 2015). Ühelt poolt oli see põhjustatud ressursside puudumisest ning teiselt poolt puudus uutel loodud omavalitsustel ka oskusteave, sest varem poldud sellise tegevusega kokku puutunud – varasemalt tehti kõik väga täpselt ette antud juhiste järgi.

Lisaks sellele, et planeerimise on omavalitsuste jaoks võõras, said võimule väga paljud parempoolsed poliitikud, kes ei pidanud planeerimist vajalikuks. Planeerimist nähti kui iganenud jäänukit sotsialismiperioodist ning selle tulemusel tekkis planeerimise legitiimsuse kriis (Nedović-Budić 2001). Tekkinud olukord avaldas negatiivset mõju kõikidele planeeringutele ja regulatsioonidele. Selle tulemusena avaliku sektori sekkumine vähenes veelgi ning see andis vabamad käed arendajatele, mille tagajärjel suurenes kaoõilisus. Selline asjade käik on toonud endaga kaasa teatud probleeme teenuste kättesaadavuses ning kvaliteedis. Paljud vajalikud teenused on jäänud piirkonna arendamise ajal vajaliku tasemeni välja kujundamata ning nüüd on see muutunud omavalitsustele koormavaks, samal ajal, kui arendajad on saanud suuri kasumeid (Samarüütel et al. 2010). Üks väga tõsine puudus planeerimises on olnud ühistranspordi õigeaegne arendamata jätmine vastavalt elamupiirkondade laienemisele (Hirt 2015). Selle tulemusena on autostumine kasvanud mitu korda ning inimesed on harjunud kasutama isiklikku sõiduvahendit, mis omakorda toob kaasa liiklusprobleeme linnades.

Elanike arvu languse põhjal võib öelda, et Tartu puhul on samuti tegemist kahaneva keskuslinnaga, mille elanikud kolivad linna piiri taga asuvatesse elurajoonidesse. See toob kaasa probleeme, millega on vaja tegeleda enne, kui need muutuvad tõsiseks. Hetkel võib

öelda, et Tartu linnal ei ole rahanduslikke probleeme, ent kui eeslinnastumine peaks järsult kiirenema, tekivad suure tõenäosusega ka probleemid. Teenuste kvaliteet on üks praegu Eestis käimasoleva haldusreformi eesmärkidest. Haldusreformi kohaselt suudab paremad teenused tagada võimekas omavalitsus, kus on piisavalt inimesi ja oskusi (Haldusreform). Inimeste suurem arv ühes omavalitsuses peab tagama omavalitsusele suurema sissetuleku, mille abil on võimalik palgata kompetentsemat personali ning arendada läbi investeeringute välja kvaliteetsemad teenused. Hetkel keskendub reform siiski rohkem väikestele omavalitsustele ning nende probleemidele kui suurte linnade piirkondadele. Väikestel omavalitsustel puuduvad piisavad rahalised vahendid investeeringute tegemiseks ning samuti on keeruline palgata oma ala asjatundjaid, kuna neile pole võimalik pakkuda täiskohaga töökohta. Kuigi kindlasti on teenustega probleeme maapiirkondades asuvatel väikestel omavalitsustel, siis peaks olukorda vaatama laiemalt. Kindlasti tuleks tegeleda ka linnapiirkondade ning eeslinnastumisega probleemidega. Ka Eestis valitseb olukord, kus linnast kaugemates piirkondades on teenuste kättesaadavus kasin ning eeslinnaalade elanikud tarbivad linna eelarvest rahastatavaid teenuseid.

Joonis 1. Tartu linna ümbruses on eeslinnastumise käigus kujunenud välja eeslinnaala, mille elukeskkond on oma olemuselt sarnane linnas asuvate eramupiirkondadega (Ehrlich 2015).

Autori bakalaureusetööst selgub, et Tartu linna ümber on välja kujunenud elukeskkond, mis oma olemuselt on samasugune, nagu linnas asuvad eramajade piirkonnad (Joonis 1) (Ehrlich 2015). Eeslinnalises elukeskkonnas elavad inimesed soovivad linna administratiivsetest piiridest väljaspool asuva elukoha abil tagada meeldivama elukeskkonna. Samas soovivad nad endiselt kasutada kõiki linnale omaseid hüvesid ning mugavusi. Kuigi linnas asuvad eramurajoonid ning valla territooriumil paiknevad eeslinnastunud piirkonnad on oma olemuselt väga sarnased ning moodustavad linnaga ühtse terviku, on struktuur poolitatud haldusterritoriaalsete piiridega. Piirkonna jagunemine erinevate halduslike üksuste vahel raskendab avaliku sektori teenuste korraldamist.

Lisaks haldusüksuste üleste teenuste korraldamise keerukusele, võib teenuste pakkumist raskendada ka kesklinna kahanenud eelarve. Hetkel ei ole Tartu puhul probleemiks linna suutlikkus teenuseid osutada, ent ka Eestis on olnud teemaks omavalitsuse rahastamise reform, mis oleks üks võimalik alternatiiv haldusterritoriaalsele muutusele. Kui praegu laekub omavalitsuste eelarvest kõige suurema osa moodustav sotsiaalmaks inimeste elukoha põhiselt, siis võimaliku muutusena on arutatud töökoha põhise sotsiaalmaksu osa. Ühe võimalusena on Eesti Kaubandus-Tööstuskoda välja pakkunud idee, et edaspidi võiks osa tulumaksust laekuda elukoha põhiselt ning pool tulumaksust töökoha põhiselt (Kiisler 2014). Isegi kui seda mitte otseselt võtta ja neid vahetuid muuta, siis muudaks see praegust olukorda märkimisväärselt. Selline lahendus võimaldaks muuta maksulaekumise tasakaalukamaks ning aitaks seeläbi kompenseerida ka linnas tööl käivate, kuid eeslinnas elavate inimeste linna poolt pakutavate teenuste tarbimist. Siiski on tollane regionaalminister Siim-Valmar Kiisler välja toonud fakti, et see suurendaks ebavõrdsust veelgi ning soodustab ääremaastumist – kui linnalähedased piirkonnad kaotaks ning kesklinnad võidaks natukene, siis eriti rängalt mõjuks selline muudatus linnast kaugel asuvatele omavalitsustele, kus kohapealsed töökohad peaaegu puuduvad (Kiisler 2014). Lisaks on linnast kaugel asuvad piirkonnad juba praegu ääremaastumas ja selline muudatus teeks neist üleöö ääremaa, kus ei toimu enam mitte midagi. Kuna maapiirkondadesse on elama jäänud valdavalt vanemad inimesed ning tööealisi inimesi on vähe, siis suurendaks selline muudatus ääremaastumise negatiivset mõju veelgi.

1.9 Uurimisküsimused

Sotsialistliku režiimi lagunemine on andnud võimaluse inimestele valida oma elukohta. Alates sajandivahetusest on Eestist hoogustunud eeslinnastumine, mis on kaasa toonud suured

ruumilised muutused. Inimeste elukohamuutused on muutnud väga palju nende igapäevast tegevusruumi. Inimesed on muutunud liikuvamaks ning kodu- ja töökoht ei asu enam sageli samas omavalitsuses. Lisaks sellele on inimesed kolinud oma töökohast kaugemale. Kõik see mõjutab inimeste liikumisharjumusi ning samuti on vaja tagada sellises olukorras omavalitsuste vaheline koostöö, et tagada elanikele kvaliteetsed teenused. Välismaailma näitel näeme, et eeslinnastumise protsessi on vaja kontrollida ning juhtuda, et vältida olukorda, kus eeslinnastumine muutub linnade arengut pärssivaks protsessis. Kuna tegemist on Eestis võrdlemisi uue protsessiga, leidub ka väga palju vastuseta küsimusi ning puudub kindlus tuleviku osas.

Selle magistritöö eesmärk on analüüsida Tartu naabruses asuvate eeslinnaalade teenuseid ning nende muutumist, eeslinnaalade elanike seotust Tartu linnaga ning võtmeisikute nägemust haldusterritoriaalse muudatuse mõjust linnaregiooni teenustele. Eesmärgist tulenevad uurimisküsimused on:

1. Millised muutused on toimunud linnalähedaste piirkondade asustus- ning teenusstruktuuriga alates Eesti taasiseseisvumisest?
2. Millisel määral ning milliste teenuste kaudu on linnalähedaste piirkondade elanikud teenuste kaudu seotud keskuslinnaga?
3. Selgitada, kuidas võtmeisikud näevad eeslinnas elavatele inimestele kvaliteetsete teenuste kättesaadavuse tagamist?

2. ANDMED JA METOODIKA

Selle magistriöö andmeanalüüsiks kasutatakse spetsiaalselt antud uurimistöo koostamise eesmärgil läbi viidud ekspertintervjuusid. Intervjuu on üks kvalitatiivsetest uurimismeetoditest ning see põhineb vestlusel (Rubin, Rubin 1995; Kvale 1996). Intervjuu positiivseks küljeks võrreldes küsitlusega on see, et intervjuude abil on võimalik tuletada mõtteid ning asjadest aru saamist, mitte vaid fakte (Warren 2001). Ekspertintervjuu on valitud antud uurimistöo uurimismeetodiks seetõttu, et rääkides valla eluga tihedamalt kokku puutuvate inimestega, on võimalik saada laiapõhjalisem informatsioon erinevate teemavaldkondade koht. Samuti on võimalik vähendada vastuste hulka, kus vastaja ei oska seisukohta võtta ning vajadusel on võimalik küsida täpsustavaid küsimusi selgituste saamiseks. Antud uurimistöo läbiviimiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud ehk kõik enne intervjuerimise algust kindlaks määratud teemad käidi intervjuude käigus läbi ning samuti sai vajaduse korral intervjuerimise protsessi kaasata intervjuerimise käigus tekkinud mõtted ning uusi teemasid.

Tabel 1. Intervjueritavate jaotumine erinevate ametialaste kategooriate vahel. Üks intervjueritav võib korraga kuuluda mitmesse kategooriasse. Selline olukord esines seitsmel korral, kus üks inimene kuulus kahte kategooriasse.

Intervjueritava ametialane kategooria	Intervjueritavate arv
Vallavanem:	2
Volikogu liige	10
Kohapealset elu edendava MTÜ juhtiv liige	7
Vallavalitsuse töötaja	1
Vallas tegutseva asutuse juht	9

Kokku viidi läbi 22 ekspertintervjuud, mis kõik teostati magistritöö autori poolt. Kõik intervjuud viidi läbi eesti keeles ning keelelised takistused polnud ühelgi juhul intervjuu läbi viimisest keeldumise põhjuseks. Ekspertintervjuud viidi läbi Luunja ning Tartu vallavanematega, volikogude liikmetega ning vallas asuvate asutuste ja külaseltside juhtidega (Tabel 1). Tartu ning Luunja vallad on valitud, kuna tegemist on Tartu linnaga piirnevate omavalitsustega, mille territooriumil on toimunud eeslinnastumine. Valdade olustik on üksteisest mõnevõrra erinev. Luunja valla puhul on tegemist vallaga, mida võib oodata sundliitmine Tartu linnaga. Tartu vald jätkab eraldi omavalitsusena, ent on siiski mõjutatud

haldusreformist, kuna vallaga liituvad vabatahtlikult või sundliitmise kaudu teised vallad. Volikogude liikmete valimisel lähtuti loogikast, et kaasata võimalikult laialdaselt erinevate valimisliitude ja/või erakondade liikmeid, et tagada rohkemate arvamustega arvestamine. Volikogu liikmed olid väga sageli ka vallas asuvate asutuste juhid. Intervjueeritavate taustale ei seatud rangeid sotsiaal-demograafilisi piiranguid, kuna olulisemaks oli nende oskuslikkus antud teemadel kaasa rääkida.

Tabel 2. Tartu linna, Tartu valla ning Luunja valla elanike arv 1. jaanuari seisuga aastatel 2000 ning 2017 ning selle muutumine võrreldes 2000. aastaga (Statistikaamet).

	2000	2017	Muutus
Tartu linn	106200	93124	-12,3%
Luunja vald	2720	4202	+54,5%
Tartu vald	5520	7194	+30,3%

Kui vaadata Tartu linna ning Luunja ja Tartu valla elanike arvu aastal 2000 ning võrdleme seda aastaga 2017, näeme samuti, et ajal, mil linna elanike arv on vähenenud, on linnalähedaste piirkondade elanike arv seevastu kasvanud (Tabel 2). Tartu elanike arv on neil aastatel vähenenud 13076 elaniku võrra, mis tähendab seda, et elanike arv on langenud 12,3 protsendi võrra. Samal ajal näeme me märkimisväärset elanike arvu kasvu Tartu ning Luunja vallas. Tartu valla elanike arv on kasvanud 1674 elaniku ehk 30,3 protsendi võrra ning Luunja elanike arv on kasvanud 1482 elaniku ehk 54,5 protsendi võrra. Siiski võib öelda, et Tartu linna elanike arvu vähenemine ei ole olnud siiani nii suur kui Ameerika Ühendriikides probleemseks muutunud linnade oma (Goodman 2005) ning hetkel ei ole põhjust selliste probleemide kartmiseks, mis tulenevad keskuslinna rahvaarvu kiirest langusest.

Intervjueeritavate leidmine toimus kas interneti teel või läbi vallavalitsuse. Tartu valla juhtimisega seotud inimeste kontaktinformatsioon oli leitav Tartu vallavalitsuse koduleheküljelt. Luunja vallavalitsuse kodulehel olid üleval vaid volikogu liikmete nimed ning seetõttu küsiti volikogu liikmete kontaktinformatsioon vallavalitsusest. Vabaühenduste kohta käiv kontaktinformatsioon oli leitav MTÜ Makis kodulehekülje kaudu.

Intervjuude läbi viimiseks nõusoleku saamine toimus esmalt elektroonilise kirja teel. Kõigepealt saadeti kõikidele isikutele, kellega sooviti intervjuu läbi viia elektrooniline kiri, kus tutvustati antud magistritöö teemat ning anti sellest lühikene kokkuvõtlik ülevaade,

samuti anti teada intervjuu eeldatav kestvus (LISA 1). Isikutele, kes esimesele kirjale ei vastanud, saadeti ka teine kiri, kus korratult lühidalt üle magistritöö teema ning paluti neilt nõusolekut intervjuu läbiviimiseks (LISA 2). Kuna kirjadele vastamise aktiivsus oli madal ning ning esines uuringus osalemise osas eitavalt vastamist, kasutati inimeste poole pöördumiseks lisavõimalusena helistamist (LISA 3). Telefonitsi tutvustas uurimistöö läbiviija esmalt ennast, seejärel põhjendas miks ta helistab ning lõpetuseks küsis nõusolekut intervjuu läbiviimiseks. Ühele külaseltsile saadeti kiri *Facebooki* kaudu. Peale nõusoleku saamist lepiti kokku sobiv aeg intervjuu läbi viimiseks. Intervjuu kava on toodud lisades (LISA 4)

Enamik intervjuudes toimus intervjuueeritava töökohas või kodus. 18 intervjuud viidi läbi vahetus kontaktis olles ning neli intervjuud viidi läbi telefoni teel. 18 Vahetus kontaktis läbi viidud intervjuust toimus 13 intervjuueeritavate töö juures, kolm intervjuueeritava kodus, üks kohvikus Werner ning üks Tartu Ülikooli geograafia osakonna ruumides. Intervjuu läbi viimise viisi, kellaaja ning paiga valimisel püüti lähtuda võimalikult palju intervjuueeritava mugavusest ning soovist. Kõige varajasem intervjuu toimus kell 8 hommikul ning kõige hilisem intervjuu toimus kell 8 õhtul. Üks intervjuudest toimus nädalavahetusel, kõik teised tööpäevadel.

Ühe intervjuu kestvuseks planeeriti orienteeruvalt 30 kuni 60 minutit. Suurem osa intervjuudest jäi vahemikku 35-40 minutit. Kõige lühem intervjuu kestis veerand tundi ning kõige pikem üks tund ning 32 minutit. Intervjuu kestvuse hulka ei ole arvestatud eelnevat vestlust intervjuueeritavaga ning teema tutvustamist ja eelnenud üldist arutelu antud eesootava intervjuu osas. Intervjuu kestvuse sisse on arvestatud vaid intervjuu teemasid puudutavat vestlust. Sellest tulenevalt võis iga intervjuu läbi viimiseks kulunud aeg pikeneda viie kuni kümne minuti võrra.

Intervjuud on konfidentsiaalsed ning vastuseid ei seostata kuidagi konkreetse isikuga. Kõik intervjuud lindistati diktofoniga, et hõlbustada nende hilisemat analüüsimist. Enne intervjuueerimise alustamist küsiti intervjuueeritavatelt nõusolekut vestluse lindistamiseks, millest ükski intervjuueeritavatest ei keeldunud. Ühel juhul rõhutati vaid seda, et lindistust ei tohi edasi jagada ning lauseid ja fraase ei tohi kontekstist välja kiskuda.

Intervjuud toimusid valdavalt individuaalintervjuudena. Ühel korral sekkus vestlusesse ka samas ruumis viibinud intervjuueeritava töökaaslane, kes täiendas ühe küsimuse juures seda ühe mõttega. Siiski võib väita, et kindlasti ei halvendanud see intervjuu kvaliteeti, vaid pigem mõjus täiendavat informatsiooni pakkuvana ning mõjutas ka intervjuueeritavat positiivselt.

Selline kõrvalmärkuse läbi täiendamine ei olnud kuidagi protsessi häiriv. Intervjueerimisele mõjusid häirivana pigem saabuval telefonikõned ning muu tekkiv müra, mis hetkeks mõtted teema pealt minema ajas. Kuigi enamuses intervjueeritavad panid telefonikõne ära või ütlesid, et nad ei saa hetkel rääkida, mõjus ka mõne sekundi pikkune teemast eemal olek häirivalt, kuna intervjueeritavatel ununes, millest nad olid sel hetkel rääkimas, mil telefon helises.

Intervjuude kavad ei olnud kindlalt paika pandud ning mõningal määral võis rõhuasetus erineda olenevalt intervjueeritava isiku ametikohast ning sellest tulenevalt tema teadlikkusest mõnel teemal rohkem või vähem kaasa rääkida. Samuti ei läbitud käsitletavaid teemasid samas järjestuses. Küsimusi võis lisanduda intervjueerimise käigus olenevalt sellest, millist teemat ning kui sügavalt intervjueeritav puudutas. Kõikides ekspertintervjuudes käsitleti järgmisi teemasid:

- linnaäärsete asumite teenuste kaudu linnaga seotus
- linnaäärsete asumite kasu ning kahju linna lähedusest
- valla üldine kasu ning kahju linna lähedusest, kaasnevad probleemid valla juhtimisele
- lisandunud elanike mõju vallale elule
- teenusstruktuuri muutus valla suuremates keskustes läbi aja
- vallaelanike seotus linnaga
- omavalitsuse ühtsus, identiteet – asustusstruktuuri mõju erinevatele küladele
- kohapealsed teenused – kuidas saavutada, et linn neid ära ei neelaks
- valla ja linna vaheline koostöö
- omavalitsusreformi mõju valla elule ning teenuste kättesaadavusele, seisukoht reformi osas
- praeguste omavalitsuste piiride mõju teenuste kättesaadavusele
- oletava omavalitsuste tulubaasi muutmise mõju vallale

Peale ekspertintervjuude läbiviimist toimus intervjuude transkribeerimine, milleks kasutati programmi Microsoft Word. Intervjuude kuulamine toimus diktofoni pealt kasutades aeglustusfunktsiooni ja vajadusel pausi peale panekut.

Peale intervjuude transkribeerimist toimus nende sisestamine programmi Dedoose, kus toimus intervjuude analüüsimine. Analüüsimeetodiks on kvalitatiivne sisuanalüüs. Võrreldes kvantitatiivse tekstianalüüsiga pole kvalitatiivse tekstianalüüsi puhul oluliseks arvuliste tulemuste saamine, nagu näiteks sõnade kasutuskorra (Forbes 2000). Kvalitatiivset

sisuanalüüsi rakendatakse intervjuude subjektiivseks tõlgendamiseks läbi süstemaatilise kodeerimisprotsessi ning seejärel neis leitudvate mustrite kindlakstegemise abil.

Programmis Dedoose loodi intervjuude analüüsimiseks koodid. Üldisemad koodid lähtusid suuresti intervjuus käsitletud teemadest. Osad intervjuudes käsitletud teemad jagati omakorda alamateks koodideks, kuna teema oli lai ning spetsiifilisem jaotus lõi võimalused paremaks analüüsimiseks. Samuti oli rohkemate kategooriate loomine põhjendatud, kuna hilisemalt oli erinevate koodide ühendamine tunduvalt lihtsam kui mõne olemasoleva koodi jagamine mitmeks osaks. Peale koodide loomist loeti intervjuud põhjalikult läbi ning tekstid jaotati erinevate koodide vahel. Intervjuude analüüsimine toimus koodide ehk teemade kaupa. Kui koodi analüüsimisel tekkis segaseid kohti, kontrolliti need üle intervjuu transkriptsioonist, et vältida valesti mõistmist.

3. TULEMUSED

3.1 Linnalähedaste piirkondade seotus keskuslinnaga teenuste kaudu

3.1.1 Olemasolevad kohapealsed teenused

Seal, kus on tarbijad, sinna tekivad ka teenused ning vastupidi. Teenuste olemasolu sõltub väga suurel määral nende naabruses resideeruvate tarbijate hulgast. Selleks, et mingi teenus suudaks koha peal toimivalt tegutseda või mõni uus teenusepakkuja sooviks piirkonnas tegutsema hakata, peab seal olema olemas konkreetse teenuse jaoks vajalik tarbijate minimaalne hulk. Kuna erinevate teenuste jaoks on minimaalne tarbijate hulk erinev, siis paiknevadki ettevõtted ja teenused sellest tulenevalt ruumiliselt väga erinevalt. Tiheasustusaladel on tunduvalt lihtsam tagada vajaminevat tarbijate arvu kui hajaasustusega piirkondades ning seetõttu kohtab ka linnades rohkem teenuseid ning need on ka spetsiifilisemad. See ei tähenda siiski seda, et kõik teenused oleksid koondunud tõmbekeskustesse ning linnalähedastes piirkondades valitseks tühjus.

Ka linnalähedastes piirkondades on olemas teatud teenused. Ühelt poolt sõltub see kindlasti seal elavate inimeste arvust, kuid sageli võime me näha ka seda, et kohalik omavalitsus toetab mingite kindlate, inimestele vajalike, teenuste püsimist ja säilimist. Kuna teenuste kättesaadavus sõltub tugevalt piirkonnas elavate inimeste arvust, siis on kohalikud omavalitsused tulnud appi, et luua elamisväärsemat keskkonda ka piirkondades, kus elab vähem inimesi kui teenuse kasumlikuks käigus hoidmiseks vaja oleks.

V¹: Valla kaugemates osades... Seal Tammistus on ainukene hea asi, mis on, seal on kultuurimaja, mis seal veel toimib mingil määral, seal on raamatukogu ja see on nagu valla kõige kaugem osa meie jaoks. [poliitiline töötaja, Tartu vald]²

V: ...kõik poed, kõik, noh kõik asjad on linnas, siin koha peal ei ole mitte midagi. [MTÜ liige, Tartu vald]

Omavalitsuste kaugemates piirkondades on teenuste valik kindlasti väikesem. Esineb ka piirkondi, kus kohapealsed teenused puuduvad täielikult ning ka lähim toidupood asub mitme

---

¹ „V“ tähistab vastajat ehk inimest, keda intervjuueriti.

² Metoodika peatükis välja toodud viis ametikategooriat on ümber nimetatud kolmeks kategooriaks: poliitiline töötaja (vallavanemad, volikogu liikmed); mittepoliitiline töötaja (vallavalitsuse või vallas asuva ettevõtte (ka valla hallatava asutuse) töötaja); MTÜ liige (kohalikku elu edendava MTÜ juhtiv liige). Ümberkategoriseerimise mõte seisneb selles, et isikute tuvastamine ei oleks võimalik.

kilomeetri kaugusel. Väga sagedane on selline olukord, kus kaugemas külas on olemas ainult kultuurimaja ning mõningatel juhtudel ka väikene toidupood. Siiski tagab ka väikene toidukauplus inimestele kõige esmasemad vajadused ning kultuurimaja võimaluse kogukondlikuks kooskäimiseks. Kuna keskuslinnast kaugemal paiknevates piirkondades on elanike tihedus väga madal, ei ole seal võimalik pakkuda laia valikut teenustest, sest nende ülalpidamiseks ei taga sealne elanikkond piisavat sissetulekut ning vastasel juhul tuleks selle piirkonna teenuseid toetada väga suures mahus teiste piirkondade arvelt.

Suuremad valdade ääremaal paiknevad keskused on üldiselt paremas seisus võrreldes väikeste küladega, kuna tarbijate hulk on suurem. Lisaks tarbijate hulgale mõjub teenuste olemasolule positiivselt piirkonna eraldatus ehk selle kaugus tõmbekeskusest: kui linna pääsemine on väga kiire ja mugav, eelistavad inimesed kogu oma ostud ning teenuste tarbimise teha linnas. See tähendab seda, et piirkonnas ei ole võimalik ning otstarbekas dubleerivaid teenuseid pakkuda. Samas teisest küljest võetuna tähendab see seda, et kuigi koha peal on mingil tasemel teenus olema, tähendab eraldatus väga pikka sõitu keskusesse kui soovitakse saada kvaliteetsemat teenust. Keskusesse sõiduks annab põhjust ka see, et maapiirkondades on sageli sama toode kallim kui linnas. Toodete hinnaerinevust põhjendatakse sellega, et kaugemasse piirkonda tooteid transportides on transpordikulud suuremad ning tänu madalamale tarbimisele pole võimalik võita mastaabi pealt ja seeläbi hindu all hoida.

V: No mõned asjad on vähem, mõned on rohkem, et seal 20 senti ja 10 ja 15, no oleneb kaubavalikust ja kaubast. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kui linna saamine on keerukam või võtab rohkem aega, siis tarbitakse ka kohapealseid teenuseid suuremal määral. Kuigi koha peal asuvas poes on teatud toode linnas asuva poega võrreldes kallim, ei anna linna sõit enam materiaalist võitu, kuna selleks kulub väga palju aega ning kütust ehk raha. See loob näiteks poe pidajale soodsamad tingimused kõrgema hinna küsimiseks. Samas on kõrgem hind vajalik, et kompenseerida suuremaid kulutusi, mis teeb teenuse pakkumise võimalikuks.

V: Seal on algkool, lasteaed, kauplus on, meditsiinipunkt, raamatukogu – sellised põhilised asjad on kohapeal, sellepärast, et neid on mugavam kasutada seal. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Kavastu pood on erapood. Seal vist korra veel nii mingil aastal oli ettevõtjal probleem, siis teda toetati üüri maksimisega või selle sooja tarbimise maksimisega talvel. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Lisaks kõrgemale hinnale võib teenuse pakkumise võimalikuks teha kohaliku omavalitsuse poolne kompensatsioon või toetus. Siin lähtutakse sageli elanike mugavuse aspektist, mitte eelkõige materiaalsest kokkuhoiust. Näiteks Rääkides Kavastust, oleks kohalikule elanikule

äärmiselt ebamugav oma last igapäevaselt enam kui kümne kilomeetri kaugusele lasteaeda või kooli viia. Samuti on elanike mugavust silmas pidades mõistlik tagada Kavastus ka kaupluse teenus, esmatasandi arstiabi ning raamatukogu. Elanike heaolu arvestades hoiab vallavalitsus põhilised teenused inimestele lähedal läbi rahalise abi osutamise. Sellega tagatakse teenuste säilimine, millega kaetakse inimeste põhilised vajadused ning kohalikud elanikud ei pea nende rahuldamiseks sõitma kaugel asuvasse vallakeskusesse või linna.

V: Seal piirkonnas on küll mõned meie noh, ütleme alla kuuluvad ettevõtted, aga noh ütleme, mida nad meie teenust tarvitavad, on lasteaiateenus ja kooliteenus.[poliitiline töötaja, Tartu vald]

Rääkides keskuslinnale lähedamal paiknevatest teenustest, siis kohtab üha vähem kohaliku omavalitsuse poolset toetust saavaid asutusi. Lisaks on linnale lähedamal asuvates piirkondades koha peal kättesaadavate teenuste valik väiksem, kuna inimesed on tihedamalt seotud linnaga. Koha peal on enamasti tagatud vaid teenused, mis on kohalikule omavalitsusele kohustuslikuks tehtud seadusega. Siiski ei saa me rääkida sellest, et sealsetel elanikel oleks kehvem ligipääs teenustele – pigem vastupidi. Kuna keskuslinn oma teenustega paikneb väga lähedal, on võimalik kõik teenused kätte saada sealt ning sellest tuleneval ei ole ka kohalik omavalitsus teinud suuri pingutusi teenuste meelitamiseks piirkonda. Kohalik omavalitsus on linnaäärsetes piirkondades tegelenud vaid hädavajalike teenuste arendamisega. Kohustuslike teenustena on võimalik välja tuua lasteaiateenus ja kooliteenus, mis peab olema tagatud kõikidele omavalitsuse elanikele.

V: et aga lihtsalt omavalitsuse ülesanne on see, et kui ei ole inimene ei ole nii ütleme nii maksujõuline, et ta ka mingi normaalsel tasemel saaks siin selle teenuse kätte. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Luunjas on meil siin alevikus pood, juuksur on, massöör on, meil on velskripunktid nii Kavastus kui siin Luunjas. Perearst käib Luunjas paar korda nädalas vastu võtmas. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Suuremates keskustes, milleks on ka vallakeskused, eksisteerivad erasektori teenused ilma omavalitsuse poolse toetuseta. Lisaks poeteenusele, mida peetakse kõige olulisemaks ning elementaarsemaks erasektori poolt pakutavaks teenuseks, on võimalik tarbida täiendavaid teenuseid. Sellisteks teenusteks on näiteks juuksur, massaaž ja perearst. Neid teenuseid ei peeta omavalitsuse poolt hädavajalikeks ning antud teenuste kättesaadavuse olemasolu tagamise nimel ei teha nii palju tööd. Pigem eksisteerivad eelpoolnimetatud teenused seetõttu, et neil on olemas väljakujunenud tarbijaskond ehk piisav tarbijate hulk.

V: Ma arvan, et poe teenus ikkagi ära ei kao, et siin inimesi nii palju on, et siis igat pisiaja ei viitsita linnast tuua. Selge see, et ise ka Tartus käin, siis käin nagu suuremas poes ära, aga samas kodu lähedal tihti peale ikka on midagi lähedalt hea võtta. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Kõrvekülas on spordihall ja meil siin on spordihall [Lähtel]. Osa selliseid ütleme no mille üle me uhked oleme ja millega me ilmselt linnaga täiesti võrdselt konkureerime on see, et praeguste talvede puhul on meil ikkagi tehislumega suusarada.[poliitiline töötaja, Tartu vald]

Lisaks erinevatele teenusepakkujatele toob suurenev elanikkond linna piiri ääres kaasa kommunikatsioonide laiendamise linna territoriaalsetest piiridest kaugemale. Väga sageli on linna ning sellega piirnevate alade kommunikatsioonid täielikult ühendatud. Väga heaks sellise teenuse näiteks on vesi ning kanalisatsioon. Tartu linna hallatav ettevõtte Tartu Veevõrk tegutseb väga paljudes linnaga piirnevates piirkondades, pakkudes seal oma teenust. See tähendab seda, et linna vahetus naabruses olevad hooned on tegelikult ühendatud linna veevõrgi, mitte valla veevõrgi külge. Kokkuvõttes teeb see kommunikatsioonide toimimise lihtsamaks, sest enamasti on sellised piirkonnad linnale tunduvalt lähedamal kui mõnele valla keskusele.

V: Linna äärne piirkond nagu kõik, sest seal mis on vahetult Tartu linnaga piirnevad alad, seal on juba torustikud tulevad kõik Tartu linnast, reovesi läheb sinna. Seal ongi siis ikkagi nii-öelda Tartu linna veevõrk teenindab linnaäärsed, aga mis läheb juba kaugemale, seal enam mitte. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Lisaks kohapeal pakutavatele, põhivajadusi rahuldavatele ning pisematele teenustele, kohtab eeslinnalistes piirkondades sageli ka spetsiifilisemaid teenuseid, mis on mõeldud juba suuremale tarbijaskonnale. Tartu vallas on selliseks teenuseks näiteks erinevad sportimisvõimalus. Tartu vallas on väga hästi välja arendatud sporditeenus. Lähtel ja Kõrvekülas paiknevad spordihooned ning korraldatakse erinevaid treeninguid. Kuigi Lähtel on sportimistingimused paremad, kuna spordikompleks on suurem ning kaasaegne, ootab ka Kõrveküla sporditaristut ees finantseering, mis tagab veelgi kvaliteetsema ja paremal tasemel teenuse. Samuti tehakse Lähtele igal aastal tehislumest suusarajad, mis meelitavad kohale ka linnaelanikest tervisesportlasi. Kuna mõlema piirkonna näol on tegemist linnale väga lähedal asuvate kohtadega, pakub Tartu vald selles osas tugevat konkurentsi linnale ning linnas tegutsevatele spordiklubidele. Selles osas võib öelda, et laenuraha toel üles ehitatud Lähte spordihoone on ennast ära tasunud. Kuigi Kõrvekülas on hetkel kasutus tagasihoidlikum, on ka seal kõik saali ajad broneeritud ning eesootav kaasajastamine muudab teenust veelgi atraktiivsemaks.

3.1.2 Kohapealse teenusstruktuuri muutumine

3.1.2.1 Kohapealsete teenuste vähenemine

Kuigi hetkel on väga paljud teenused linnalähedastes piirkondades kättesaadavad, ei tähenda see seda, et teenuste struktuur oleks olnud kogu aeg selline, nagu ta on praegu. Taasiseseisvunud Eesti ajal on toimunud hulgaliselt muutusi erinevates piirkondades kättesaadavate teenuste osas. Ühelt poolt on seda põhjustanud üleminek vabaturumajandusele ning teiselt poolt hoogne eeslinnastumine, mis tekkis sajandivahetuse ajal. Eeslinnastumise tempo on aja jooksul olnud erinev, kuid viimasel ajal on see taas aktiivsemaks muutunud. See kõik on mõjutanud teenuste arendamist linnalähedastes piirkondades.

V: Toidukohad kadusid ära minu arust juba Eesti aja alguses siit Kõrvekülast. Siin oli kohvik, selle asemel on nüüd kalatööstus. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Ma arvan, et nad ei ole väga muutunud, nad on enam vähem, mis on kogu aeg olnud. Viimase kümne aasta jooksul, minu arust viimase kümne aasta jooksul ei ole kuski külakeses poodi kinni pandud. Et kui see on juba ammu pandud. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Joonis 2. Väägvere toidukauplus suleti aastal 1997. Ajal, mil Eesti kohanes kapitalistliku majandussüsteemiga, vähenes teenuste kättesaadavus paljudes piirkondades. Foto: erakogu.

Väga palju mõjutas teenuseid majandussüsteemi muutumine, kus plaanimajandus asendus vabaturumajandusega ning tähtsale kohale kerkis kasumlikkus. See tõi kaasa paljude teenuste kadumise. Intervjuude käigus tuli sageli teemaks see, et väga paljud teenused suleti juba

ammu, siis kui Eesti taasiseseisvus ehk siis, kui viidi ellu reforme seoses üleminekuga kapitalistlikule süsteemile (Joonis 2). Peale seda on teenusstruktuur olnud pigem stabiilne ehk olulisi ning suuremaid muutusi ei ole toimunud. Mõne intervjuu baasil tuli siiski välja see, et teatud piirkondades on teenuste kättesaadavus langenud, mis enamasti tähendab, et vähendatud on aega, mil teenus on avatud. Samas ei mainitud ka neil juhtudel väga suuri muutusi. Siiski tähendab ka lahtiolekuaegade kärpimine isegi ühte tunni võrra teenuse kvaliteedi märkimisväärselt langust.

V: Mulle tundub niimoodi, et kõiki asju nagu tõmmatakse koomale. Kui mingil hetkel oli raamatukogu kaua lahti, kasvõi ühel päeval nädalas, siis seda enam ei ole. Sama on postiteenusega juhtunud eksle, et kõiki neid tööaegu tõmmatakse koomale. Pood on küll nagu nagu lahti. [MTÜ liige, Tartu vald]

Muutused teenuste kättesaadavuse osas sõltuvad väga palju piirkonnast. Linna naabruses asuvate valdade kaugemates piirkondades on eeslinnastumise mõju palju nõrgem ning kuna piirkonna rahvaarv on endiselt madal, ei tasu paljude teenuste pidamine ennast ära. Sellest tulenevalt kärbitakse kas teenuste lahti oleku aegu või kaotatakse nad üldse ära. Isegi kui vähendada teenuse lahti oleku aega, mis küll võimaldab kokku hoida küll kulusid, muudab see teenuse tarbimise raskemaks. Inimesed, kellele uued lahtioleku ajad ei sobi, ei saa enam teenust tarbida ning seeläbi suureneb inimeste arv, kes tarbivad sama teenust kesklinnas ehk konkureerivas kohas. See omakorda võib kaasa tuua teenuse tarbijate arvu langemise nii madalale, et selle ülalpidamine ei ole enam mõistlik.

V: Meil kadus kauplus ära näiteks. Meil oli kauplus ja oli ka sidejaoskond, kus said siis eakad inimesed oma nii-öelda esmavajadust kirjade või mis iganes postiteenustega, aga nüüd ei ole – see kadus ära. Need on jah kadunud mõlemad. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: No velskripunkt ja apteek on siamaani veel alles tänu vallale, sest ega neid taheti ka ära kaotada, aga vald siis võttis selle asja ette ja ta ikkagi jäi. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kui teenuse tarbijate arv muutub väga väikeseks, on sageli otsustatud teenuse pidamine lõpetada. Kuigi avaliku sektori või avaliku sektori poolt hallatava asutuse teenuse tarbijate hulk on liiga väike, et tagada selle kasumlikkus, hoitakse sageli seda teenust hoolimata selle väikesest tarbijaskonnast elus. Sama võidakse teha ka eraettevõtluse korral, et tagada piirkonna teenustaseme säilimine ja seeläbi toetada kesklinnadest kaugemal paiknevate piirkondade elu. Kui teenuse tarbijate hulk on langenud väga madalale või on kasvanud kulutused selle ülalpidamiseks, siis ootab suure tõenäosusega teenust sulgemine. Nii on läinud väga sageli maapiirkondades asuvate poodide, postikontorite ning muude seal varasemalt

kättesaadavate teenustega. Sageli siiski leitakse neile alternatiivseid meetodeid, mis peaks kohalikele elanikele tekkinud negatiivseid mõjusid vähendama.

I³: Rääkides *autolavkast*, kuidas inimesed sellega rahul on?

V: Väga rahul on, käiakse ikka sellepärast, et kes on eakamad inimesed, need saavad siis lihtsamalt oma toidu kätte, esmavajadused muidugi. Suuremad asjad tuuakse ikka muidu linnast, kas keegi toob või sugulastest või lähedastest keegi toob. Aga esmatarbekaubad saab kätte. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Näiteks on üheks alternatiivseks meetodiks poeauto ehk rahvakeeli *autolavka*. Tegemist on ratastel kauplusega, mis suudab tänu oma liikuvusele teenindada suuremat piirkonda kui statsionaarne kauplus. Siiski ei taga selline liikuv kauplus samaväärset teenuse kvaliteeti kui seda tegi varasemalt statsionaarne pood. Põhipõhjus seisneb selles, et liikuva kaupluse hinnad on tavaliselt kallimad. Seetõttu sooritatakse sealt vaid hädapärasemaid oste ning selle tagajärjel suureneb kindlasti linnas asuva kaubandusteenuse tarbimine. Samuti kohtab lähenemist, et valla poolt on organiseeritud teatud piirkondade elanike jaoks transport suuremasse keskusesse, kus on teenused kättesaadavad.

V: See toimib väga hästi, buss on kogu aeg täis. See toimib jah väga hästi, see on väga hea variant. See on ainult see, et ta jääb nagu nii-öelda selle *lavkapäevaga* ühte päeva, et see nagu vähendab kord ühele-kord teisele, et vastavalt vajadusele. Et inimesed saavad siis kui on ravimeid vaja, et apteegid ja need asjad on ju kõik linnas. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Antud näite näol on tegemist Tammistu piirkonnaga Tartu vallas, kust vald soovijad ühel päeval nädalas linna poodi viib ning tagasi toob. See on samamoodi alternatiivi pakkumine kohalikule pole, pakkudes elanikele tasuta transporti linnas asuvasse kauplusesse. See on väga hea võimalus just nendele inimestele, kellel endal pole võimalik autoga liigelda. Tänu vallavalitsuse korraldatud transpordile, saavad elanikud linnas soetada vajalikud esmatarbekaubad ja ravimid. Samas on antud näite puhul näha ka probleemi. Kuna valla poolt organiseeritud buss sõidab täpselt samal päeval *autolavkaga*, konkureerivad nad omavahel. See viitab sellele, et teenus on halvasti korraldatud. Valla poolt organiseeritud buss sõltub vaid valla rahalisest panusest ning ei taotle mingit sissetulekut. Seetõttu ei ole selle toimimise jaoks oluline selle kasutatavus, kuid siiski vähendab see liikuva poe külastajaid, kes võivad eelistada tasuta bussiga linna sõitmist. Selleks, et tagada parem lahendus võiksid need käia enam-vähem võrdsete vahedega erinevatel nädalapäevadel, mis tagaks kohalikele elanikele märkimisväärselt parema teenuse kättesaadavuse. Samuti suurendaks see ilmselt *autolavka* külastatavust, suurendades omakorda selle teenuse püsimise tõenäosust.

---

³ „I“ tähistab intervjuerijat.

3.1.2.2 Kohapealsete teenuste kvaliteedi paranemine

Kuigi väga paljudes piirkondades on teenuste kättesaadavus vähenenud, ei tähenda see seda, et see oleks igal pool sedamoodi. Isegi kui liikuva poe või poodi viiva bussi käima panekut võib lugeda juba teatud mõõndustega teenuse täienemiseks, on see siiski alternatiiv veelgi paremale teenusele ehk kohalikule pole, mis on saadav igapäevaselt ning kogu päeva lõikes. Kui väikese rahvaarvuga piirkondades on kasutusele võetud selliseid lahendusi, siis eksisteerib ka piirkondi, kus koha peal kättesaadavad teenused on paranenud. Piirkondades, kus elanike arv on püsivalt kõrge olnud või kus see on kasvanud, on ka teenuste valik paranenud.

V: Ma pakuks, et pigem paremuse poole läheb asi, sest vald on suht jõukas, ühe elaniku kohta tuleb päris korralik sissetulek ja see raha tuleb ka kuskile rakendada, investeerida. Siin on spordile palju mõeldud, on siin ka kooli võimlas ajad valla inimestele. Nüüd on siis uue ettevõtmisega paadisadam Emajõe äärde tegemisel, väljaehitamisel. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Mina näen küll arengut vallas iga päev ja igal sammul. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kasvava elanike arvuga vallal suureneb ka sissetulek, mis pakub rohkem võimalusi valla elu arendamiseks. Seetõttu jääb valla kiiremini arenevates piirkondades elava inimese jaoks mulje, et kõik on hästi. Tegelikult tema jaoks see nii ongi ja kui arvestada valla üldist arengut, siis võib seda samuti väita. Kuigi mõne üksiku hõredamalt asustatud piirkonnas elava inimese jaoks võib teenuste kättesaadavus ning kvaliteeti langeda, siis valda tervikuna vaadates saame me kindlasti rääkida edasiminekest, mitte taandarengust. Lisaks teenuste kättesaadavuse paranemisele on lisandunud elanikkond andnud võimaluse valla heakorra parandamiseks.

V: Küla selline heakord või üldmulje on väga palju paremaks läinud. See on ikka täiesti minu arust müstika, mis nii väikese ajaga, nii palju on muutunud. Meil on väga ilus ja korras küla ja kool ja lasteaed ja kõik on väga hästi. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Kokkuvõtvalt võiks öelda, et teenuste kättesaadavus on kindlasti paranenud ja ka teenuste kvaliteet on kindlasti paranenud. [MTÜ liige, Luunja vald]

Suurenenud elanike arv on loonud võimaluse panustada ümbruskonna heakorda. Varasemalt räämas ala on olnud võimalik muuta esinduslikuks ning ilusaks. Samuti on noor ning suurenev elanikkond parandanud haridusteenuse kättesaadavust ning kvaliteeti. Kuna valdavalt on lisandunud inimesed noored ning lastega pered, on nihkunud valla teenuste raskuspunkt lastele suunatud teenuste poole. Väga paljud lasteaiad ning koolid on täielikult renoveeritud ning pakuvad lastele kaasaegset õpikeskkonda. Lisandunud elanikud on

maksujõulised ning loovad uut tarbijaskonda, kes vajab lisaks haridusele ka muid teenuseid. See on endaga kaasa toonud uute teenuste tekkimise piirkonda, kuhu inimesed on elama asunud.

V: Aga nüüd on söögikoht tehtud meil siia tee äärde on tehtud selline putka, kus müüakse siis lõunasööki kohalikele siis firmadel, kes käivad siin või tee ääres, kes elavad lõunasööki siis, see on olemas. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Mis on nüüd tulnud juurde, siis nüüd eelmisel aastal Tartu Tarbijate Kooperatiiv avas uue kaupluse linna ääres Veibris. Vot see oli tingitud puhtalt selles, et Veibri oli kasvanud nii suureks, et seal oli vaja avada eraldi kauplus. tegelikult üks pood on vallas tulnud juurde tänu sellele. Muidu muud teenused, raamatukogud ja need, on jäänud hulk on jäänud samaks. Küll on jäänud see, et külastuste arv on kasvanud. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Joonis 3. Kuna Veibri küla elanike arv koos Tartu linna Ihaste asumiga on kasvanud, tagades piisavalt tarbijaid, rajati piirkonda toidukauplus. Foto: erakogu.

Uute elanike kolimine on võimaldanud tekkida uutel teenustel, mille jaoks on olemas piisaval hulgal kohalikke tarbijaid. Näiteks on tekkinud Ihastesse uus toidukauplus (Joonis 3) ning Kõrvekülla toidukoht, mis pakub lõunasöögi võimalust sealsetele töölistele ning elanikele. Selliste teenuste tekkimine ilmestab väga hästi seda, et kui piirkonnas on olemas kriitiline tarbijate hulk, siis peagi tekivad sinna ka teenused. Kuna Veibri küla koos Ihastega on kasvanud piisavalt suureks, nähti võimalust sinna toidupoe rajamiseks. See parandab märkimisväärselt sealset elukeskkonda, kuna inimeste esmavajadused on rahuldatud ilma kaugele sõitmiseta. Samuti on kasvanud teiste kasvava rahvaarvuga piirkondade asutuste külastatavus, mis parandab nende teenuste püsimise kindlust tuleviku osas. Lisaks valla

heakorrale ning seal asuvate asutuste ja teenuste kvaliteedi paranemisele, on muutunud ka vallavalitsuse poolt pakutavate teenuste ülesehitus ning kvaliteet.

V: Lastekaitsespetsialisti võtsime ka samamoodi tööle, et ongi noh seda sellist poolt, seda laste poolt, mis ma ise näen, on üsna palju tekkindki seda, kus on noored vanemad, kes ei ole sellest elust ja kõigest ei saa üldse aru ja siis püütaksegi, et kõik teised on süüdi – aga mina ise ei ole. Ja need lasteprobleemid, nagu laste vaimse tervise probleemid on hüppeliselt, meile vähemalt tundub, suurenenud. Varasemalt meil nagu ei olnud selliseid probleeme siin. Hästi paljudes peredes ja selline toimetulematus oma laste kasvatamisega, mis paistab silma. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Mis puudutab nüüd neid teenuseid, mis otseselt vallavalitsus pakub, seal igasugune maamõõtja jne, keskkonnateenused ja selliste asjade nagu korraldamine, noh need on ajas ikka paremaks läinud. [MTÜ liige, Luunja vald]

Vallavalitsuse ning vallavalitsuse hallatavate asutuste poolt osutatavate teenuste korral on rõhuasetus liikunud lastele noortele peredele kui ka planeerimistegevusega seonduvale. See on otseselt eeslinnastumise tagajärjel toimunud muudatus. Valda on kolinud väga palju noori peresid ning see on toonud kaasa vastavad probleemid. Mainimist leidis paaril korral noorte lapsevanemate probleem, kes ei saa oma lastega hakkama ning vajavad seetõttu nõustamist ja abi. Samuti on lisanduvad elanikud suurendanud planeeringutega seotud tegevusi. Intervjuudest selgus, et linnalähedase omavalitsuste ametnike kompetents on samuti kasvanud seoses elanike arvu kasvuga. Kuna kasvav elanikkond vajab rohkem teenuseid, on olnud võimalik juurde palgata ametnikke, kes ei pea enam tegelema mitme valdkonnaga ning saavad pühenduda vaid oma teemaatikale.

3.1.3 Linnalähedaste piirkondade seotuse tugevus keskuslinnaga

Linnalähedased piirkonnad on läbi teenuste seotud keskuslinnaga ning selline seos tuleb välja kõikide intervjuueeritud inimeste vastustest. Sellist lähenemist ei kohatud, kus isik oleks öelnud, et keskuslinn ning teda ümbritsevad alad on üksteisest sõltumatud ning iseseisvad. Kuigi öeldakse, et ilmselgelt on teatud side keskuslinna ning teda ümbritseva piirkonna vahel olemas, siis selle suhte tugevusest rääkimine ning selle kirjeldamine on keerulisem ülesanne. Vastajatel on olnud raskusi seose tugevuse täpse kirjeldamisega, kuid pigem kaldutakse kirjeldama üldist seotust keskuslinnaga tugeva ning tihedana.

V: Ega seda on raske, et kui tihedalt täpselt, aga seosed on ilmselgelt olemas... Tegelikult see side on üsna tihe muidugi... ja töökohad, kõik see veel sinna otsa. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Samuti tuuakse tugeva seose põhjusena välja inimeste kõrget mobiilsust ehk valmisolekut liikumiseks. Inimeste mobiilsus on üks eeslinnastumise eeldusi, kuna inimestel peab olema valmisolek selleks, et ühest kohast teise liikumine võtab varasemast kauem aega. Kuna linnalähedastes piirkondades elamine tekitab keskuslinna jõudmiseks vajadust suurema liikumise näol, on inimeste mobiilsus väga oluliseks eelduseks. Lisaks lisanduvatele elanikele, on kasvanud kohalike elanike mobiilsus, mis tähendab, et ka nende valmidus liikumiseks on suurenenud. Inimeste mobiilsuse kasv on loonud võimalused linnalähedaste piirkondade elanike arvu suurenemiseks. Kuigi rohkem on liikuma hakanud ka kohalikud elanikud, on mobiilsuse kasv toonud kaasa linnalähedastesse piirkondadesse kolimise. Varasemalt linnaga tihedas suhtes olnud inimesed on ka peale elukohavahetust tihedalt linnaga seotud.

V: Meil ei ole selliseid andmeid, kui palju parasjagu linnas käib, aga loomulikult see osa on üsna suur. Sellepärast, et inimesed on tänapäeval mobiilsed... Et liikumine on tänapäeval väga elav ja mobiilne.
[poliitiline töötaja, Luunja vald]

Kui mitte rääkida kogu keskuslinna ümbritseva valla territooriumist terviklikult, selgub, et kõik piirkonnad ei ole keskuslinnaga sama tihedalt seotud. Rääkides geograafilisest erinevusest, tuuakse välja seda, et seotuse tugevus oleneb sellest kui lähedal teatud piirkond keskuslinnale asub. Mida lähedamal asub piirkond keskuslinnale seda tugevam on suhe ning mida kaugemal paikneb piirkond regiooni tõmbekeskusest, seda nõrgem on suhe. Selle põhjuseks on asjaolu, et kaugematest piirkondadest keskusesse pääsemine võtab rohkem aega ning ressursse ning on seetõttu kulukam. Mida lähedamal elab inimene keskuslinnale, seda meelsamini on ta nõus sinna liikuma ning see tähendab ka seda, et keskuslinnale lähedamal elavad inimesed tarbivad suuremal määral keskuslinna teenuseid.

V: Noh ta ikka erineb, et kui juba inimene elab kaugemal, siis juba esiteks tekib ligipääsetavuse probleem... et kui ta on nagu lähedal, siis on see palju lihtsam, et selle kaudu hakkab mõjutama.
[poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Et siis ikkagi paratamatult, et midagi kaugemal ta elab keskusest, seda vähem ta võib-olla siis neid teenuseid ka kasutab. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Aga ma ütleks niimoodi, et Vahi sisuliselt oma teenused saab kõik peaaegu linnast, välja arvatud siis kooli- ja lasteaiateenus. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Seega võib väita, et kuigi kogu linna naabruses asuvate valdade elanikkond on üsna tihedalt seotud teenuste kaudu keskuslinnaga, erineb suhte tugevus inimese asukohast. Kui rääkida kaugemal elavatest inimestest, siis tekitab linna liikumine neile rohkem ebamugavusi ja suuremat ajakulu, kui inimestel, kes elavad linna naabruses. Sellest tulenevalt tarbivad linnale

lähedamal elavad inimesed rohkem linnas pakutavaid teenuseid. Seda iseloomustab ka Vahi aleviku näide, mis saab sisuliselt kõik oma teenused linnast, kui jätta välja alus- ning põhiharidus. Tegemist on Tartu vallas linnaga vahetult kõrvuti paikneva asumiga ning reaalsuses ei ole teenuste tarbimise osas inimeste jaoks suurt vahet, kummal pool tänavat elatakse. Kuna linn on nii lähedal, siis ei tekita linnas kättesaadavate teenuste tarbimine probleeme.

V: Meil konkreetselt siin on ikkagi, et Tartust käivad põhilised inimesed siia teenust nii-öelda tarbimas... Elvast käiakse, Puhjast käiakse ja siis on Tartust ja siit kandist ka mõned kohalikud. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Aga on ka vastupidiseid näiteid, et Tartu linna lapsi tuleb meie kooli siia. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Ühesõnaga nii palju kui minul on teada, et on 35% on Tartu valla elanikest, kes töötavad kohalikes ettevõtetes, aga ülejäänud on siis mujalt. Et linnas tullakse ka ja käiakse maale tööle. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Samuti võib väita, et keskuslinn ning seda ümbritsev territoorium on tihedalt läbi põimunud süsteem. Ka linnaelanikud liiguvad linnast välja, linnalähedasel alal pakutavaid teenuseid tarbima. Olgu see teenus seotud näiteks tarbimise või töötamisega ehk töökohaga. Linnast kaugemale liikumiseks on samuti mitmeid erinevaid põhjuseid, nagu ka linna suunas liikumiseks. Kuna keskuslinn on rahvaarvult suur, tagab see arvestatava hulga tarbijaid, kes tarbivad meelsasti linnalähedastel aladel pakutavaid teenuseid. Samuti käivad keskuslinnas elavad lapsed koolis, ning täiskasvanud inimesed tööle, linnalähedastes naaberomavalitsustes.

V: On kindlasti, sest et käiakse sinna linnaäärsetesse, ma ei oska sulle numbreid tuua, aga seal Lohkvas on hästi palju neid asutusi, kuhu tullakse linnast. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Pigem on ikka see, et toru suund on, see suund torus on ikka ühtemoodi. Maainimene tarbib ikka rohkem seda linna teenust. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kuna inimesed liiguvad mõlemas suunas aktiivselt ning liikumine ei ole vaid ühesuunaline, siis võib väita, et keskuslinn ning ümbritsevad omavalitsused on tihedalt seotud. Siiski võib ka kindlalt öelda seda, et üldine trend on selles suunas, et linnalähedaste piirkondade elanikud tarbivad rohkem linna teenuseid, kui linnaelanikud linnalähedaste piirkondade teenuseid.

3.1.4 Teenuste tarbimine keskuslinnas

3.1.4.1 Linnas tarbitavad teenused

See, et lisanduv elanikkond on võimaldanud arendada koha peal pakutavaid teenuseid paremale tasemel, ei tähenda siiski seda, et linnalähedaste piirkondade elanikud saaks kõik vajaminevad teenused kätte oma elukohast. Kuigi koha peal on kõik eluks vajalikud teenused üldjuhul tagatud, tarbitakse sellest hoolimata väga suurel määral teenuseid linnas. Vaadates seda, milliseid teenuseid inimesed linnas tarbivad, siis joonistub mõningate eranditega välja ühtne muster kõikidest intervjuudest.

V: Paljud käivad ikka tööle siit Tartusse. Enamus siin vallas elavad inimesed käivad ikkagi Tartusse tööle. Need, kes siin kohapeal tööd leiavad, neid on ikka oluliselt vähem. Ja siis kõik meelelahutus, kaubandus. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kõige esmane asi, mis inimesed keskuslinna ehk Tartusse suunab, on töökoht ning see käib intervjuudest läbi väga paljudel kordadel. Linna lähivaldades elab väga palju inimesi, kuid nende töökohad asuvad peamiselt Tartus. Väga väike osa inimestest töötab oma elukohaga samas kohalikus omavalitsuses. See tähendab seda, et reeglina sõidavad inimesed igal hommikul linna tööle ning õhtul tagasi koju. Kindlasti mõjutab selline pendelränne inimeste teenuste tarbimist, mis toob kaasa elukohas asuvate teenuste tarbimise vähenemise.

V: Kindlasti töökohad, lapsed käivad koolis, lasteaiad linnas. Paljud, no mitte paljud aga, aga ikka käivad, mul tuttavatel ka. Kaubandus on põhimõtteliselt ikkagi rõhuga sinna linnapoolle. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kuna inimeste töökohad paiknevad linnades, siis on inimeste jaoks enamasti logistiliselt lihtsam ka lapsed kaasa võtta ning linnas asuvasse lasteaeda või kooli viia. Samuti on väga suur osa laste huviringidest linnas. Seetõttu on laste hommikul linna toomine igati loogiline lahendus. Hilisem iseseisvalt linna tulek on laste jaoks väga keeruline, kui mitte võimatu. Samas linnasisene lühike jalutuskäik trenni on hõlpsasti tehtav ka ilma täiskasvanu juuresolekuta. See tähendab seda, et ka lapsed, kes juba peale koolipäeva ning huviringe saavad ise linnas omal käel ringi liikuda, on suunatud tarbima linnas pakutavaid teenuseid.

V: Võtame esiteks kohe kõige esimene on kaubandus kohe, et see on nigu tõenäoliselt enamus jah. Raha kulutamist vaadata, siis enamus raha ikkagi kulutatakse linnas, olgu ta siis toit või mis iganes muud. Toit ja järgmine siis tõenäoliselt on haridus, sest et pooled, noh suurusjärg pooled lapsed, käivad linnas lasteaias või koolis valla lastest. Ja siis järgmine on tõenäoliselt tervishoid või mis nagu eksprompt tuleb. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Kindlasti kaubandus – nii toidu-, kui riide-, kui olmekaubad ja kindlasti ka meelelahutus. Suures osas sa tead isegi kui inimese elukoht on maapiirkonnas ja põhimõte on see, et inimene elab linnaääres,

linnaäärsetes valdades ja käib linnas tööl. Linna ääres vallas elav inimene käib linnas nii tööl, meelt lahutamas, ostlemas ja noh tõenäoliselt kui räägime ka lastest, siis ka laste huviringid on suure tõenäosusega linnas. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Peamine teenus, mida inimesed linnas tarbivad on kaubandus, mida mainiti peaaegu kõikidel kordadel. Kaubanduse all mõeldakse nii toidu-, esmatarbe-, riide- kui ka ehituskaupade soetamist. Kogu majapidamises vajaminev kaup soetatakse üldiselt linnast. Samuti tarbitakse linnas neid teenuseid, mida kodukohas ei ole võimalik tarbida. Siia hulka kuuluvad nii kultuur, meelelahutus, kui ka tervishoid. Viimati nimetatud teenuseid tarbitakse linnas, sest nende kättesaadavus ning kvaliteet on linnas kõrgem.

3.1.4.2 Linna minemise põhjused

Ühe kõige suurema põhjusena, miks inimesed tarbivad nii suurel määral linnas pakutavaid teenuseid on töökoht. Töökoha linnas asumine on kõige suuremaks motivaatoriks inimeste linna liikumisel. Kuna linnad suudavad pakkuda rohkem töökohti ning suuremat valikut, ei jää inimestel muud üle, kui igapäevaselt linna sõita. Kuigi mitu intervjuueeritavad mainis, et nad eelistaksid töötada oma kodu läheduses, ei ole see võimalik, kuna sobivaid töökohti pole. Kui mõnedel inimestel õnnestub leida sobiv töökoht oma elukoha lähedal, siis enamikele tähendab tööl käimine siiski igapäevast sõitu linna. Siiski ei soovi nad linnas elada, kuna eelistatakse kvaliteetsemat elukeskkonda ning seetõttu on igapäevane tööränne nende jaoks ainsaks võimaluseks oma põhivajaduste rahuldamisel. Töökoha asukoht ei ole ainukene põhjus, miks inimesed eelistavad tarbida linnas pakutavaid teenuseid, kuid võib öelda, et see on peamine mõjutegur.

V: No kasu on ainult see, et töökohti on linnas pigem rohkem kui siin maal ma arvan, sest siin maal ikkagi ei ole neid loojaid, kes töökohti looks. Mina muidugi ise töötan siin, mina töötan siin 29 aastat. Mul ei ole probleeme, aga on inimesi, kes kui ma vaatan hommikul bussipeatusesse, siis ikkagi päris palju sõidab linna poole tööle, kuigi ka linnast tuleb siia Arensisse, meil on üks mööblifirma siin, igal hommikul sõidab Arensisse ka mingi 30-40 autot. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Loomulikult vallal on endal olemas koolid, lasteaiad, huviringid – seda on koha peal ka, aga me ei suuda pakkuda nii suurt valikut. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Rääkides koolidest ning lasteaedadest ja nendega seotud huviringidest, võib kindlalt välja tuua, et kohalikel omavalitsustel ei ole suutlikkust pakkuda linnalähedastes piirkondades nii laia valikut erinevatest huviringidest ning õppesuundadest. Kuna linnas on inimesi rohkem, annab see võimaluse spetsiifilisema teenuse väljaarendamiseks. Kuna iga uus huviring vajab teatud arvu lapsi, siis ei ole võimalik väiksemates piirkondades tagada laia valikut. Kui

populaarsemate huviringide korraldamisega pole ka linnalähedastes piirkondades probleeme ning huvilisi leidub piisavalt, siis probleem tekib selliste huviringidega, mis ei ole väga populaarsed. Samas tagab suurem hulk inimesi ka selliste gruppide täitumise ning see tähendab, et neid ongi võimalik pakkuda ainult linnas, kus inimesi on rohkem. See toob endaga kaasa selle, et eeslinnalistes piirkondades elavad vanemad peavad lapse samuti linna toimetama, kui nende laps soovib käia sellises huviringis. Kuna keset tööpäeva on keeruline leida aega lapse eeslinnalise piirkonna koolist linna toomiseks, siis asjade lihtsustamiseks tuuaksegi laps juba hommikul linna kooli.

V: Kui inimene käib linnas tööl, siis ta käib linnas poes, ta käib linnas trennis, tal käib laps käib linnas huvikoolis või trennis, et meie Luunja valla lapsi käib ju Tartu linna huvikoolides meeletu hulk. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Laste linna huvikooli toomine on elanike hulgas väga populaarne ning paratamatult mõjutab see kohalikus koolis käivate laste arvu. Kui rääkida alus- või algharidusest, siis on linnas koolis käivate laste hulk väike, aga mida vanematest lastest rääkida, seda suurem osa neist käib linnas koolis. Erandina võib välja tuua vaid teatud erilised vajadused, mida elukohajärgne kool ei suuda pakkuda. Üheks selliseks grupiks on venekeelsed lapsed, kelle jaoks ei ole võimalik oma elukohajärgses koolis saada emakeelset õpet ning seetõttu tuleb neil kasutada Tartu linna kooli. Samuti peavad erivajadustega õpilased kasutama nende jaoks sobivat kooli, mis asub samuti Tartu linnas.

V: See, mida väiksem kooliaste, mida väiksemad lapsed, seda rohkem käiakse siin, koha peal. Näiteks esimesse klassi tuleb valdav osa Luunja valla lastest siia kohalikku Luunja kooli ja vaid üks väike osa läheb Tartusse. Ja need, kes ka lähevad linna, siis osad lähevad sellepärast, et nad on venekeelsed või nad on erivajadustega. Selliseid tavalapsi läheb suhteliselt vähe. Mida suurem kooliaste, seda kõrgemaks lähevad need numbrid. Näiteks gümnaasiumiastmes juba hästi palju käiakse Tartus, kuna seal on koole terve rida ja valikut on rohkem ja siis valitakse juba gümnaasiumis palju rohkem. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Rääkides vanematest lastest, siis linnas koolis käivate laste osakaal kasvab märkimisväärselt ka nende hulgas, kellel oleks võimalik kohalikus koolis saada endale sobivat haridust. Siinkohal hakkab juba rolli mängima õpilaste endi valik. Lisaks laiemale huviringide valikule, on linnas võimalik valida erinevate gümnaasiumide vahel, mis pakuvad erinevaid õppesuundi. Gümnaasiumiõpilased ei ole liikumise osas enam sõltuvad vanematest, mis suurendab veelgi vabadust teenuse valikuks. Kohalikus koolis ei ole võimalik arendada välja kõikidele valla lastele sobivaid suundi, kuna see vajaks liiga palju finantsvahendeid. Seetõttu kasvab suuremates klassides linna käivad õpilaste osakaal.

V: Kohalik pood on ikka vanainimestele. Ma isegi käin näiteks linnas poes. Väga harva siin kohalikus poes, siin on valik ka muidugi väiksem. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

V: No ütleme A&O ei ole tavaliselt mingisugune sama keti sama pood [kaubavalikult], nagu näiteks Konsum – on ikka väiksem ja kallim. Pigem on see häda. Kuna liin on lähedal, siis ikkagi võtad ja lähed sõidad linna. [MTÜ liige, Tartu vald]

Teenuste parem valik on põhiline tegur miks inimesed eelistavad teenuseid tarbida linnas. Kohalikust poest ostetakse enamasti vaid hädapärane kaup. Selleks on mitmeid põhjuseid: esiteks on linnas asuvad poed suuremad ning tagavad parema kaubavaliku ning teiseks, tulenevalt suuremast läbimüügist, tekib mastaabiefekt ning sama kaupa on võimalik müüa odavamalt. Linnas tööl käivad inimesed eelistavad kaupade soodsama hinna tõttu teha oma igapäevased sisseostud linnakauplustes ning samamoodi talitavad ka inimesed, kes ei peaks linna sõitma, kuid teevad seda ikkagi. Kuna linna sõites on võimalik oma ostukorvi pealt mitu eurot kokku hoida, siis otsustataksegi linna sõitmise kasuks.

V: Ega me ikka käime, sellepärast, et meil pood on siin olemas kohe siin alla, et siit lähemalt tood midagi kui oled unustanud osta, kui kiiresti midagi vaja on. Toidukraami toovad meie pensionärid kõik ikka linnast, sest seal on lihtsalt odavam. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Ma käin lihtsalt sellepärast linnas poes ära, kuna ma olen siin ja siin on valik suurem ja tahtest tahtmata on see külapoe valik väiksem eksole kui linna või ütleme supermarketis või kuskil. Et see on, aga võib-olla see pood võikski suurem olla, et seal oleks valik suurem kui praegu on. [MTÜ liige, Tartu vald]

Üheks probleemiks kohapealsete teenuste tarbimise osas on asutuste lahtiolekuajad, mis muudavad linnas tööl käivatele inimeste jaoks kohalike teenuste tarbimise keeruliseks. Üldiselt on maapiirkondades paiknevad teenused ajaliselt vähem kättesaadavad, kuna kliente ei jagu, et teenust pika päeva vältel avatuna hoida. See tähendab seda, et ajaks mil linnas tööl käiv inimene on tööpäeva lõpetanud, teinud sisseostud, peale võtnud oma linnas koolis ning huviringides käivad lapsed ning tagasi oma kodukohta jõudnud, on sealne asutus juba suletud. See tähendaski seda, et isegi kui ta sooviks tarbida oma kodukohas asuvat teenust, ei ole tal selleks lihtsalt võimalust.

V: Eks asi ongi selles, et kui inimesed käivad linnas tööl, siis on neil siia raske jõuda, sest mina olen kella kuueni häda pärast. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Ta ongi nagu kahetine ja väär oma olemuselt, et inimesed kodus ei ole – vabandust, elavad kodus, aga käivad linnas ju tööl, enamuse inimesi. Ja seetõttu nad ühtepidi, nad ei saagi neid kohapealseid teenuseid tarbida, sest nad on ju päev otsa linnas ja seetõttu pannakse ka need lapsed linna kooli ja trenni. Trenni just nimelt, sest seal on ju lihtsam – tekib see ühine logistika. Ja noh nii ta siis ongi. [MTÜ liige, Luunja vald]

3.1.5 Kohapealsete teenuste kättesaadavuse tagamine

Kohapealsete teenuste kättesaadavuse tagamine on tõsine probleem. Linn ühest küljest annab palju tarbijaid, kuid samas teiselt poolt meelitab tarbijaid enda poole. Kuigi linn tagab teatud teenuste jaoks vajaliku kliendibaasi, kehtib see vähestele teenustele. Enamike teenuste näol on linna puhul tegemist tarbijate endale meelitajaga. Selliste teenuste näol, mille arengule linn kaasa aitab läbi klientide pakkumise, on enamasti tegemist rekreatiivsete teenustega, mille tarbimine on kaootiline ning mis ei ole mõeldud kasutamiseks pidevalt. Tartu linn oma saja tuhande elanikuga on väga hea klientide allikas, kellele linna lähedal paiknevad asutused saavad oma teenuseid müüa.

V: Sada tuhat inimest on kohe kõrval, kellele oma teenust hea müüa on. Tartust 15 minutit või 20 minti sõita on ikkagi lühike maa. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

Kuna puhkuse ning rekreatsiooniga seotud teenuseid tarbivad inimesed pigem harva, siis võime linnast rääkida ikkagi kui tarbijate ära võtjast. Kuna väga suur osa elanikest käib igapäevaselt linna tööle, tarbivad nad ka linnas pakutavaid teenuseid. Lisaks sellele, et linnas pakutavad teenused on neile ajaliselt kättesaadavad ning mugavad kasutada, on ka teenuste valik linnas suurem. Kuna linn koos oma suurema teenuste valikuga on alati atraktiivsem, võib see olla ohuks kohapealsetele teenustele. See tähendab seda, et linnas asuvad teenused võtavad ära inimeste elukohas asuvate teenuste kliendid. See toob omakorda kaasa selle, et teenus võib ära kaduda. Kuigi piirkonnas võib elada piisaval määral tarbijaid teenuse toimimiseks, ei kasuta nad kohalikku teenust ning teenusepakkujal ei ole kasu sellest, et ta asub tiheda asustusega piirkonnas. Üks võimalus kohapealsete teenuste kasutatavust tõsta oleks kindlasti ka teha teenus kättesaadavaks väljaspool harjumuspärast tööaega. Sellisel juhul saaks linnast koju tagasi tulnud elanik seda teenust tarbid. Vähemalt oleks tal võimalus seda teha. Lisaks sellele, et teenus oleks kättesaadav, peab ta olema kõrge kvaliteediga ehk tarbijate jaoks ahvatlev.

V: Noh, eks see teenus peab olema kindlasti kvaliteetne, kättesaadav tõenäoliselt väljaspool tööaega ja ilmselt ka odavam. Väga keeruline on ellu jääda sellises olukorras. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Ma arvan, et pakkudes lisaväärtusi, sellepärast, et hinnaga konkureerida niikuinii ei jõua. Sellepärast, et miks ei jõua hinnaga konkureerida, sellepärast, et linnas on tarbimise mass oluliselt suurem, pakkujaid oluliselt rohkem ja seal turg määrab hinna ja nii lihtne see ongi. Maal sa oled lihtsalt kõrgema hinna eest midagi lisaks pakkuma ja olema nutikas ja jätma endast nii hea mulje, et inimene lihtsalt siiralt soovib seda teenust osta. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Kas samasuguseid või natukene paremaid tingimusi pakkuda koha peal. Vähemalt samasuguseid. Aga kui teenused on kehvemad, no ma mõtlen näiteks kauplust – hea küll, piima leiba, saia, suhkrut

läheb ostad sealt kohalikust poest ka ära, aga kui sa tahad laiemat sortimenti saada, kui sa tahad võimalikke allahindlusi saada, siis nüüd paljud inimesed lähevadki linna. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Lisaks sobivale teenuse kättesaadavuse ajale on väga olulisel kohal kvaliteet ning hind. Need on peamised tegurid, mis panevad paika selle, kas teenusele jagub tarbijaid või mitte. Intervjuude põhjal võib väita, et kvaliteet on olulisem kui hind. Kuna tarbijaid on linnalähedastest piirkondades võrreldes linnaga vähem, on hinnaga konkureerimine keerukas. Seetõttu on väga olulisel kohal kvaliteetsema teenuse pakkumine, kui seda saab linnast. Üheks teenuse kvaliteedi tõstmise viisiks on lisaväärtuse pakkumine. Teenus peab olema tehtud võimalikult sobivaks inimese jaoks, selliseks, mis rahuldaks korraga kõik tema vajadused. Kui teenus tagab kliendi kõrge rahulolu, on klient valmis selle teenuse eest ka rohkem maksma.

V: Meie juurde käivad ka linnainimesed teenust tarbimas, justnimelt sellepärast, et ma asume maal ja pakume personaalsemat teenust, kui linn seda eales pakkuda võib. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Aga on ka vastupidiseid näiteid, et Tartu linna lapsi tuleb meie kooli siia. Vajatakse mingil põhjusel – tuleneb see lapsest või mingitest muudest asjaoludest – sihukest rahulikumat õpikeskkonda oma lapsele, väiksem kool, väiksemad klassid. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Üks teenuse kvaliteedi tõstmise viis, mis aitab kaasa kohalike teenuste populaarsuse kasvule, on ka personaalne lähenemine ehk kliendi vajaduste kuulamine ja nendega suuremal määral arvestamine. Paljud inimesed eelistavad teenuste tarbimisel personaalset lähenemist, kuna leiavad, et see tagab parema lahenduse kõikidele osapooltele ning mõjub inimlikumalt. Näiteks koolis on tagatud väiksemad klassid, mis lubab õpetajatel lastega intensiivsemalt tegeleda ning võimaldab ühele lapsele rohkem tähelepanu suunata. Selline lähenemine on ennast ära tasunud, sest ka näiteks Tartu linnast käib Luunja kooli lapsi. Personaalselt võivad tarbijatele läheneda ka suured ettevõtted. Selle jaoks ei pea olema väike teenusepakkuja, et olla paindlik. Väga heaks näiteks on Ihastes avatud uus Konsumi kauplus, mis korraldas enne poe avamist sealsete elanike hulgas küsitluse selle kohta, mida nad poest sooviksid saada ja millised poodi näha.

V: Et mulle väga meeldis kui Ihastes Konsum avati – kui tehti küsitlus, et mis on need toidukaubad, mida tahate näha Ihaste Konsumis. Ja seda tehti väga kindlal põhjusel, sest muidu Ihaste Konsum ei saa selliseks esmaavaliku kaupluseks. [MTÜ liige, Luunja vald]

Joonis 4. Saadjärve ümber asuvad ettevõtted on leppinud kokku, et piirkonna ettevõtluse edendamise nimel tehakse koostööd ning reklaamitakse ka teineteist. Antud pildil on näha Vudila reklaam Saadjärve Jahtklubi Puhkekeskuses. Foto: erakogu.

Lisaks personaalsele lähenemisele kliendiga suhtlemisel, on väga oluline ettevõtete vaheline koostöö. Väikeses piirkonnas on sageli väikesed ettevõtted ning seetõttu on neil ennast raskem turundada. Reklaamimine on väga kulukas ning kui seda saab teha läbi partnerettevõtete, alandab see märkimisväärselt selleks tehtavaid kulutusi. Näiteks on Tartu ning Tabivere valla ettevõtted, mis paiknevad Saadjärve naabruses teinud ühise flaieri, kus on peal kõikide firmade reklaam ning kontaktid. Samuti kohtab ühised reklaamlakateid, mis asuvad teiste teenusepakkujate juures (Joonis 4). Selline lahendus tähendab seda, et ühte teenusepakkujat külastav klient näeb infot ka samas piirkonnas tegutseva teise teenusepakkuja kohta. Eriti suure panuse annab see väikesematele teenusepakkujatele, kes on üldiselt raskemates oludes võrreldes suurtega.

V: Tegime ühisturundust ja ma arvan, et see toob kasu juba (sama flaieri), mis ma nagu ise algatasin. Siin on peal kaart ja teised ümber järve turismiettevõtjad. Selle me tegime juba selle arvestusega, et koos Tabivere vallaga. Et Vudila ja Tabiverest siin üks ettevõtte ja Äksi hotell. Niimoodi, kui need suuremad neid flaiereid jagavad ja meie ka pildil oleme, siis see toob küll kasu juba jah. Inimesed saavad juba olemasolust teada ju. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Me teame, et meie kohalikud inimesed on ka kodukõrtsi püsikliendid ja teevad oma tugiostud ära, sest neil on oluline, et see kodukõrts säiliks ja ma arvan, et see mentaliteet sellel ostujõulisel kliendil on olemas, et kui ma kodukõrtsis ei käi, siis ühel päeval seda ei ole. [MTÜ liige, Luunja vald]

Ettevõtte võib klientidega suheldes olla väga paindlik ning samuti teha koostööd teiste teenusepakkujatega turundamise tõhustamiseks, kuid põhiroll jääb siiski teenuse hinnale. Teenuse hind on kõige olulisemaks teenuste tarbimise reguleerijaks. Inimesed arvutavad, kus on neil kasulikum teenust tarbida ning üldiselt valitakse teenusepakkuja, kelle juurest saab teenust odavamalt. Siiski võivad mingil määral avaldada mõju kohatunnetus ning muud faktorid, kuid nende roll on pigem marginaalne. Kohatunnetus või oma le lähedase teenuse toetamine on oluline faktor, miks inimesed võivad eelistada oma küla või valla teenusepakkujat. Siiski on siinkohal olulisel kohal ka identiteeditunne – inimene peab tundma, et nii teenus, kui ta ise, on osa mingist kogukonnast. Näiteks võivad olla kohalikud inimesed nõus maksma kõrgemat hinda mingi teenuse eest, sest nad teavad, et see on vajalik selle püsimiseks ja nad soovivad panustada kohaliku elu arengusse.

V: Esimene on see, et meil on need üritused reeglina ikkagi tasuta. Teine asi on see, et see ikkagi baseerub sellisel kogukonnal. On välja kujunenud inimesed, kes tarbivad seda, kes tahavad käia ja nemad käivad. Ega sellist uut inimest, kes on harjunud ikka linnas käima, eriti kui me räägime ju Luunja vallast, kust alevist linna poole on need inimesed ennast täiesti linnaga suhestanud, väga raske on neid siia tõmmata. On üritusi, kus nad siin ka käivad, aga suhteliselt vähe. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Samuti korraldatakse valdades väga palju tasuta üritusi. Näiteks kultuurimajades toimuvad üritused on enamasti tasuta ning see tagab ka külastajad. Siiski ei tähenda see seda, et tasuta teenus meelitaks inimesed linnast kaugemasse vallakeskusesse sealset teenust tarbima. Pigem on see suunatud kohalikele elanikele ning ürituste soodne hind tagab selle, et populaarsus kohalike hulgas ei langeks. Kui teenus muutuks kalliks, võib see tähendada, et ka kohalikud enam ei käi teenust tarbimas ning see tähendaks teenuse hääbumist. Samuti makstakse osadele koha peal olevatele teenustele peale, et nad säiliks. Teenuse säilimine on vajalik selleks, et hoida elukvaliteeti endisel tasemel.

V: Ega siin sularahautomaati maksame meie kinni, postkontori siis ütleme filiaali saime kui meie maksame praegu kinni. Me oleme kõik need asjad alles jätnud, aga kõik valla poolt läheb maksmisele jah, kõik puhtalt. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Hinnaga mõjutamine ei ole kohane vahend ainult siis, kui on vaja teenuste tarbijate hulka suurendada. Kuna linnalähipiirkondadel on probleeme nooreneva rahvastikuga kaasnevalt lasteaia- ning koolikohtadega, on ka nende tasusid korrigeeritud selliselt, et valla lasteaeda lapse panemine ei tunduks ahvatlevam, kui lapse linnalasteaeda panemine. Lähtutud on põhimõttest, et elanikul oleks võrdne valik otsustada, kas panna laps linna või valla hallatavasse lasteaeda. Kuna sageli on vanematele logistiliselt lihtsam laps linna lasteaeda

panna, siis soodustab võrdne hind neid seda valikut tegema. Kuigi vald peab selle teenuse eest hakkama linnale raha maksma, võib see ära hoida kuluka lasteaiahoone ehitamisest.

V: Kasvõi näiteks lasteaiatasu, et mingi periood oli meil odavam, nüüd oleme mitu aastat hoidnud linnaga võrdses summas, sest muidu tekib see seis, et meie lasteaiad täituvad üle, meil ei ole nii-öelda lapsi kuskile panna, aga kui see summa on umbes sama, siis võib-olla, kes kahtleb, et ta viib linna ja saab sealt lasteaiakoha. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Samuti kohtab vallapoolset toetuste maksmist alustavale ettevõtjale, mis muudab valda töökohtade, ning seeläbi ka uue teenuse, loomise lihtsamaks. Selline toetus, kus vähemalt aasta kestnud töökoha pealt makstakse ettevõtjatele, muudab ettevõtja elu kergemaks ning meelitab ka uusi ettevõtjaid piirkonda. Uued ettevõtjad tähendavad ka uusi teenuseid ning see mitmekesistab kohalikku elu, muutes piirkonna elamisväärsemaks hing hinnatumaks.

V: Ainukene toetus alustava ettevõtja juures on, mis meetmena mulle väga meeldib, on see kui sa lood töökoha, kuhu palgatakse siis Luunja valla enda elanik, see töökoht on kestnud vähemalt 12 kuud, siis neil on ühekordne toetus, uue töökoha loomise toetus. Minu meelest selle piirmäär on kuskil 640 eurot ja siis sa võid seda taotleda ja siis sulle seda määratakse. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kui teenused on juba toimima saadud, muutub nende korraldamine lihtsamaks. Tekkinud on kindel kliendibaas ning rohkem on vaja tegeleda teenuse säilitamisega ning uute tarbijate leidmisele ei pea enam aega ning ressursse kulutama. Siiski ei tohi jääda head hetkeolukorda nautima, vaid väga olulisele kohale jääb areng. Iga asi peab arenema, et olla kaasaegne ning selleks tuleb muutustega kaasas käia. Tekkivad uuendused tuleb võimalikult kiirelt ellu viia, edestades konkurente. Kaasaegne teenus on see, mida inimesed soovivad tarbida ning see ei olene väga sellest, kus ta asub, kui rääkida linna lähipiirkonnast. Kuna inimesed on mobiilsed, siis ei ole probleemiks mõned kilomeetrid linnast välja sõita.

V: Kool peab olema, no ütleme kõik asjad peavad tänapäeval olema ikka väga tugevas arengus, kui arengut ei ole, siis ei ole ka tulevikku, nii ta paraku on. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Pigem väga palju inimesi käib linnast meile siin spordirajatistes. No ütleme nii, et täna on niimoodi, et meie spordihooned ja asjad on kõik ajad täis, et pigem me võiks nagu juurde ehitada. Küsimus on ainult see, kus on parim kvaliteet, ütleme, kus on väga hea spordihoone ja seal on väga head tingimused, siis inimene läheb selle, olenemata sellest, kus ta asub – ütleme Tartu linnast 10-20 km kaugusele. See nagu väga palju ei mõjuta. Pigem kvaliteet ja sellest hinnast, kui palju siis tunni eest või mingi asja eest küsitakse raha. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Ükskõik kui hea teenus linnalähedases omavalitsuses tagatud ei oleks, linnast välja sõitmise juures jääb endiselt olulisele kohale hind, mis on kõige suurem mõjutaja. Selleks, et tarbija sooviks linnast välja sõita, peab sealne teenus olema kas väga palju parem linnas pakutavast või olema odavam, et korvata transpordikulud. Kvaliteet võib küll olla kõrge, kuid ka linnas

asuvad teenusepakkujad näevad selle nimel kõvasti vaeva ja pigem eksisteerib olukord, kus ka linnas on sama kvaliteediga teenus.

3.2 Linna läheduse mõju

3.2.1 Linna läheduse negatiivne mõju kohalikule elanikule

Nii nagu igal asjal on olemas positiivne ja negatiivne mõju, eksisteerib see ka linna läheduse korral. Linna lähedus toob linna naabruses paiknevatele valdadele ning seal elavatele inimestele kindlasti kaasa positiivseid aspekte, kuid samuti muudab see valla elu korraldamise ja juhtimise keerulisemaks. Rääkides negatiivsetest aspektidest, mis tulenevad linna lähedusest jäid kõlama peamiselt müra, saastatus ning kuritegevus, samuti ka varasemalt eksisteerinud elukeskkonna märkimisväärne muutumine eeslinnastumise käigus ning kohalike teenuste pakkumise raskendatus.

V: Noh kui on midagi negatiivset, siis võib-olla kuritegevuse poole pealt. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Üks negatiivne asi on kindlasti see, et võib-olla tuleb sealt linna poole pealt selliseid mõjusid, just mõjusid elukeskkonnale, mida inimesed ei soovi. No näiteks ütleme, et kui inimene tegelikult tahaks elada linnast väljas, tahab võib-olla rohkem privaatsust ja vaikust eksole ja rahu, et kui ta nüüd elab seal päris linna piiri lähedal, siis linn tuleb järjest peale eksole ja see on paratamatu, et valglinnastumine toob need mõjud kaasa ja siis inimene ühel hetkel leiab, et noh ta tegelikult on võib-olla soovimatud mõjud, müra eksole, tuleb sealt mingisugust õhusaastet. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Need on traditsioonilised eeslinnastumisega kaasnevad probleemid, mille eest elanikud tegelikkuses on linnast ära eeslinnalistesse piirkondadesse kolinud. Inimesed soovivad kvaliteetsemat elukeskkonda ning nad kardavad, et linnaga seotud probleemid tulevad neile järele ning nende elukvaliteet langeb selle tagajärjel. See aga tähendaks seda, et inimene peab uuesti kolima, linnast veel kaugemale, et neist negatiivsetest mõjudest taas vabaneda. Mitmed vastajad mainisidki, et nii kaua kui linn neile järele oma negatiivsete kõrvalmõjudega ning hoogsa rahvaarvu kasvuga järele ei jõua, nii kaua on kõik hästi.

V: No kui meile ikka linn siia selga ei tule veel, siis on kõik hästi, siis me oleme ikka rõõmsalt omaette onju. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Ma tean, et seda on arutletud, et on loodetud, et meie siia põldude peale ei tule detailplaneeringuid, et ikka jääks selline natukene eraldi või privaatne või kuidas seda õige nimetada on. [MTÜ liige, Tartu vald]

Inimeste jaoks on väga oluline, et säiliks elukeskkond, milles nad on harjunud elama. Kui linnale lähedamal elavad inimesed on harjunud sellega, et naabruses on palju maju ja uusi elanikke, siis linnast kaugemal elavad inimesed mitte. Inimesed, kelle kodud on linnast kaugemal, on harjunud, et piirkonnas teatakse kõiki ning neil on oma, privaatsem kogukond. Nad loodavad, et ka edaspidi nende elukoha piirkonnas ei tehtaks suuri kinnisvaraarendusi, mis suurendaks sealset elanike arvu ja meelitaks ligi võõraid inimesi. Nad justkui on harjunud oma praeguse elukeskkonnaga ning ei soovi, seda muuta, kuna nad on sellega rahul.

V: Minu jaoks konkreetselt toob. Enne ma justkui elasin maal, aga nüüd on nagu see rahvastiku tihedus on väga tihedaks läinud, sest ma elan väikese tiigikese või paisjärve ääres ja see oligi nagu meie külma oma või nii, aga siis kui nüüd käivad sinna kõik Annelinna inimesed ka, siis see natukene häirib küll. Nad tulevad, nad ei tunne ennast seal noh, nad tunnevad ennast seal liiga kodus ühest küljest, aga teisest küljest on see, et nad ei korista seal, nagu ei tee nagu midagi, kasutavad ainult seda võimalust. [MTÜ liige, Tartu vald]

Linna lähedus on toonud linnalähedamatesse piirkondadesse uusi inimesi ning seda mitte vaid elanike, vaid ka külastajate näol. Tänu suurenenud mobiilsusele on hakanud linnaelanikud tarbima linnalähedaste piirkondade teenuseid ja hüvesid. Näiteks külastavad linnaelanikud kohalikke ujumiskohti. Kui varasemalt mäletavad elanikud piirkonda kui rahulikku kohta, kus oli väike tiigikene ja see oli nagu küla oma, siis enam see nii ei ole. Praegusel ajal toovad suvised soojad ilmad tiigi äärde väga palju inimesi linnast ning põhiprobleemina ei näha isegi mitte seda, et rahvast on palju, vaid seda, mida see rahvas endaga kaasa toob. Mitmes intervjuus toodi välja seda, et linnast tulnud inimesed tunnevad ennast liiga vabalt. Nad ei arvesta kohalike elanikega ega korista enda järelt. Kui neile endale ei meeldi, et linnas on väga palju inimesi, tulevad nad siia ja tekitavad sama efekti siinsetele elanikele. Intervjuudest jäi siiski kõlama pigem see, et kohalike jaoks on linnast tulevad inimesed häirivad, kuna nad ei hooli piirkonna puhtusest.

V: Inimesed, kes tulevad linnast, siis neil see maa-elu kogemus puudub üldse, et puudub ilmselt mitmendat põlve see maa-elu kogemust ja selline üleaadsetega suhtlemine ja selline noh, nagu korteris me oleme hästi piiratud oma suhtlemiselt. Meil see trepikoda on nagu jagatav ja edasi on meil täiesti ükskõik, kes elab korrus kaks kõrgemal või korrus-kaks madalamal. Aga maal see piirkond omab kuidagi tähtsust – seal pead sa levima nagu oma piirkonna inimestega ja seda nad nagu ei oska teha – nad nagu ei tule dialoogile, nad ei huvitu sellest kohalikust asjast. [MTÜ liige, Luunja vald]

Isegi kui inimesed on viisakad ja me räägime piirkonda kolivatest inimestest, mitte külastavatest inimestest, ei lähe nende sulandumine sealsesse ühiskonda valutult. Linnast tulnud inimestel on teistsugused kombed ja tavad. Neil puudub maa-elu kogemus. Kui linnas heal juhul võetakse trepikoda kui jagatavat ruumi, kui midagi ühist, midagi sellist, mille tasemel inimesed suhtlevad, siis maal on see teistmoodi. Linnast tulnud inimesed ei ole

harjunud sellega, et suhtlus toimub enamasti küla, kogu piirkonna, tasandil ning sellest tekivad probleemid. Uued elanikud jäävad omaette, nad ei huvitu kohalikust elust ning õõnestavad sellega identiteeti. Põliselanikud on sellega harjunud, et kogukonnas toimub aktiivne suhtlus, mitte iga majapidamine ei hoia omaette ning see võib mõjuda neile harjumatu ning häirivana.

V: Linna lähedal on keeruline mingeid üritusi korraldada, sest inimestel on see linna lähedus teeb selle valikuvõimaluse nii palju suuremaks ekssole, et ma kujutan ette kui kusagil kaugel külas midagi toimub ekssole, siis inimestel on valikut vähem ja nad lähevadki sellele üritusele või nad teevad midagi külaga koos või mida iganes, siis meil on seda keerulisem teha, et me oleme seal koha peal organiseerinud, aga inimesed lihtsalt ei tule. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Kui sa tahad näiteks mingit üritust teha, ükskõik mida, me oleme siin aastaid püüdnud teha üritusi nagu kohalikele inimesele, siis üritus nagu ei lähe peale inimestele, sest nagu enamus inimesi käib ju linnas kuskil teatris või kus iganes, see on nii lähedal, et see on nagu miinus. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

Linna lähedus ei tähenda vaid uute inimeste tulekut, kes ei soovi osa võtta kogukondlikest tegemistest. Lisaks uutele inimestele, kes ongi harjunud kõiki teenuseid linnas tarbima, sest sealt on nad pärit, mõjutab linna lähedus ka põliseid elanikke. Suure linna lähedus ning inimeste kõrge mobiilsus õõnestab kogukonda läbi selle, et inimesed ei ole huvitatud kohapealsetest üritustest ning tegemistest. Kuna linn on nii lähedal, siis käiakse erinevaid kultuurisündmusi linnas nautimas. See nõrgendab taaskord naabrite vahelist suhtlust. Tugevam on selline mõju linnale lähemates piirkondades, kus eeslinnastumine on toimunud aktiivsemalt ning uusi elanikke on lisandunud rohkem. Selle põhjal on loogiline, miks kaugemates piirkondades elavad inimesed ei soovi, et nende juurde tuleks uued planeeringuid ja elanikud – see protsess tooks kaasa samasuguse probleemi ka linnast kaugemates piirkondades, mis hetkel on jäänud sellest puutumata.

Lisaks toodi välja pigem negatiivseid olusid, mis pole otseselt linna lähedusega seotud. Sellistena mainiti erinevaid kommunikatsioone, mis ei ole kaasaegsed. Need on elanike jaoks küll negatiivse mõjuga, kuid see ei sõltu pigem mitte linna lähedusest, vaid seevastu piirkonna eraldatusest. Kuigi paljudele inimestele meeldiks elada linnast kaugemal asuvates piirkonnas, kuhu ei tule väga palju uusi ja suuri arendusi, tähendab see siiski ka seda, et paljud teenused ei ole nii hästi arenenud kui linna vahetus läheduses asuvates piirkondades. Näiteks mainiti seda, et mobiiltelefoni levi on kehv ning ka üldine heakord on seetõttu madalamal tasemel. Näiteks on teed korrastamata ning puudub tänavavalgustus.

V: Et ei ole mingisugust erilist tulu sellest, et ta lähemal on – ei ole meil ei mobiililevi sellepärast rohkem, ei levi meil SAT-TV. Telefoni meil niikuinii ei ole, et teid ei korrastata – tänavavalgustust ei

ole, bussiliiklust ei ole. Ma arvan, et mitte millegagi, mitte miski ei ole selle tõttu parem, et linna lähedal oleme. Kui see välja arvata, et ei ole kaugele minna. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Ei, ma ei arva seda. Me oleme piisavalt kaugel sellest linnast, et mingisugune kära või mingisugune asi meieni jõuaks või sudu või mis iganes. [MTÜ liige, Tartu vald]

Siiski võib kokkuvõtlikult öelda seda, et negatiivsed aspektid mõjutavad pigem linnade vahetus läheduses elavaid inimesi. Kaugemates piirkondades kerkib pigem esile teenuste puudumise teema. Kuna elanike arvukus on seal väikesem, siis ei ole need piirkonnad prioriteetsed erinevate kommunikatsioonide ja teenuste kvaliteedi parendamise näol. Samas tunnevad sealsed inimesed ennast turvalisemalt võimalike otseselt linna poolt tingitud negatiivsete mõjude ees.

3.2.2 Linna läheduse positiivne mõju kohalikule elanikule

Kui varasemalt piirkonnas elanud inimeste arvates kaasneb eeslinnastumisega pigem negatiivne mõju, siis on eeslinnastumise protsessil olemas ka positiivseid aspekte. Positiivne on protsess pigem uute elanike jaoks, kellel on võimalik linna lähedal leida endale meeldivam elukeskkond. Kuid ka kohalikud elanikud näevad linna läheduses mõningaid positiivsed külgi. Ühe sellise aspektina toodi väga sageli välja mugavust linna minekul – linn asub lähedal ning teenuseid on võimalik mugavalt tarbida ning need on kiiresti kättesaadavad. Samuti on linnas paiknevad töökohad kergelt kättesaadavad.

V: Võib-olla see ongi, et tasuvad töökohad on ju linnas. Ja kellel on ikka transpordivõimalus, see käib ikka linnas tööle ja ja need see lähedus on jah sellega seoses. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Ma ei usu, et üldse kuidagi kehvasti mõjutab, pigem on ikka linna lähedal etem elada. [MTÜ liige, tartu vald]

Arvestades seda, et linn pakub oma lähedal olekuga rohkelt erinevaid teenuseid ning töökohti, millele on kiire ligipääs, nähti linna lähedust pigem positiivsena. Suurem keskus pakub väga palju erinevaid teenuseid ning need on enamikel juhtudel kvaliteetsemad kui kohapealsed. Samuti on võimalik linnast leida endale sobivam töökoht, mis on üldiselt paremini tasustatud. Lisaks nähakse linna lähedust positiivsena uute elanike jaoks. Uued elanikud saavad ehitada oma elamise kvaliteetsemasse elukeskkonda – piirkonda, mis on rahulikum, kus on vähem müra ning õhusaastet.

V: No töökohad, väga palju töökohti on Tartu linnas. See võib olla on kõige otsesem kasu. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

V: üks on see, et ehitab sinna omaale individuaalelamise, see tahab olla nagu rohkem omaette, ei taha võib-olla enam selles suures kortermajas elada, kus ta varem Annelinnas elas ja teine on see, et tal oleks rahu ja vaikust ja ta oleks sõltumatu. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Lisaks elanikele avalduvatele positiivsetele mõjudele, nähti linna läheduses positiivseid mõjusid ka kohalike ettevõtete jaoks. Linna lähedus tähendab seda, et ettevõttel on olemas rohkearvuline tarbijaskond, kellele oma teenuseid on võimalik turustada. Väikese rahvaarvuga keskkonnas on ettevõttel palju raskem hakkama saada ning läheduses asuv suur linn muudab ka nende jaoks hakkama saamise märkimisväärselt lihtsamaks. Linnast teenust tarbima tulevad kliendid suurendavad ettevõtte sissetulekut ning see võimaldab töökohtade teket.

V: Kui ma mõtlen enda ettevõtte näitel, siis meie juurde käivad ka linnainimesed teenust tarbimas. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

3.2.3 Linna läheduse mõju vallale

Linna lähedus ei mõjuta mitte ainult elanikke ja nende hallatavat äritegevust, vaid ka kohalikku omavalitsust ning selle juhtimist. Kindlasti mõjutab linna lähedus omavalitsuste eelarvet positiivselt ning võimaldab suurendada investeeringutele suunatavate vahendite hulka. Kuna tänu linnale on väga palju inimesi rajanud oma kodud neisse omavalitsustesse, on selle arvelt suurenenud ka valla eelarve. Siiski ei saa me siin rääkida puhtast sissetulekust neile omavalitsustele, kuna elanikega tulevad kaasa ka kohustused.

V: Ma tean ju seda, et paljudes peredes hoitaksegi, et üks vanem on linna registreeritud ja teine valda, et saaks mõlemalt poolt neid hüvesid kasutada ja olla. Need koolid ja lasteaiaid on just põhilised – kes tahab linna panna. [MTÜ liige, Tartu vald]

Kohalik omavalitsus peab tagama oma elanikele neile seaduse ette nähtud teenused. Seoses eeslinnastumisega on ilmselt kõige problemaatiliseimateks teenusteks lasteaia- ning kooliteenus. Kuna eeslinnastuvad peamiselt noored lastega pered, on hüppeliselt kasvanud vajadus just nende teenuste järele. Lisaks peab hakkama vald hoolitsema uute piirkondade heakorra eest – lükkama seal lund, valgustama tänavaid ning tagama heakorra. Kuna Eestis ei ole sundsissekirjutust nõudvat seadust, võib see mõningatel juhtudel omavalitsusele kaasa tuua märkimisväärselt kulude kasvu, olukorras, kus sissetulek ei kasva. Näitena toodi ühes intervjuus välja olukord, kus praegu, infotehnoloogia ajastul, on võimalik ühildada registrid aerofotodega ning nende põhjal tulevad väga hästi välja hooned, mille ees seisab mitu autot, kuid elanikke pole sinna registreeritud ühtegi. Selline perekond on kohalikule omavalitsusele vaid kulusid tekitav, kuna sissekirjutus on suure tõenäosusega linnas, et tagada lastele

vastavalt kas lasteaia- või koolikoht. Tänu linnas olevale sissekirjutusele läheb ka kogu maksuraha linna eelarvesse ning vallale jääb vaid kohustus tee talvel lumest puhtaks lükata.

V: Ütleme see esimene, mis pähe tuleb, kui sa küsid negatiivset, siis on see hariduslik, et paljud hoiavad oma sissekirjutuse linna, et saada linna kooli. Muidu linn võib öelda, et kooli või lasteaeda, kuhu siis vaja on, et sa oled naaberomavalitsusest, et ma ei anna sulle siin sobivat kohta või ma annan sulle teise linna otsa. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Joonis 5. Tänav Veibri külas. Uusarenduste tänavad on ehitatud kitsastena ning see võib valmistada probleeme tulevikus, kui elurajooni soovitakse laiendada hakata. Foto: erakogu.

Lisaks sissekirjutusega seotud probleemidele, kaasneb eeslinnastumisega valdade jaoks veel teinegi suur probleem, mis on samuti suur kuluartikkel. See on seotud uute arendustega, kus arendaja on teinud kas kehva tööd või halvemal juhul lõpetanud pankrotiga. Sageli on uutes arendustes probleeme kommunikatsioonide ning taristuga – need on rajatud arvestamata kasvavat nõudlust või mõned olulised osad süsteemist on jäetud välja arendamata. Vallale põhjustab suuri probleeme olukord, kus ei arvestata võimalike tulevikuarengutega ehk ehitatakse liiga kitsad tänavad või väikese läbilaskvusega kommunikatsioonid (Joonis 5). Hiljem, kui on vaja elurajooni laiendada või rajada juba valmis arenduse naabrusesse uus, tekivad probleemid seoses olemasoleva taristu ja trasside jõudluse ning läbilaskvusega. Kõige hullem on olukord siis, kui arendaja peaks maksejõuetuks muutuma, mis tähendab, et elanikele vajalik taristu on vaja vallal oma kuludega välja arendada. See toob vallale kaasa suured kulud ning selliste probleemide lahendamine halvendab teiste valla poolt rahastavate teenuste kvaliteeti.

V: Mis tuleb kohe arendajatega pähe, on see et kui arendaja on kuskil lasknud üle nurga, jätnud mingi tee ehitamata nii-öelda kuskil arenduse sees tee või tänava või muu, kanalisatsiooni või veevärgi näiteks. Ja kui omavalitsus ei ole piisavalt kõva jõuga nõudnud ka neid arendajalt või seal on arendaja pankroti läinud, et need probleemid järjest nüüd tulevad nii-öelda päevakorda. Või on teed liiga kitsad, et alguses ei ole nii mahus neid arendusi nähtud sinna linna äärde, et sõitmise tingimused ei ole alati päris need, millega inimesed tahaksid reaalselt kokku puutuda. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

3.2.4 Lisandunud elanike mõju vallale

Eeslinnastumine on suurendanud märkimisväärselt linnaga piirnevate omavalitsuste elanike arvu. Elanike arvu muutumine on mõjutanud märkimisväärselt valdade töökorraldust ning juhtimist. Elanike lisandumine on toonud endaga kaasa nii uusi väljakutseid kui avanud ka uusi võimalusi. Intervjuudest jäi igal korral kõlama see, et uued elanikud toovad valdade eelarvesse kaasa maksutulu. See tähendab seda, et omavalitsus kuhu inimesed kolivad, saab iga lisandunud elaniku pealt oma eelarvesse ligikaudu tuhat eurot. Kuna linnaga piirnevate omavalitsuste elanike arv on märkimisväärselt suurenenud, on sama toimunud nende omavalitsuste eelarvega.

V: Nii palju kui ma ise volikogu liige olen ja kuulen kuidas vallavanem ütleb, et kui palju üks inimene jälle seda rahkest valda juurde toob. Tulumaks nendelt inimestelt, kes on ennast registreerinud sinna valla registrisse, laekub ju sellele kohalikule omavalitsusele, kelle registris ta on. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Vahi küla, mis seal linna ääres või ongi peaaegu Tartu linnaga kokku kasvanud, siis tuhat inimest elab nagu tegelt Tartu valla territooriumil, siis vald saab sellega kõvasti raha, maksumaksja raha. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Linnaga piirnevad omavalitsused on linnapoolsetes piirkondades linnaga väga tihedalt kokku kasvanud. Nii Luunja kui Tartu valla puhul on piirkondi, kus on tegelikkuses väga keeruline määratleda seda, kus lõppeb üks omavalitsus ning algab teine. Samuti on sealsed elanikud endiselt väga tihedalt seotud linnaga ning ka väga suur osa teenustest tarbitakse linnas. Isegi seadusega kohalikule omavalitsusele kohustuslikuks tehtud teenuseid eelistavad elanikud sageli tarbida linnast. Sellisteks teenusteks on näiteks lasteaed ning kool. Samuti kasutatakse linnas asuvaid avalikke hüvesid rohkem kui vallas olevad, mis tähendab seda, et inimesed toovad küll valla eelarvesse märkimisväärselt sissetulekut, ent nende kohalike teenuste tarbimine võib olla tagasihoidlikum kui kaugemates piirkondades elavatel inimestel ning kulutused elanike peale on sellest tulenevalt väiksemad. See tähendab seda, et vallal on rohkem vabu finantsvahendeid, mis saab kasutada teenuste arendamiseks kogu vallas.

V: Igal ajal on kaks otsa, nagu öeldakse, ühelt poolt on tulubaas suurenenud, sellepärast, et need, kes on siia maja ehitanud on edukad inimesed, korraliku sissetulekuga, väärtused on paigas neil, et selles suhtes, et noorte aktiivsete inimeste tulek on alati see, mis viib elu edasi. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Küla selline heakord või üldmulje on väga palju paremaks läinud. See on ikka täiesti minu arust müstika, mis nii väikese ajaga, nii palju on muutunud. Meil on väga ilus ja korras küla ja kool ja lasteaed ja kõik on väga hästi. [MTÜ liige, Tartu vald]

Joonis 6. Kaasaegne ning tänapäevastele vajadustele vastav lasteaed Kõrvekülas. Foto: erakogu.

Linna naaberomavalitsuste eelarvete suurenemine on võimaldanud muuta teenused kvaliteetsemaks ning võimalik on pakkuda rohkem lisaväärtust. Seeläbi on tagatud teenuste areng ning kaasaegsena püsimine ja tänapäevaste vajadustega arvestamine. Väga palju märgiti ära, et koolid ning lasteaiad on korda tehtud ning kaasajastatud tänapäevastele standarditele vastavaks (Joonis 6). Samuti on suurenenud sissetulek võimaldanud parandada piirkonna üldmuljet. Kõrveküla puhul toodi välja, et küla heakord on märkimisväärselt paremaks läinud ning seda kõike väga lühikese aja jooksul.

V: Need sotsiaalmajad on seal keskses, ta on täpselt samasugune tatine ja rokane, nagu ta on viimased 30 aastat, nii palju kui mina mäletan vähemalt ja just see on minu arust see peamine asi, et see vallavalitsus ise ja volikogu ise ei ole läbi hammustanud, et uute inimeste tulemisel võiks olla rohkem neid pluss kui neid probleeme. [MTÜ liige, Luunja vald]

Kuigi kiidusõnu leidis sagedasti, esines ka negatiivsemaid seisukohti. Näiteks leiti paaril korral, et vald ei tule hästi toime elanike juurdekasvu reguleerimisega ning selle asemel, et näha lisanduvates elanikes positiivseid aspekte, nähti neis pigem kui lisanduvaid kohustusi ja

probleeme. Sellised seisukohad kehtisid Luunja valla kohta, kus leiti näiteks seda, et valla keskus näeb endiselt välja selline, nagu ta oli Eesti taasiseseisvumise järgselt. Kuigi väga palju on vald edasi arenenud, siis esineb probleeme teatud valdkondades ning selle ilmekaks näiteks toodi välja see, et Luunja keskus on endiselt korrastamata ning näeb räämas välja.

Kuigi elanike arvu kasv on mõjutanud väga positiivselt linnaga piirnevate omavalitsuste eelarveid ning selle üle ollakse väga õnnelikud, ei tähenda see seda, et sellega ei kaasneks muresid ning probleeme. Kindlasti tähendab uute elanike lisandumine ka seda, et neile on vaja pakkuda teenuseid. Väga kiire elanike arvuga kohanemine on keeruline, kuna kõik asutused ja teenused valmivad teatud viivitusega ning kui näiteks uus lasteaed või selle laiendus on valminud, oleks tegelikult vaja hakata tegelema juba järgmisega.

V: Teistpidi siin tekib ka probleeme, rohkem on vaja lasteaedu. Kus elanike arvu kasv on hästi kiire, siis tekib probleeme, et koolikohtasid, lasteaiakohtasid ei jätku, aga siis on vaja seda investeerida. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Lasteaiakohtadega hakkab kitsaks jääma – vahepeal oli küll nii, et kohad olid kõik olemas, nagu et, aga nüüd hakkab kitsaks jääma, sest elanikke tuleb juurde. Kooliga on samas, sest Kõrveküla kool täpselt samamoodi vajab ruumi juurde. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Üldiselt mainitigi lasteaedade ning koolide küsimust kui kõige tõsisemat probleemi. Kuna eeslinnadesse on peamiselt elama kolinud noored pered, kellel on ka väikesed lapsed, siis ongi see kerkinud kõige olulisemaks probleemiks valdade töökorralduses. Lasteaia ning koolikohtade tagamine oma elanikele on kohalike omavalitsuste kohustus. Kuna elanike arv kasvab väga kiiresti, siis on selle kohustuse täitmine üpris problemaatiline. Ajaks, mil uus hoone valmis saab, peaks hakkama planeerima juba uut, sest elanike arv kasvab väga kiiresti. Siiski pole haridus ainukene väljakutseid pakkuv valdkond, mis on esile kerkinud tänu eeslinnastumisele.

V: valla kõige suurem küsimus on ikkagi kuidas tagada infrastruktuur sisse tulevatele inimestele, samuti kuidas tagada piisavalt lasteaiakohti, kuidas tagada piisavalt koolikohti – see on see, mida kohalik elanik tahab või vajab. [MTÜ liige, Luunja vald]

Lisaks haridussüsteemile toodi välja ka üldise infrastruktuuri tagamine. Uutes elamurajoonides on üldiselt rajatud küll korralikud teed ja tänavad koos haljastuse ja tänavavalgustusega, kuid ka nende hooldus võtab raha. Eriti suur on probleem siis kui miski neist on rajatud puudulikult või arendaja pankrotistumise korral on arendus üleüldse poolikuks jäänud. Uute elurajoonidega seoses kerkib üles ka see probleem, et inimesed ei registreeri oma elukohta valda. Luunja vallas on näiteks iga kuu valla lehes palve või

meenutus inimestele, et kui te olete kolinud Luunja valda elama, siis võiksite ka ennast elanikuna sisse kirjutada

V: Lihtsalt valla lehes on meil iga kuu kirjas, et kui te ikka elate, siis kirjutage sisse ka, ja praegu vist sellel aastal 120 150 inimest iga kuu praegu on. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Kui varasemalt tähendas sissekirjutuse puudumine ka seda, et taoliste hoonetega ei arvestatud teenuste planeerimisel üldse, siis nüüdseks on ajad muutunud. Näiteks teede talvine hooldus oli varem üks põhilisi asju, mis tavaliselt jäi tegemata kui puudu oli sissekirjutus. Tegelikult võis majas elada suur pere, aga keegi polnud lihtsalt valda sisse kirjutatud ning sellest tehti järeldus, et seal elanikke pole ning seda teed pole näiteks vaja lumest lahti lükata. See tõi kaasa palju probleeme nii elanikele kui vallale. Praegu ei ole sissekirjutus enam kohustuslik, piisab vaid teavitamisest, et hoones elatakse. Siiski tähendab selline talitamine vallale vaid kulusid. Vald peab tasuma oma eelarvest tee lahti lükkamise eest, kuid sissetulek eelarvesse ei suurene, sest inimesed ei ole ennast valda sisse kirjutanud.

V: Inimesed ei kirjuta ennast sisse sinna, siis jäävad teed lahti lükkamata, siis on jälle probleem, et miks ei lükata. [MTÜ liige, Luunja vald]

V: Sellega noh kaasnevad meie kohustused – ega me lükkame ju lume ära, me valgustame ju tänavaid – ütleme, kõik see. Tegelikult see linna lähedus toob selle, et me panustame pigem sinna nagu rohkem kui see ütleme elaniku rahana või riikliku rahana tagasi tuleb. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Meie kohustus on hoolitseda selle eest, et tänavad oleks korrad, et tänavavalgustus põleb jne. Et on see füüsiline keskkond ja taristu. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Lisaks sellele, et linnast tulnud inimesed ei ole sageli ennast valla elanikuks registreerinud, jäi intervjuudest mitmel korral kõlama ka asjaolu, et uued elanikud on tunduvalt nõudlikumad kui põlised elanikud. Selle on ilmselt põhjustanud see, et linnas on teenused kiiremini ning paremini kättesaadavad. Inimesed on harjunud mugavuste ning teenuste hea kättesaadavusega ning soovivad samasuguse olukorra jätkumist. Teenuste pakkumine ja kvaliteet on küll valla erinevates piirkondades erinev, ent see ei tule mitte inimeste nõuetest, vaid sellest, kui palju inimesi piirkonnas elab. Kuna eeslinnaaladel on elanike tihedus suurem, on enamasti ka sealsete teenuste kvaliteet kõrgem. Jäädes juba varem mainitud teehoolduse näite juures, siis tiheasustusalal toimub lume koristamine loomulikult kiiremini kui hõredamalt asustatud piirkondades.

V: Need probleemid on oluliselt kulukamad lahendada. Mõnikord nad puudutavad ka rohkemaid inimesi korraga, et probleemid tulevad järjest rohkem ülesse, et nendega järjest rohkem peab tegelema hakkama. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Enamasti on eeslinnas elavate inimeste probleemid ka kulukamad kui arvestada lahenduse maksumust. Esiteks põhjustab seda see, et inimesed on harjunud kvaliteetse ning linliku ümbruskonnaga, siis nad nõuavad samuti paremat elukeskkonda. Taolise keskkonna ülalpidamine vajab rohkem ressursse võrreldes maalise piirkonnaga, kus puudub isegi asfalt. Kuna arendustegevuse käigus on rajatud ka kulukad ning linnades tavalised teenused, nagu näiteks tänavavalgustus, siis tuleb ka selle toimimise ja ülalpidamisega tegeleda. Lisaks soovivad varasemalt linnas elanud inimesed näha samu teenuseid, mis ka linnas olid kättesaadavad. Näitena toodi välja koerte väljaheidete probleem. Kuigi tegemist on vallaga ja valla töötajad on harjunud tegelema rohkem maalist elu puudutavate küsimustega, on see muutunud aktuaalseks teemaks, sest linnaline elukeskkond on laienenud. Maapiirkondades ei tuleks keegi selle peale, et sellist probleemi tõstatada. Samuti puudutavad need probleemid sageli paljusid inimesi korraga, kuna asustus on uute elamurajoonide piirkonnas tihedam ning seetõttu vajavad need probleemid ka kiiremat sekkumist.

V: No neid probleeme on loomulikult. Seal need inimesed on esiteks nõudlikumad tükk-maad. Pigem me arutleme linna lähedal kuidas on koerte väljaheidete kokkukorjamiseks prügikastid ja siis kotid sinna pandud, siis kuskil tee äärde. Kuskil kaugemal sihukest teemat ei ole. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kokkuvõtlikult võib öelda, et eeslinnastumine ning inimeste kolimine keskuslinnast sellega piirnevatesse omavalitsustesse, on suurendanud sealsete omavalitsuste sissetulekuid ning andnud võimaluse teenuste kvaliteedi tõstmiseks. Seda on ka tehtud – eriti hästi on märgata suuri edasiminekuks hariduse valdkonnas. Samas ei tähenda inimeste lisandumine vaid positiivseid aspekte – uued inimesed võtavad kaasa ka oma vajadused ning probleemid. Kuna uued elanikud on harjunud linnas pakutavate mugavustega, eeldavad nüüd samasuguseid teenuseid ka vallalt. Selle näol on tegemist valla jaoks uue olukorraga, millega vajavad töötajad harjumiseks aega.

3.2.5 Uute elanike mõju identiteedile

Identiteeti võib võtta samuti kui teenust. Teenust, mida pakub koht. See on seotud mingis kohas asuvate inimeste ning nende omadustega, nende harjumustega. Koha identiteet on väga oluline paljude inimeste jaoks elukoha valikul. Paljud inimesed eelistavad elada piirkonnas, mis on ühtne ning kus toimib aktiivne suhtlus piirkonna elanike vahel. Kui mingisse piirkonda kolivad elama uued inimesed, mõjutab see kindlasti selle koha identiteeti.

V: Siia on täiesti uus rahvas tulnud ja see uus rahvas ikkagi on külast täiesti välja. Nad ei tule siia külla, küla poole nagu – on harjunud linnas oma asju ajama ja on harjunud linnas üritustel käima. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

Intervjuuerimise käigus selgus, et identiteet on inimeste jaoks väga oluline, seda eriti põliselanike jaoks. Väga paljudes piirkondades leidsid inimesed, et linnast on tulnud sinna elama täiesti teistsugused inimesed. Seda nähti suure probleemina, et inimesed ei suhtle teiste piirkonna elanikega. Uued elanikud on olnud väga tihedalt seotud linnaga ning see jääb ka edaspidi nii. Siiski ei näha mitte sellest suuremat probleemi, vaid pigem sellest, et linnas elades on nad harjunud teistsuguse eluga. Nad justkui ei näeks oma elamisest kaugemale, neid ei huvita, mis toimub külas ning see nõrgestab kogukonda. Selle tulemusena muudab see elukeskkonna kehvemaks neile, kes on harjunud, et kogukond on ühtne.

V: Meil on siin majad, mis on, on väga palju on üsna palju kortereid on juba siis nagu rendikorterid või niimoodi nagu, üüritakse neid välja – üürikorterid ja seal inimesed väga tihti vahelduvad. Ongi, et tullakse, mingi periood ollakse ja minnakse edasi kuskile. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Lisaks linnast maalisemasse piirkonda elama kolinud inimestele, mainiti ära ka üürikorterite tekkimine piirkonda. Ka seda nähti kogukonnale negatiivse mõjuna, kuna inimesed elavad seal vaid lühikest aega. Kogukonnatunne tekib seevastu pikema aja jooksul ning olukorras, kus inimesed vahetuvad väga tihti, ei jõua see tekkida. Samuti eksisteerib olukord, kus inimesed ei tunnetagi ennast piirkonna elanikena. Kui inimene on kogu oma varasema elu elanud Tartu linnas, siis ta ei mõtle teisele poole linna piiri kolides sellele, et ta pole enam tartlane. On olnud ka selliseid juhtumeid, kus inimene on ostnud oma vahetult teisel pool linna piiri kinnisvara ning alles notari juures jõuab talle kohale, et ta on tegelikult lahkunud linna territooriumilt. Sellist olukorda mainiti lausa kolmel korral.

V: On ka selliseid juhtumeid, et inimene ostab korteri endale Lohkvasse ja ta ei saa sellest enne aru kui kui notar juures sisse kirjutades võib-olla või tulla... Ühesõnaga notari juures korterit vormistades, see korter mis ta ostis, ei olegi Tartu linn (hakkab naerma), vaid hoopis Luunja vald. Meil on küll ja küll tegelikult olnud selliseid probleeme. Aga ma pigem arvan, et nad pigem ikka mingil määral määratlevad ennast Tartu linna kodanikeks see Lohkva pool, sest nad on ikka nii linn tegelikult. Aga samas kui tulevad mängu mingid sellised teenused või mingid toetused, mida Tartu linnas ei ole, siis on nad väga Luunja elanikud kohe. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Mõned tuttavad, kes seal elavad, siis tunnevad ise, et nad on nagu tartlased. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

Sellised inimesed, kes peale valda kolimist ennast endiselt tartlaseks peavad ei täienda kuidagi kogukonda. Nad on oma tegemistes suunatud linna poole ning sageli neid ei huvita mitte valla üldine käekaik ja heaolu, vaid pigem see, et nende piirkonnas oleks kõik hästi. Siiski on ka inimesi, kes realselt ei pea ennast peale linnast ära kolimist enam linna elanikeks. See ei

tähenda veel loomulikult ka seda, et nad ennast valla elanikeks peaks. Paljud inimesed ei määratle enda identiteeti üldse omavalitsuse täpsusega, vaid pigem piirkonna või asumi täpsusega ning inimeste jaoks on need omavalitsuste piire ületavad. See iseloomustab seda, et inimeste jaoks on olulisem kogukonna tasand kui üldine suur omavalitsus, mille kaugemas piirkonnas toimuvast ei teata mitte midagi.

V: Paljud tunnevad ennast lihtsalt Ihaste asumi elanikena, mitte niivõrd Luunja valla identiteedi osana. [MTÜ liige, Luunja vald]

Selline piirkonnapõhine määratlemine võib tulla ka asjaolust, et inimesel on raskusi enese määratlemisega. Kuigi isik on kogu oma elu olnud tartlane, võib ta ennast peale linnast ära kolimist natukene tunda juba ka valla elanikuna. Kuna see side pole veel väga tugev ning endiselt möödub tema tööaeg ning ka suurem osa vabast ajast linnas, siis ta natukene nagu sooviks endiselt ka öelda, et ta on linna elanik. Intervjuudest selgus, et kuigi enese valla elanikuks pidamisega on kohati raskusi, leitakse vallavalitsus alati üles kui sealt midagi on saada vaja.

V: Nii kaua kui otseselt ei ole seda muret, siis tegelikult nad ikkagi ütleme niimoodi, et selline inimene, kes ei puutu kohaliku omavalitsusega otseselt kokku, ta ei mõtle selle peale üldse. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Siis kui inimesel tekib mingi probleem või mure, siis ta on kohustatud pöörduma oma elukohajärgse omavalitsuse poole ning see on ka hetk kui inimesed hakkavad endale teadvustama seda, et nad on kolinud linnast välja. Seni kuni inimesel ei ole probleeme või muresid, tema jaoks on kõik korras, ta ei mõtle selle peale, kes ta on. See ei oma väga paljude inimeste jaoks üldse tähtsust, kus ta elab. Paarist intervjuust jäi ka kostma selline mõte, et tartlaseks peetakse ennast seetõttu, et nii on edevam – ikkagi suurest linnast.

V: *Facebooki* ta kirjutab Tartu, sest niimoodi on edevam. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Kui inimene teatud aja vallas elab, siis tal hakkab kujunema mingisugune identiteet. See ei ole muidugi nii tugev kui on põliselanikel. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Siiski võib öelda, et enamikel inimestel, kes mingisse piirkonda kolivad kujuneb ajapikku välja identiteet. Mida kauem inimesed teatud piirkonnas elavad, seda tugevamaks see muutub ning ajaga harjutakse ka kohapealsete tavade ning oludega. Samas võtab see protsess kõik aega, kuna inimeste jaoks on kogu ruum, kuhu nad on sattunud, koos sealsete tavadega, uus. Kohalike jaoks võib olla ajutiste elanike pidev vahetumine identiteeti nõrgendava iseloomuga, mis võib muuta elukeskkonda neile vähem ihaldusväärseks ning seetõttu paljudele kohalikele ka ei meeldi uusarendused ning neid üritatakse oma elukoha lähedalt eemal hoida. Siiski võib

väita, et võrreldes üürikorteritega, kolivad uusarendustesse inimesed elama pikaks ajaks. Seetõttu on vägagi tõenäoline, et ka uutel elanikel kujuneb välja identiteet. See võtab lihtsalt aega ning kohalikele võib see alguses olla harjumatu.

3.3 Ühistransport

Arvestades asjaoluga, et suur osa linnalähedaste piirkondade elanikest liigub igapäevaselt seoses oma töökohaga keskuslinna vahet, on vaja tagada ka head transpordiühendused. Kuna linnades on probleeme autostumisega ning liiklusummikutega, on ühistransport positiivseks alternatiiviks nende probleemide vastu võitlemisel. Kui linnalähedased piirkonnad oleks ühendatud keskuslinnaga läbi sealsete elanike vajadusi rahuldava ühistranspordivõrgustikuga, eelistaks paljud elanikud seda oma isiklikule autole. Hetkel töid kõik intervjueritud välja, et ühistranspordiga tööl käivate inimeste osakaal on pigem madal.

I: enamik inimesi käib ikkagi autoga pidevalt?

V: Autoga, autod, autod autod... [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Kui me vaatama nagu mujal maailmas, et kuidas inimestel autosid peaaegu ei olegi või nad ei kasuta neid sellistes piirkondades, sest bussiliiklus on niivõrd hea, siis selgus, et inimesed on nende samade autodega ära lahendanud selle probleemi, sest selle bussiliiklusega ei saa arvestada – see käib kaks korda päevas ja ongi kõik. [MTÜ liige, Luunja vald]

Enamik linnalähedaste piirkondade elanikest kasutab oma igapäevaseks liikumiseks autot ning üldiselt on igas peres vähemalt kaks sõiduvahendit. Kui ühes majapidamises peaks olema enam kui kaks juhtimisõigust omavat isikut, siis tavaliselt on autode arv veelgi suurem. Rääkides auto kasutamise põhjustest, tuuakse peamiselt välja seda, et ühistranspordiga ei ole võimalik arvestada. Praegune liinivõrk ning väljumiste sagedus ei rahulda elanike vajadusi ning seetõttu ongi põhimõtteliselt kõik inimesed, kelle jaoks on isikliku auto omamine majanduslikult võimalik, seda teinud. Näiteks pole võimalik bussiliiklusega arvestada oma isiklike käikude planeerimisel, kuna buss käib vaid kaks korda päev. Selline ühendus on alla igasugust arvestust. Isiklik auto tagab inimestele suurema paindlikkuse ning nad ei pea oma sõite pikalt ette planeerima vastavalt busside sõidugraafikule.

V: Pigem minu valik auto puhul on see, et mul tuleb teha erinevaid käike päeva jooksul ja ka transportida erinevaid asju ja olla väga paindlik ja liikuv. Et selle tõttu on pigem see valik, kas auto või ühistransport, on olnud eelistatud. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kuna inimestel tuleb päeva jooksul olla liikuv ning teha sõite lisaks oma töökohta minekule ka mujale, siis tagab isiklik auto selleks vajaliku paindlikkuse. Kui isegi linna tööle ja pärast

koju saamine võib olla ühistranspordiga võimalik, siis päeva jooksul ühest kohast teise liikumine nõuab endiselt auto omamist, kuna vastasel juhul läheks suurem osa päevast erinevate ühissõidukitega sõitmisele. Ühissõidukite kasutamine sõltub inimese elukohast ning sellest kui liikuv ta päeva jooksul on. Inimese elukoht määrab väga suurel määral, kas tal on üldse võimalik tööl käimiseks ühistransporti kasutada. Kui inimestel on võimalik bussi kasutada liikumiseks ning ühenduse sagedus on rahuldaval tasemel, siis ühissõidukeid ka kasutatakse. Üks põhjus, miks ühissõiduki kasutamine võib osutuda võimatuks on kindlasti väljumisajad. Sageli ei lange need kokku inimeste tööaegadega ning sellisel juhul on ühissõiduki kasutamine välistatud.

V: See on nagu kurb, et on arvestatud vist, ma arvan nii, et on arvestatud 8st viieni tööajaga ja siis bussi lähevad seal kella kuue paiku, aga kellel on natukene pikem tööpäev või kui siit teiselt poolt linna minna, siis ei ole enam bussi sellel ajal. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Üks ots on võimalik ühildada, aga teist otsa ehk siis kojusõitu või siis töölesõitu, siis üks kahest on ebamõistlikult või sobimatul kellaajal. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Kuna ma olen bussiga sõitev inimene, siis mul paraku bussiajad dikteerivad minu tööpäeva. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kui buss siiski käib selles piirkonnas, kus inimene elab, on see ehk võimalik mingil moel ühildada oma tööl käimise aegadega. Välja toodi mitmel korral ka seda, et sagedane on olukord, kui ühe suuna bussiga sõitmine oleks inimesele täiesti mõeldav ja võimalik, kuid bussi kasutamine on endiselt võimatu, kuna teise otsa läbimiseks bussi kasutamine on väga ebamugav. Näiteks puudub kas hiline buss üleüldse või siis peaks bussi ootama mitu tundi. Vahel harva võib inimene endale linnas mingi tegevuse leida paarik tunnise aja sisustamiseks, minnes näiteks kellegagi kohvikusse või käies juuksuris, kuid kui seda on vaja igapäevaselt teha, siis ei ole see enam mõeldav. Teine levinud põhjus, miks ühistransporti kasutada on see, et bussi ei käi üldse. Olukorras kui busse ei käi üldse ei jäägi muud varianti kui kasutada isiklikku sõiduvahendit.

V: Väga halb, väga halb. Sellepärast, et hommikul on raske tööle saada, hommikune buss jõuab üheksaks linna, kes see üheksaks väga – ei jõua. Ja õhtul ta tuleb kell viis välja, noh ka ega töö ei lõppe nii. Väga väike liiklus on. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Üldiselt Jõgeva maantee äärne piirkond on ühistranspordiga paremini varustatud kui Jõhvi maantee äärne piirkond. Et lihtsalt nende ütleme ühistranspordi väljumiste tihedus on siin nagu päris hea. Ja noh päris hea peaks olema see Vahi piirkond, sest seal käib linnaliinibuss. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kui me räägime Tartu linna lähivaldadest, siis geograafilises mõttes on vallad väga erinevad – linna naabruses olevate asumite ühistranspordiga ühendatus on võrreldes linnast kaugemal asuvate piirkondadega heal tasemel, samuti on hästi ühendatud suuremate maanteed äärde

jäävad piirkonnad. Probleeme on ühistranspordiga hajaasustuses, kus bussiühendus on väga kesine – bussid käivad sageli vaid paar korda päevas. Samuti on välja toodud seda, et ühendus on küll väga hea linna suunal, aga väga keeruline on liikuma pääseda siis kui sa soovid valla ühest piirkonnast sõita sama valla teise piirkonda. Sellist liiki ühendused on täiesti puudlikud. Kuigi sügis-talvisel ajal, mil lapsed käivad koolis, on töös koolibussid, siis suvel neid ei sõida. Koolibussid on peaaegu ainukene lahendus, kuidas on võimalik pääseda näiteks Kõrvekülalt Lähtele.

V: Võiks muidugi parem olla, aga sel ajal on ta väga hea kui lapsed koolis käivad, sest laste bussiga saavad kõik sõita nagu. Selles suhtes siis ei ole probleemi. Suvel on nagu probleeme kui neid busse on vähem. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Selleks, et Kõrvekülalt saada Lähtele, lähevad siis koolibussiga hommikul ja tulevad koolibussiga ka tagasi. Aga kui on lühem päev, siis peab keegi neid sealt tooma või siis lähevad läbi linna. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Kuigi koolibuss annab võimaluse vallasiseseks liikumiseks ka vanematele elanikele, on see väga piiratud. Koolibuss käib hommikul ja õhtul – arvestatud on hilisemate tundide lõppemisega. See toob endaga kaasa olukorra, et kui lastel peaks tunnid varem lõppema, peavad nad ikkagi sõitma kõigepealt Tartusse, et seal teise bussi peale minna. Teine variant on koolis mõni tund bussi oodata. Töötajase jaoks jääb õhtune aeg jälle liiga varajaseks. Vallasisest liikumist muudab lihtsamaks ka spetsiaalne buss, mis toob inimesi Lähelt valla keskusesse Kõrveküllale. See buss on väga heaks lahendusteks inimestele, kellel on vaja käia vallamajas mõne ametniku juures.

V: Sest siin buss käib, et veel iga vastuvõtupäev teisipäev ja reede buss viib inimesed valda ja toob vallast tagasi – pensionärid, kellel on vaja või ka muud, kellel ei ole transporti. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

Samas ei täienda selline ühendus kuidagi tööl käivate inimeste vajadusi, sest see on kas väga harv või kaootiline. Tööl käiva inimese jaoks oleks oluline nii hommikune kui ka õhtune ühendus, mida antud bussid ei taga. Tänu sellele, et väga suur osa valla piirkondadest on ühistranspordiga väga halvasti omavahel ühendatud ei ole võimalik neil inimestel kasutada ühistransporti tööl käimiseks, kellel nii kodu- kui ka töökoht asuvad linnalähedases piirkonnas. Ühistransporti on võimalik kasutada vaid neil juhtudel kui inimese elukoht on linnalähedases piirkonnas ning töökoht linnas või vastupidi. Lisaks peab elukoht asuma mõne suure maantee läheduses või suuremas keskus, et oleks tagatud piisava tihedusega liinivõrk.

V: Et noh nagu inimesed kasutavad, kes saavad bussiga tööl käia ja olla, et seda kasutatakse. On hullemaid kohti, siit on nagu võrreldes sellega praegu, bussiliiklus, liinibussiliiklus on päris hea üldkokkuvõttes. See ongi võrreldes teistega, parem saab siin ka olla. [MTÜ liige, Tartu vald]

Ühistranspordi kasutamine on lihtsam kui inimene elab linnaga piirnevas elurajoonis. Neid kas juba läbib Tartu linna ühistransport või sealt on linnaliini peatusse nii lühikene maa, mida võib jalgsi läbida. Hetkel läbivad Tartu linnaliinibussid Tartu vallas Vahi asumit (Joonis 7) ning Luunja vallas Lohkva asumit. Neis asumites käib buss ühe korra tunni jooksul. Lisaks on nii Ihaste, Lohkva kui ka Vahi asumist väga lühikene maa linna, mis muudab linna liinivõrgu veelgi kättesaadavamaks ning see tagab juba ka tihedama bussiühenduse. Siiski ei pruugi ka linnaliini transport tagada mugavustega harjunud elanikele rahuldavat ühendust, väljudes endiselt liiga harva.

Joonis 7. Tartu vallas asuvat Vahi asumit läbib hetkel üks linna bussiliin, mille väljumisajad on väga harvad. Foto: erakogu.

V: See tegelikult on päris pikk aeg ja see ei tulene mitte sellest niivõrd, et sõit oleks pikk, vaid, et busside vahed kipuvad ka Ihastes, Tartu linnaliiniliikluses, olema päris pikad. See ei tähenda isegi seda, et see võiks pikeneda mingis otsas sinna Luunja poole peale, aga kui me räägime Veibri külast ikkagi ja kui see vahe on ikkagi 30 40 või isegi 50 minutit, siis see viibki juba ebamõistlikult pikaks selle kojutuleku. [MTÜ liige, Luunja vald]

Kui busside väljumise vahe on väga pikk, ei taga see mugavat ühendust. Mida lähedamal elab inimene linnale, seda rohkem mugavust ta sooviks saada ning seda tihedamalt peaks liikuma ka ühistransport. Mida lühem on teekond kesklinnast oma koju, seda kiiremini soovivad elanikud seda läbida. Isegi kui bussiga sõit võib toimuda kiirelt, teeb ühissõidukite kasutamise ebamugavaks väga pikk ooteaeg. Linna naabruses olevas piirkonnas elavad inimesed panevad pikka ooteaega eriti hästi tähele, kuna bussi ootamise aeg on võrreldes bussiga sõitmise ajaga ebaoproportsionaalselt suur. Kaugemates piirkondades muutub see vahekord väiksemaks ning

see ei ole enam nii suureks probleemkohaks. Seal on pigem probleemiks üldine bussi olemasolu – kas inimesel üldse on võimalik õhtul bussiga koju saada.

V: Ma olen kuulnud, et praegu see rahuldab, sest et hommikul ja mingil ajal need liinid seal käivad. Aga ütleme ausalt, et ega enamustel inimestel on autod ja ega see bussiliiklus on praegu piisav. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Üldisemalt võttes jäi intervjuudest kõlama see, et ühistransporti peetakse rahuldavaks. Otseseid probleeme küll ei nähtud, ent siiski kõik inimesed, kellel oli võimalus autot kasutada, seda ka tegid. See iseloomustab tegelikult seda, et bussiliiklus linnalähedastes piirkondades vajaks kindlasti suuremat tähelepanu. Hetkeolukord tundub selline, et bussid teenindavad neid inimesi, kelle jaoks see on ainukene võimalus. Siiski, arvestades linnas järjest suurenevat liikluskootust, tuleks tagada linnalähedastes piirkondades elavatele inimestele nii hea bussiühendus, et see oleks arvestatav alternatiiv ka neile inimestele, kes kasutavad praegu liiklemiseks isiklikku autot.

3.4 Omavalitsuste piiride mõju teenuste kättesaadavusele

Omavalitsuste piiridel on kindlasti teatav mõju teenuste kättesaadavusele. Enamikest intervjuudes jäi kõlama, et piiride mõju on üpris väikene ning tavaliselt ei ole omavalitsuste piir takistuseks mingi teenuse kättesaamisel. Selliste teenuste puhul, mille jaoks omavalitsuste piirid ning sissekirjutus ei ole määravaks, peeti enamasti silmas erasektori teenuseid ning ka vallavalitsuse poolt osutatavaid teenuseid. Toodi välja, et kultuuri ning erinevate kaupade ostmise puhul ei ole mingeid takistusi selle tegemiseks teises omavalitsuses. Samuti osutab vald ilma etteheideteta ning kehvema tingimusi seadmata erinevaid planeerimise ning ehitustegevusega seotud teenuseid ka teiste omavalitsuste elanikele. Siiski peab sel juhul märkima, et taolistel teenustel peaks see objekt asuma valla territooriumil.

V: Ma arvan, et see ei mõjuta üldse, sellepärast et kui inimene käib üle maakonnapiiri teisel pool ma ei tea, poes, siis see ei mõjuta mitte kuidagi moodi. [MTÜ liige, Tartu vald]

Siiski toodi mitmel korral välja ühte põhilist probleeme tekitavat teemat ehk haridust. Kõik teenused ei ole võrdselt kättesaadavad nii oma elanikele kui ka teise omavalitsuse elanikele. Hariduse valdkond oli ainukene, millest nähti omavalitsuse piiri kui takistavat tegurit teenuse kättesaadavusele. Siinkohal ei seisne takistus mitte nii väga selles, et kohalikul omavalitsusel ei oleks huvi pakkuda haridusteenust teise omavalitsuse elanikele, vaid pigem selles, et see ei ole lihtsalt võimalik. Hästi paljud vallas elavad inimesed soovivad oma lapse panna linna

lasteaeda, kuid vabu lasteaiakohti on üpris vähe nii valdadel endil kui ka linnal. Sama tendents on ka teistpidisel suunal. Ka linnalähedastel omavalitsustel on tõsine lasteaiakohta puudus ning sellest tulenevalt ei võeta vastu linnaelanike lapsi. Kasutusele on võetud ka moodullasteaiad, et tulla toime kiiresti kasvava nõudlusega (Joonis 8). Seetõttu, tulenevalt seadusega pandud kohustusest, on omavalitsustel vaja eelisjärjekorras tagada lasteaiakohad oma residentidele ning juhul kui kohti jääb üle, võib ka pakkuda neid teiste omavalitsuste elanikele.

V: Kui meil on vabu kohti, me ei ütle ära – võtame küll. Nii kaua kui omal järjekord ei ole ja lasteaiad võimaldaksid lapsi juurde võtta, kasvatajad saavad sellega tööd – meil pole selle vastu midagi. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Joonis 8. Kuna lasteaiakohtadest on eeslinnastunud omavalitsustes pidevalt puudus, on kasutusele võetud moodulid kasvanud nõudluse rahuldamiseks. Foto: erakogu.

Kui omavalitsusel on pakkuda vabu kohti oma lasteaedades ka teiste omavalitsuste elanikele, siis tehakse seda siiski meelsasti, kuna see toob raha sisse ning pakub kasvatajatele tööd. Siiski ei ole siinkohal samuti teiste omavalitsuste elanikud võrdses olukorras. Kõigepealt täidab omavalitsus lasteaiad ära oma elanike lastega ning teiste omavalitsuste elanikele pakutakse ülejäänud kohti. Tihti tähendab see seda, et need asuvad väga ebasoodsas kohas ning see ei pruugi parandada kuidagi teise omavalitsuse lapsevanema olukorda. Näiteks võis teise omavalitsuse elanik soovida last panna sellesse lasteaeda, kus juba teine tema laps käib või mis jääb tema tööle sõidu tee peale. Kui see lasteaed on juba täis, pakutakse talle küll koht

teises lasteaias, aga see võib olla teises linna ääres ja olla seetõttu sama ebamugav kui elukohajärgse omavalitsuse lasteaed.

V: Tuldi vastu jah, tuldi vastu – muidugi seal oli üks tingimus, et meil pidi olema sissekirjutus Tartu linna, sellepärast, et niisama nad ei saa last võtta vastu. Sest enne peab olema koht täidetud muul moel, eksole. Tõepoolest me selle korraldasime. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Tartu maakonnas ei ole ühtegi erirühma lasteaedades, kuhu siis kus saaksid lapsed abi, kellel on mingi tõsisem probleem. Tartu linnas on need rühmad, aga teatavasti Tartu maakonna laps ei saa sinna enne kui ta on ennast Tartu linna sisse kirjutanud. [mittepoliitiline töötaja, Tartu vald]

Selline teenuste korraldus, kus teatud juhtudel on tulenevalt oma elukoha asukohast ehk omavalitsusest keeruline saada soovitud teenust tekitab omakorda uusi probleeme. Selleks, et tagada näiteks soovitud lasteaiakoht, muudetakse pidevalt enda elukohta ehk sissekirjutust. Kuna linna lasteaiad ning koolid on elanike hulgas populaarsemad, on enamasti selle tõttu kannatajateks linnalähedased omavalitsused. Inimesed registreerivad enda elukohana linna, selleks, et nende lastele oleks tagatud näiteks koht samas lasteaias, kus juba vanem vend käib või siis koolis, mis asub nende elukohale kõige lähedamal. See tähendab samas omavalitsuste langevat tulubaasi, sest intervjuudest selgus, et inimesed unustavad sageli oma elukoha tagasi registreerida omavalitsusse, kus nad tegelikult elavad. Samuti põhjustab see probleeme linnale, kuna lasteai- või koolikohe nimel kirjutatakse ennast paljudel juhtudel sisse vaid teatud perioodiks ning see võib halvendada pidevalt linnas elavate inimeste sama teenuse kättesaadavust. Inimesed muudavad pidevalt oma sissekirjutuse asukohta, mis teeb keeruliseks erinevate tegevuse planeerimise.

V: Kui sa tahad linna panna, siis omavalitsus maksab lihtsalt linnale selle pearaha ja on kogu lugu, iseasi kui linn ei taha sind siia äärde, siis ta võib öelda, mine kaugemale kooli. Kivilinna näiteks ei mahu. Et kui lapsevanem tahab endale sobivat kooli- või lasteaiakohta, siis ta hoiab ennast linna hingekirjas. Seal on see piir nagu. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Lasteaedade ning koolide ülerahvastatus on üks suur probleem, mis on ka kõige märgatavam teema. Siiski pole see ainuke koht, kus inimeste elukoht mõjutab teenuste kättesaadavust. Sageli on ka erinevad sotsiaalsed hüved erinevad, nagu näiteks erinevad toetused. Sellisteks on näiteks ranitsatoetus või matusetoetus, mille olemasolu ja suurus erineb omavalitsuste lõikes. Samuti toodi ühel korral näiteks välja talvine teede hooldus. Kuigi tegemist oli ühe sirge teega, siis ei suutnud vallad teha omavahel koostööd ning kumbki vald lükkas lahti vaid oma territooriumil asuva jupi teest. See tähendas aga inimestele probleeme, kuna kunagi ei võinud teada, milline on tee teine osa, kus talvist teehooldust korraldas teine vald.

V: Probleem oli selles, et Tartu valla osa oli lahti lükatud, siis kuskil keset metsa tuli Vara vald... Tartu valla sahk tõstis saha üles, suur traktor keeras ringi ja sõitis tagasi. Ma ei teadnud kunagi, mis ees on, et kas Vara vald on lahti lükanud või ei ole. [MTÜ liige, Tartu vald]

V: Meil osad toetused on jälle teistpidi, et selleks, et kui kevadel tehakse esimese klassi nimekirjad, siis kantakse ennast linna nimekirja, aga siis kui on vaja ranitsatoetust, siis selleks puhuks või mis iganes, selleks puhuks tuuakse ennast jälle valla nimekirja tagasi. Kui linn on koolikoha nigu määranud, siis kirjutatakse ennast teise kohta, et saada teist toetust või sünnitoetust, et see käib niimoodi. [volikogu liige, Luunja vald]

Seega võib öelda, et omavalitsuste piirid on teataval juhul teenuste tarbimisel takistuseks ning põhiliselt seisnevad probleemid haridusvaldkonnas, kus on pidevalt probleeme kohtade nappusega ning samuti eksisteerib kohati erinevate omavalitsuste vahelises koostöös probleeme. Kokkuvõtlikult võib öelda, et omavalitsuste praegused piirid mõjutavad teatud teenuseid, kuid mitte olulisel määral ning nende mõju teenuste kättesaadavusele ei ole suur. Siiski peaks see muutuma veel vähem märgatavaks, ideaalis märkamatuks.

3.5 Omavalitsuste reformi mõju teenustele

Hetkel käivad Eestis ettevalmistused kohalike omavalitsuste reformi ellu viimiseks ning rakendamiseks. Reform ei jäta Eestis puutumata peaaegu mitte ühtki omavalitsust ning seejuures mõjutab reform nii Tartu kui ka Luunja valda. Haldusreformi eesmärgiks on tagada paremad teenused piirkonna elanike jaoks. Kohalike elanike jaoks on reform väga sageli mõistmatu ning vastumeelne. Sellega nõustusid kõik intervjuueeritavad, et reform mõjutab teatud määral vallas pakutavaid teenuseid, ent väga tihti kaheldi selles, kas see toob kaasa positiivseid mõjusid, nagu lubatud. Hetkel ongi üheks põhiliseks reformi suhtes negatiivselt meelestatuse põhjuseks teadmatus tuleviku osas – intervjuude põhjal selgus, et ei ole teada, mida reform endaga kaasa toob ning paremaks muudab ja seetõttu ei oldagi reformi suhtes pooldaval seisukohal.

V: Kui asi läheb paremaks, siis on see ju *welcome* igas mõttes, aga praegu ma ei saa aru sellest, mis läheb paremaks. Kui ma saaks aru, mis läheb paremaks, siis ma võib-olla oskaks teistmoodi mõelda. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Ma ei oska öelda, ma ütlen niimoodi, et läbi haldusreformi ma ei näe, et väga palju sotsiaalia ja muude teenuste kvaliteet sõltub reformist niivõrd. Kuivõrd pigem sõltub sellest, et selle ühise uue omavalitsuse rahakotist. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Intervjuude põhjal võib väita, et tegelikkuses ei usuta, et tänu reformile oleks võimalik parandada teenuste kvaliteeti. Teenuste kvaliteet sõltub pigem omavalitsuse eelarve suurusest ning kui liita kaks eelarvet siis tegelikkuses pelgalt liitmise tulemusena summa ei suurene.

Seetõttu ei näe palju intervjuueeritud ka sellest positiivset efekti. Tartu lähiümbruses asuvad vallad on Eesti mõttes väga jõukad ning nende sissetulek elaniku kohta ületab ka Tartu linna oma. Kuna linna naabervaldade ühinemist omavahel ei toimu, siis võime rääkida nii Luunja kui Tartu valla puhul liitumisest vaesema omavalitsusega. Sellises liitumises nähakse seda, et raha tuleb hakata suunama vaesema omavalitsuse teenuste parendamiseks ning see võtab raha kohalike investeringute arvelt.

V: Igal juhul, ma arvan seda, et ühesõnaga see ei mõju hästi, sest liidetakse juurde ju suurtele toimetulevatele valdadele need, kes toime ei tule ja see tähendabki seda, et toimetulev vald hakkab jääma kehvemaks. Ja just ääremaade suhtes, sellepärast et ta hakkab nüüd toetama seda esmatarbeid, näiteks kooli, lasteaeda ta peab ja kuna nendes valdades, mis liidetakse juurde, nendel on selles osas väga kehv olukord ja kui nad juurde liidetakse, siis me peame hakkama vaatama kuidas saavad koolid, lasteaiad korda ja siis see tõmbabki ära ääremaa ressursid. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Pigem räägiti sellisest teise valla järeleaitamisest Tartu valla puhul. Sellel on ka selge põhjus: kui Luunja vald liitub linnaga, mis on peaaegu sama rikas, siis Tartu vallaga sundliidetakse praegu stsenaariumi kohaselt muuhulgas Tabivere vald, mis on mitme intervjuueeritava vastuse põhjal väga vaena ning seal asuvad teenused vajaks suuri investeringuid. Sealsed valla hooned on lagunened ning vajaks kapitaalremonti. See tähendaks seda, et raha selleks leitakse praeguse territooriumi arvelt, kuna siin on juba kõik korda tehtud ning investeringuid pole enam nii palju olemasoleva vara remontimisse vaja teha.

V: Kui meil Kõrvekülas ütleme, üldiselt Tartu vallas, on enamus sotsiaalhooned korras, siis kui me võtame nüüd kõik, kes meiega ka ei liituks. Noh Laeva vallas on enam vähem nad kollas, Tabiveres on tegelikult täielik, täielik põrgu – kool on vana, tahab remonti saada. Noh, et kõike seda muuta, see on ju tohutu ressurss ja see ressurss läheb ju tegelikult ühiskassast ehk siis meie, kes me siiaani oleme hakkama saanud ise, meie rahadest. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Selline liitumine, kus mingile teisele territooriumile on vaja hakata ühtäkki palju raha suunama, on paljude arvates liiga tegemine neile omavalitsustele, kes on oma asjadega hästi hakkama saanud ning suutnud näiteks oma haridusasutused renoveerida. Ühtäkki peaks nad hakkama ka teise valla varasemal ajal tegemata jäetud tööd tegema. Vaesemate omavalitsuste juurde liitmine on üks variant, mida nähakse negatiivsena, kuna raha hakkab piirkonnast ära liikuma. Teine variant, mis samuti piirkonnast raha ära hakkab suunama, on intervjuude põhjal ka linnaga liitumine. Arvatakse seda, et linn on huvitatud raha juurde saamisest ning tegelikkuses kohalike elanike heaolu linna ei huvita. Kardetakse, et paljud teenused kaovad maapiirkondadest ära, kuna nende tarbijaskond on väga väikene, ent kulutused neile see-vastu suured. Linn võib seda vaadata kui ebaotstarbepärast kulutust.

V: Linnaga liitumine teeks kindlasti asja halvemaks. Kõik hinnad tõuseks, asjad pannakse kinni. Kavastus põhimõtteliselt kõik. Mis sellest algkoolist pidada kui seal ainult 4 last vahepeal kohal on. Raamatukogu Luunjas juba on, velskripunkt – jälle üks inimene vähem. See aitab veel rohkem kaasa ääremaastumisele. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Linnaga liitumist nähakse kui ohtu ääremaastumise suurenemisele. Hetkel põhjustabki sellist muret teadmatuses olek – keegi ei tea täpselt, mis hakkab juhtuma kui tuleb linnaga liitumine. Lisaks erinevate asutuste sulgemisele toodi kahe intervjuueeritavava poolt välja see, et hetkel veel lahtine ka see, mis saab Leader tegevusgrupi arendustoetustest. Hetkel on need mõeldud maapiirkondades elu arendamiseks, aga kui me räägime linnaga liitumisest, siis loogiliselt võttes linn ei saa olla maapiirkond. Selles osas valitseb täielik teadmatkus. Hetkeseisuga on ainult nii palju teada, et isegi sundliitumise korral viiakse praegu käigus olev rahastusperiood lõpule, ent kui järgmisel perioodil hetkel kehtiv olukord ei muutu, siis jääb praegune Luunja valla territoorium toetustest ilma. See tähendab, et nendel piirkondadel kaoks võimalus Euroopa Liidu toetusfondide raha kasutamiseks oma elu edendamise nimel. Leader on olnud väga populaarne ning see on loonud ka väga palju töökohti maapiirkondadesse. Selle kadumine paneks ettevõtjad raskesse olukorda. Kui inimesed teaksid, mis muutused toimuma hakkaks, oleks neil lihtsam ka haldusreformi osas seisukohta võtta.

V: Mina näen hoopis seda, et selle linna liitmisega väga tõsist põntsut tegelikult meie maapiirkondade arendamisele läbi Leader tegevusgrupi. Leader tegevusgrupp, sellisel moel, see rahastusperiood veel toimib, vaatamata isegi sellele kui sundliitmine peaks isegi toimuma. Küll aga kui järgmisel perioodil linna Leaderit ei tule, siis kaovad need piirkonnad kõik, mis on linnaga liidetud ära, mis sisuliselt loob tõenäosuse, et nendel piirkondadel puudub võimalus mingisugusteks asjadeks Euroopa Liidu toetusfondide kasutamiseks. [MTÜ liige, Luunja vald]

Samuti usutakse seda, et kaovad mitmed praegu valdade poolt eksisteerivad sotsiaalsed hüved. Näiteks on hetkel linnalähedastes piirkondades märkimisväärselt rohkem sotsiaaltoetusi kui linnas. Välja toodi mitmel korral nii matusetootust kui Luunja valla puhul näiteks ka soodsamat lasteaiamaksu, tasuta koolitransporti ning tasuta koolitoitu kõikides kooliastmetes. Kui esialgu leiti, et need toetused isegi võivad kehtima jääda, siis pikema aja peale usuti ikkagi nende kadumisse. Rõhutati seda, et ühe omavalitsuse piires ei ole ju mõeldav, et osad elanikud saavad nautida teistsuguseid hüvesid, kuna see oleks teiste samas omavalitsuse elavate inimeste suhtes ebavõrdne.

V: Esialgu ei muutu ju midagi, aga ütleme, et pikemas perspektiivis need asjad peaks ju ühtlustuma. Ega see ei ole ju mõeldav, et ühes omavalitsuse mingisuguses piirkonnas on mingisugused palju paremad sotsiaalsed garantiid kui teises kohas. Kasvõi need samad lasteaiamaksud, koolitransport, kõik sellised asjad. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Veel nähti ka seda, et praeguste teenuste tugevused võivad kaduda. Isegi kui teenus peaks säilima ka peale reformi ja linnaga liitumist, kardeti selle kvaliteedi langemist. Näiteks on koolidele makstav pearaha hetkel maapiirkondades suurem kui linnas ning see võimaldab pakkuda kvaliteetsemat ning personaalsemat lähenemist. Kui pearaha suurus langeb, siis tähendab see seda, et kuskilt on vaja kokku hoida ning kõige loogilisem on see lisandväärtust pakkuvate asjade arvelt, mis ei ole seadusega kohustuslikuks tehtud. Näiteks toodi välja, et kui tuleks linnaga liitumine, siis tuleks koolis klassid suuremaks teha ning see langetakse teenuse kvaliteedi samale tasemele, mis on linnas. See tähendaks aga seda, et kaoks üks eelis suurte linnakoolide ees.

V: Meie kooli üks arenguteema on see, et on väikesed klassid ja õpetaja jõuab iga lapseni või peaaegu iga lapseni ja tugisüsteemid, mis jõuavad ka peaaegu iga lapseni vajadusel ja meie tugevus ning arengu põhisisu ja olemus ja tala, mille peal me oleme ja kui ta nüüd läheb linna ja linna koefitsient on oluliselt väiksem riigi poolt, riigi poolt makstav pearaha ja kui linn ütlebki, et te peate selle rahaga hakkama, siis me peame suured klassid tegema ja siis on sama asi, mis linnas. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Lisaks kohapealsetele rohkematele ning kvaliteetsematele hüvedele, mida hetkel linnalähedastes omavalitsustes pakutakse, peetakse ka väikest omavalitsust elanike seisukohalt paremaks. Mida väiksem on üksus, seda paindlikum see on ning seda paremini tuntakse oma piirkonda ning selles piirkonnas elavaid inimesi ja nende vajadusi. Suures omavalitsuses tekib asjaajamisse palju bürokraatiat ning juhtimine ja otsuste vastuvõtmine kaugeneb inimestest. Samuti toodi välja seda, et liitudes linnaga kaob ära otsustamine oma territooriumil tehtava üle. Luunja rahvaarv on nii väikene, et uues volikogus ei saadaks mitte ühtki kohta, ning otsustus õigus läheks täielikult linnale.

V: Mida väiksem see nupuke on, seda rohkem ta teab ja tunneb oma inimesi ja oma piirkonda, et mina arvan, et kui see läheb kõik üheks suureks, et see inimene, kes seal üleval otsustab, see ei tea väikese inimese elust mitte midagi. [MTÜ liige, Luunja vald]

V: Märgiti ju ära need, et nii Tähtverel kui Luunjal ei ole arvatavasti mõtet ringkondasid, valimisringkondasid, moodustada, kuna sealt niikuinii arvatavasti keegi ei pääse sisse. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Näiteks korraldatakse Luunja jõulupidusid, kuhu kutsutakse ka kohalikke elanikke ning kogu valla asutuste personal. See loob keskkonna, kus inimene tunneb, et ta on oluline ning teda väärtustatakse. Seda toodi välja, et linnas sellist asja ei toimu – linna jõulupeol on vaid linnavalitsuse ametnikud ning tähtsamad ettevõtjad. Samas ei saa seda ka loota, sest pole võimalik sajale tuhandele inimesele jõulupidu korraldada. Väikesemas omavalitsuses on see võimalik ning see on elanike jaoks väga positiivne signaal ning nad on selle üle väga õnnelikud, et vald neid meeles peab.

V: Meil on ikkagi jõulupeod ja asjad, et siin mahub nagu ära selline no ütleme pensionäride eraldi on, siis ettevõtjate poolne – tead, mahuvad ära. Aga linnas, mis linnas on, ma olen linna sellel jõulupeol käinud. Seal ongi ainult asutuste juhid, *sorry*, noh, inimese jaoks on see... aga nad on väga õnnelikud, et sellised asjad on – neid peetakse meeles. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Samas ei olnud kõik inimesed reformi suhtes negatiivselt meelestatud. Oli ka neid, kes nägid nii negatiivseid aspekte, kui oskasid välja tuua ka midagi positiivset. Samamoodi leidis vastajaid, kes olid ka reformi poolt. Ka nendele inimestele, kes olid reformi poolt, oli tegelikult arusaamatuks jäänud, mis näiteks võiks halveneda selle tagajärjel, et toimub linnaga liitumine. Selle põhjal võib öelda, et riigi poolne selgitustöö reformi osas on olnud puudlik. Toodi välja seda, et inimestel on hirm selle eest, et enam ei toimu mitte midagi, kuid samas ei saadud sellest aru, mis võiks kehvemaks minna.

V: Aga inimestel on see hirm küll, et siis ei toimu enam mitte midagi. Ma pole küll päris täpselt aru saanud, mis siis ei toimu. Minule see Tartu linnaga ühinemine meeldiks, mina arvan, et need teenuseks ei kaoks kuhugi. Need teenused, mille kvaliteet hakkab halvenema, neid saabki kommunipõhiselt parendada, aga sinnani peabki jõudma. [MTÜ liige, Luunja vald]

V: Tegelikult mina leian seda, et omavalitsustel on väike kompetents – mida väiksem omavalitsus, seda noh ütleme nõrgem see on või tõesti ega nendes omavalitsustes, ma mõtlen, vallavalitsustes need asjad ei liigu hästi ja tegelikult need need inimesed ei ole väga pädevad. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Kui Tartu linnaga Luunja vald kokku läheb, siis suure tõenäosusega, noh võib mingi teenus võib isegi mingil määral paraneda, näiteks nagu mingi maakorralduslik teenus ja maaplaneerimine, võib-olla seal on oskusteavet võib-olla Luunja vallal vähe, või siis me näeme, et mingid maakorralduslikud, justnimelt asjatoimetused, on takerdunud mingisuguste ametnike mittevõimekuse, piisava võimekuse juurde või mingi selline asi. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Mainiti ka seda, et kui mingi teenus peaks kvaliteedis langema, siis peakski sellele lähenema kommuuni põhiselt. Mingi kogukond peaks ise asja käsile võtma ning sellega tegelema. Omavalitsuste suurenemist ei nähtud probleemina, ent loodeti sellele, et rohkem arvestatakse edaspidi identiteedipõhiste kogukondadega ja nende arvamusega. Mitmel korral mainiti ka seda, et väikestes omavalitsustes võib olla töötajatel kompetentsiprobleeme. Kuna töötajad töötavad väikese koormusega, siis nad täidavad sageli mitme töökoha ülesandeid ning seetõttu ei puutu pidevalt kogu oma töö valdkonnaga, mis tähendab, et nende teadmised ei arene piisava kiirusega. Samuti märgiti ära, et suurem omavalitsus tõmbab tavaliselt kõrgemalt kvalifitseeritud tööjõu endale ning see tähendab samuti väikesematele omavalitsustele probleeme.

Veel nähti positiivseid muutusi ees valdkondades, kus praegu on linna ning selle naaberomavalitsuste vahel toimunud pikki arutelusid teenuse kompenseerimise osas. Üheks selliseks teemaks toodi välja ühistransporti. Samuti mainiti seda, et tegelikkuses tuleks antud

probleemile läheneda hoopis uue vaatenurga alt, sest praegune süsteem on väga killustatud. Toodi välja seda, et eksisteerib linn, kes doteerib oma liinivõrku oma eelarvest ning samal ajal doteeritakse maakonna liinivõrku riigieelarvest. See loob olukord, kus linn ja naabervallad võivad küll arutada liinivõrgu üle, ent kokkulepete sõlmimine on raskendatud, kuna see tähendaks vallale lisaväljaminekut. Kuna vald on kaetud juba maakonnaliinide võrguga, siis tundub see valla jaoks sageli dubleeriv süsteemi tekitamisena, mis vaid valla jaoks on vaid lisakulu tekitav. Samuti oleks see probleem linnaga liitumise korral linnale, kuna pikemas perspektiivis valitseb ka siin teadmatus, mis saab edasisest toetusest. Praegusel hetkel on teada vaid see, et riik on nõus maksma samas mahus dotatsiooni veel kaheksa aastat, ent kindlus tuleviku osas puudub ka siinkohal. Samuti suureneb dotatsioon tänu inflatsioonile, mille kompenseerimisest pole juttu olnud. Hetkel on transport üks tõsisemaid teemasid, mis on vaja kindlasti korda teha, et kaks erinevat liinivõrku ei mõjuks mitte üksteisele konkureerivalt, vaid pigem täiendavalt ning elanike võimalused ühissõidukite kasutamiseks paraneksid.

V: Maavalitsus korraldas liinihanke ja riik doteeris maakonnaliine, doteerib tänase päevani. Linnaliine Eesti Vabariik ei doteeri mitte ühegi sendiga – kõik rahad tulevad linna maksumaksja taskust ja noh asi on tehtud selles mõttes väga veidraks, et kui praegu need bussid, linnabussid sõidavad sinna Kaupmehe tänavale Tartu valda ja ka Luunja vallas linnaliinibuss sõidab, siis omavalitsused maksavad seda kinni meile. /---/ Mingi esialgne lubadus on, et järgmised kaheksa aastat samas rahalises mahus kui praegu neid liine doteeritakse, aga me peame arvestame, et selle kaheksa aasta jooksul on ka mingisugune inflatsioon. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Samuti mainiti ära, et tegelikult ei ole reform põhiline asi, mis teenuste kvaliteeti tõstab. Teenuste kvaliteedi paranemist nähti võimalikuna ka läbi koostöö tihendamise. Kahe intervjuu põhjal võib väita, et tegelikult selliseid valdkondi eksisteerib, kus võiks koostöö olla tunduvalt tihedam võrreldes praegusega. Üheks selliseks ongi näiteks ühistransport. See tähendaks siiski teatud muutust, kuna hetkel on koostöö pigem sellistes valdkondades, mis otseselt nõuavad koostööd, ent selliseid valdkondi võiks olla tunduvalt rohkem. Koostöö süvenemine toimub samas väga aeglaselt, olles tõsiseks probleemiks teenuste korraldamisel.

V: Eks see on nagu, et on mingid asjad ja samas see ühistransport läheb ka koostööd tehes paremaks, et selleks ei ole vaja liituda. [MTÜ liige, Luunja vald]

Kuigi mitmed intervjuueeritud inimesed olid nõus sellega, et omavalitsusreform on vajalik ning selle oleks pidanud juba tükk aega tagasi ellu viima, oli praeguse asjade käigu suhtes ka murelikke kommentaare. Näiteks mainiti seda, et praegu tekivad sundliitmise tagajärjel kohati ebamõistlikud omavalitsused. Intervjuueeritavate hulgas leidis arvamusi, et pole mõtet teha sellist reformi, mis ei paranda olukorda võrreldes olemasolevaga. Väga paljudel kordadel

mainiti seda, et tegelikkuses oleks võinud riik võtta kohe alguses julgema seisukoha ning piirid ise paika panna. Samuti mainiti sageli seda, et kõige parem lahendus oleks olnud ilmselt maakonnapõhiste või tõmbekeskuste põhiste omavalitsuste loomine. Selline süsteem oleks taganud raha kõige võrdsema jaotuse ning samuti oleks tagatud ühtne piirkonna majandamine. Ruumi, milles toimub inimeste igapäevane liikumine, tuleks majandada ühtselt, et tagada inimestele parem teenuste kättesaadavus.

V: Võib-olla oleks pidanud, noh ma ei tea, võib-olla oleks see variant parem olnud kui riik oleks ikkagi ise oleks need asjad kohe algusest pannud paika ja olekski asi tehtud olnud. Sest noh praegu on tekkinud see olukord, et on tekkinud ka mingeid suhteliselt kummalisi moodustisi. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Lõpuks hakkavad ikkagi inimsuhted seal mängima – et ma selle vallavanemaga ei saa hästi läbi, temaga ma ei ühine – umbes nii – või see on ühest erakonnast, ma olen teisest erakonnast – me ei ühine. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kokkuvõtlikult võib öelda, et sundliitmine tekitab inimeste arvates ebamõistlikke omavalitsusi. Seda mitte selles mõttes, et inimesed ei soovi teatud liitumisi, vaid pigem tekivad omavalitsused, mis ei pruugi alati lähtuda mitte teenuste kvaliteeti parandamisest, vaid sellest milline on praeguste omavalitsuste juhtide omavaheline läbisaamine. Näiteks võivad liituda omavahel omavalitsused, mille juhtidel on hea läbisaamine, kuid muus osas neil tegelikult ühisosas puudub. Samas võib tekkida olukord, kus suure ühisosaga omavalitsuste liitumine on tõkestatud juhtide omavahelise kesise läbisaamise tõttu. See tähendab, et arvestatakse isiklikud suhted, mitte ühiskonna heaolu ning see võib olla takistuseks paremate teenuste väljaarendamisel.

3.6 Linnaga piirnevate alade linnaga liitmine

Üks teema, mida sai hüpoteetiliselt käsitletud, oli linnaäärsete piirkondade linnaga liitmine. Kuigi praeguse omavalitsusreformi kohaselt sellist asja toimuma ei peaks, siis tegelikult oleks see mõneti loogiline lahendus, kuna vahetult linna piiri ääres asuvad piirkonnad on linnaga väga sarnased oma probleemide ning elukorralduse osas. Samuti on see praeguse reformi tingimustes täiesti võimalik lahendus. Kui sarnased piirkonnad omavahel liita, siis ei tohiks ühinemine olla probleemiderohke. Samuti tähendaks see seda, et linna naabervaldade linnast kaugemal olevad piirkonnad saaks liitagi linnast kaugemal asuvate omavalitsustega, millega need samuti oma probleemide osas sarnased on. See tähendaks seda, et sarnased piirkonnad,

millel on ka ühised vajadused ning probleemid, moodustaksid ühtse terviku, mis lihtsustaks asjaajamist.

V: Muidugi siin olid ka vahepeal need jutud, et ka võib nii minna, et Tartu linn ühineb näiteks, võtab näiteks siis enda alla või liidetakse need Lohkva-Veibri piirkond, see oleks iseenesest nagu loogiline. See oli ka jälle teema, et kui need piirkonnad oleks Tartu linnaga ühinenud, siis seda Luunja valda, liida ükskõik kellega, maksumaksja on ju seal. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Minul on mitu tuttavat kes seal elavad ja nende jaoks oleks just loogiline, et oleks olnud Tartu linnaga liitumine. Aga selles suhtes on nigu õige, et linnalähipiirkonnal on ühed probleemid ja hajakülal on teised probleemid. Et selles suhtes kui meil on ühesugused niimoodi koos, siis on asi mõistlikum. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Selline lahendus oleks mitme inimese arust küll loogiline kui linnalised piirkonnad liita linnaga, ent see tooks kaasa ääremaastumise probleemi süvenemise. Enamus Luunja valla maksumaksjatest elab linnaga piirnevatel aladel ning seal elavad just jõukamad inimesed. Seega vajaks selline haldusterritoriaalne muudatus kindlasti ka maksureformi, sest muidu muutuks linn väga jõukaks võrreldes ülejäänud omavalitsustega. Siiski on siin tegemist huvitava olukorraga, kus jõukad linnaäärsed vallad endaga vaesemaid omavalitsusi liita ei taha, nagu võib tuua näitena Tabivere, ent kui valla jõukamad piirkonnad peaks ära minema, siis kerkib päevakorda ääremaastumise vältimise teema ja linna väga jõuaks muutumine võrreldes ülejäänud maakonnaga.

V: Linn ja linnalähiümbrus, kus on palju häid maksumaksjaid, väga hästi laekuvad maksud, koorib selle koore ära ja ülejäänud piirkond, olgu ta siis Peipsi äärne või Võrtsjärve äärne piirkond, et see saab olema noh võib-olla, mitte võib-olla, vaid kindlasti majanduslikult kehvas seisus, tüki maad kehvas seisus kui ta täna on. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: See linnaäärne elanik toob raha sisse ja meie nüüd panustame sinna Võnnu või Lääniste elanikku – ei ole päris mõistlik nagu see. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

Selline lahenduskäik oli mõningate inimeste jaoks loogiline, ent samas mõne teise jaoks vägagi emotsionaalne. Nähakse, et selline olukord ei oleks hea ja panustada tules ka ääremaal asuvatesse piirkondadesse, et tagada sealne teenuste kvaliteet ning elamisväärtel elukeskkond, aga ise sellele hetkel kaasa aidata ei soovita. Samalaadne olukord eksisteerib ka praegu, lihtsalt hetkel on kõige jõukam linna ümber olev ring, seejärel tuleb linn ning kaugemad omavalitsused jäävad juba tükk maad maha kui arvestada majanduslikku rikkust. Antud muudatuse järel muutuks linna ümber asuvad vallad suuremas osas samasuguseks praeguste linnast kaugel paiknevate valdadega.

V: Et too linnaäär linna ja ülejäänud nagu mujale, et hetkel nagu võib-olla see arvamus kohapeal ongi niimoodi, et kui meid liidetakse linnaga, siis see ei ole viimane reform, vaid pikas perspektiivis ongi

niiviisi, et linn jätab selle 4-5km endale ja ülejäänud antakse kuskile niiöelda reformringiga teiste valdade alla. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: me kõik näeme seda pikas jooksus ette, et suure tõenäosusega, mis juhtub selle sundliitmise tagajärjel on see, et Tartu linn ja Luunja vald sundliidetakse ja õige varsti lõigatakse ära Kavastu ja see piirkond ja liidetakse mingi teise piirkonnaga kokku. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Linnaga liitumise ühe aspektina nähaksegi seda, et selline stsenaarium, kus linn saab endale linna läheduses paiknevad uushoonestusalad ning kaugemad alad annab linn kellelegi ära, tulevikus rakendub ning seda mainis mitu inimest. Eeldatakse, et kõigepealt liidetakse kogu vald, ent mõne aasta möödudes jätab linn endale mõne kilomeetri ulatuses linnalisemaid piirkondi ning suurem osa endisest vallast liidetakse mõne kaugemal asuva omavalitsusega. See tähendab, et jõutakse sama lahenduseni, kus linna vahetus naabruses paiknevad asumid on liidetud linnaga ning kaugemal paiknevad hajaasustusega asumid samasuguse asustusstruktuuri valdadega.

3.7 Linna ja valla vaheline koostöö

Kuigi reformiga püütakse lahendada ka praegust olukorda, kus paljude teenuste kvaliteet ei kannata mitte seetõttu, et pole vahendeid või kompetentsi, vaid puudu on omavalitsuste vahelisest koostööst, näevad mitmed intervjueeritud inimesed, et see olukord võiks ja ka peaks muutuma ilma sundliitmisteta. Põhjendustena tuuakse välja seda, et omavalitsuste piiride muutmine ei muuda teenuste asukohta. Erinevad asutused jäävad endiselt sama koha peale, olenemata sellest, kus asub omavalitsuse piir.

V: KOVi [kohalik omavalitsus] piiride laiendamine ei muuda olukord – olukorda muudab teenuste koostöö pakkumine ehk siis koostöö, tugevam koostöö teenuste pakkimisel on alus, mitte laiem piir ehk, et kui Luunja valla seisukohalt võtta, see et me lõikame piiri siit või sealt poolt ei muuda ju selle teenuse paremat kättesaadavust veel, endiselt see ei muutu. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Selle asemel, et muuta omavalitsuste piire, peaks töötama selle nimel, et omavalitsused hakkaksid omavahel rohkem koostööd tegema. Liiatigi tähendab praegune olukord seda, et kuigi kõik Tartu ümber paiknevad omavalitsused on tihedalt seotud Tartu linnaga läbi erinevate teenuste, siis liitumas on neist vaid kaks. See tähendab, et teiste kahe puhul ei tähenda reform selles osas mingit muutust. Kuna omavalitsuste tasandil on koostöö tekkimine siiani olnud keeruline, siis ei ole ilmselt põhjust ka oodata, et see peaks ilma mingi mõjuva tegurita ka muutuma. Näiteks jäi mitmest intervjuust kõlama teenuskeskuste mõte. Teenuskeskus oleks vahepealne tasand riigi ning kohaliku omavalitsuse vahel, mis korraldaks

teatud teenuse pakkumist inimestele mingis kindlas piirkonnas, milleks oleks näiteks üks tõmbekeskuse regioon. Näitena mainiti ära, et selline teenuskeskus võiks võimaldada inimestele parema teenuse pakkumist näiteks transporti, hariduse, jäätmekäitluse või planeeringute valdkondades.

V: Noh, ma ei tea. Pigem enne kui siin see vabatahtliku liitumise teema päevakorral oli, siis ma mitu korda pakkusin välja seda võimalust, et valitsus võiks teatud valdkondades anda ülesanded, teatud piirkondadele, on see hariduse korraldamine, on see jäätmekäitluse korraldamine, planeeringute tegemine või mis iganes, aga see oleks seadusega kohustuslikuks tehtud, sest eestlane tavaliselt ei ole väga aldis oma naabriga koostööd tegema. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Mulle tundub, et see põhiline võtmesõna on nagu koostöö, ebapiisav koostöö, mitte piiride laienemine või elanikkonda number või midagi sellist. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Selline teenuskeskus korraldaks kogu piirkonnas ühe või mitme teenuse pakkumist ning ei arvestaks praegu kehtivaid omavalitsuspiire, vaid tunduvalt suuremat territooriumit – loomulikku toimeregiooni. Selline korraldus likvideeriks probleeme, mis on seotud omavalitsuste omavahelise suhtlemisega. Mitu vastajat tõi välja seda, et koostöö on raske tekkima, sest eestlane ei ole väga aldis teistega kokkuleppeid tegema – igaüks tahab omaette tegutseda. Samuti tahetakse kõigepealt ära kasutada kohapealse omavalitsuste teenuste ressursi, kuigi see võib olla inimese jaoks ebamugavam. Näiteks mõjutavad piirid väga palju seda, millisesse lasteaeda või kooli laps pannakse, kuigi võttes arvesse inimese elukohta, ei pruugi elukohajärgse omavalitsuse asutus olla kõige sobivam.

V: Ma arvan, et siin ei ole küsimus mitte nii väga selles piiris... kus see KOVi piir jookseb, vaid pigem see, et kuidas luua see koostöö kahe omavalitsuse vahel. Seda, et kui inimene, kui ma võtan Ihaste asumit, siis ta ei peaks tajuma seda, kas ta elab Luunja valla poole peal või Tartu linna poole peal, vaid ta kuulub Ihaste asumisse ja ta endiselt ju tarbib tegelikult endiselt samas ruumis, samas asumis olevaid teenuseid, sama infrastruktuuri. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Kuigi mitmed vastajad leidsid, et piirkonna teenuste arendamise nimel tuleb teha tunduvalt rohkem koostööd, ei olnud kedagi sellist, kes ütles, et praegune koostöö oleks puudulik või olematu. Praegune koostöö toimib väga hästi, aga vaid teatud valdkondades ning tegelikkuses peaks neid valdkondi olema rohkem. Mitu vastajat tõi välja, et haridus- ning taristu valdkonnas on koostöö väga hea. Samas mainiti haridusvaldkonda ka negatiivse poole pealt. Näiteks on suutnud linn ning linnaga piirnevad vallad omavahel kokku leppida, kust kulgevad kergliiklusteed, et need moodustaks ühtse ja tervikliku süsteemi, mitte ei paikneks üksteise suhtes kaootiliselt. Haridusvaldkonna koostööd toodi positiivse poole pealt esile, kuna vallas elavatel lastel on võimalik käia linnas lasteaias, koolis ning huviringides.

V: Teedeehituses on linnaga koostööd, et need kergliiklusteed ja need on linn teeb täpselt niimoodi, et on piirini, Tartu valla piirini ja sealt edasi siis Tartu vald läheb edasi, et selles koostöös on neil küll praegu hästi sujunud. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

V: Valla ja linna vaheline koostöö hariduse tasandil on siis niimoodi, et on tasaarveldus, selles mõttes et Luunja vald maksab kinni Luunja valla laste huvikoolid, huvitegevuse ja ka õppimise Tartus, aga see tuleb seadusest. Ja siis ütleme, et detailplaneeringud – kuna see maa on siis valla maa ja siin linn on huvitatud teatud asjade ehitamisest linna äärde, siis vald on siiani minu teada vastu tulnud linnale ja need maad andnud siis linnale, mis iganes siis siin tarvis on olnud. [mittepoliitiline töötaja, Luunja vald]

Omavalitsuste vahelist koostööd mõjutavad ka inimestevahelised suhted, mida mainiti mitmes intervjuus. Mitu vastajat tõi välja selle, et omavalitsustevaheline suhtlemine on teatud perioodidel olnud kas aktiivsem või vähem aktiivsem ning selle peamine põhjus on seisnenud inimestes, kes juhivad omavalitsusi. Inimsuhted määravad väga suures osas selle, milline on omavalitsustevaheline suhtlemine. Ühe vastaja poolt toodi välja see, et varasemal ajal ei tahtnud Tartu linnapead vallaga koostööd teha, kuna inimestena ei saanud omavalitsuste juhid hästi läbi. Näitena toodi üle endise Raadi sõjaväelennuvälja rajatud maantee, mille avamisele Tartu vallavanemat ei kutsutud, kuigi see oli tema idee olnud. Umbes poolte vastajate poolt märgiti ära, et koostöö tegemine linna on mõlema valla puhul viimasel ajal märkimisväärselt suurenenud.

V: See oleneb nii nagu kogu elus, inimestevahelistest suhetest. [poliitiline töötaja, Luunja vald]

V: Siia maani need linnapead kõik olid nagu ei tahtnud nagu vallaga koostööd teha, aga noh kuidas ma ütlen, vallaga koostööd. Inimestena lausa nad ei saand läbi omavahel. Üks hea näide on see, et kui see tee, mis üle lennuvälja avati, siis selle tee tegelikuks idee autoriks oli ju Tartu vallavanem Soop, Aivar Soop. Ja avamisele teda isegi ei kutsutud. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Hetkel tundus väga paljudele koostöö osas kõige suurema probleemina see, et koostöö tegemist mõjutavad väga suures osas inimeste isiklikud suhted ning samuti tehakse koostööd valdkondades, milles nähakse kasu enda juhitavale omavalitsusele. See tähendab, et koostöö toimib valdkondades, kus mõlemad osapooled saavad kasu või kasu puudumisel, ei tekita olukord ühele osapoolale halduskoormuse suurenemist. See tähendab seda, et omavalitsuste vaheline koostöö ei taha toimida kui sellest töötab kasu tulla vaid ühele, kuid enamikel juhtudel see nii kipubki olema ning teisele osapoolale kaasnevad vaid lisanduvad kohustused näiteks menetlustoimingute näitel. Kuigi see on arusaadav, et iga omavalitsus tahab midagi ka vastu saada selle eest kui ta midagi teeb, ent ühiskonna jaoks ei pruugi see olla kõige parem lahendus.

V: Me peame oma naabritest lugu, me püüame tähendab aidata kõikidele nendele projektidele kaasa, mis noh ütleme ühistgevusest ütleme töötavad meile mingit kasu tuua. [poliitiline töötaja, Tartu vald]

Ühiskonna jaoks on siiski oluline teenuste toimimine ja nende hea kättesaadavus, mitte otsene kasu mingile konkreetsele omavalitsusele. Vastajad tõid välja, et kohaliku elaniku jaoks on tähtis see, et teenus oleks kättesaadav ning mugav ja teda ei huvita tegelikkuses see, kumb omavalitsus teenust osutab – kas see, kelle territooriumil ta elab või see, kelle territooriumil leiavad aset tema igapäevased toimetused. Inimese jaoks ei ole vahet kuidas see on tagatud ning kas mõni omavalitsus on pidanud tegema midagi sellist, mis kasvatab küll nende halduskoormust, kuid otsest kasu ei too. Inimesi huvitab eelkõige mugavus, teenuste tarbimise lihtsus. Selleks, et ühe piirkonna inimesed saaks piisavalt kvaliteetseid ja mugavaid teenuseid tarbida, on vaja vaadata ühte toimeresiooni kui tervikut, mitte kui erinevaid osasid erinevate omavalitsuste näol. Kogu piirkonna elanike mugavus on tagatud vaid juhul kui inimesed ei tunnetaks omavalitsuste piire (Joonis 9). Samas ei meeldi ka elanikele piiride kaotamine, sest see vähendaks otsustusvabadust oma piirkonna asjade korraldamisel.

Joonis 9. Vasakul pool tänavat paiknevad Tartu valla majad ning paremal pool tänavat Tartu linna majad. Kuigi omavalitsuse piirist annab visuaalselt aimu vaid kaugemal asuv Tartu valla kirjadega bussiootekoda, tunnetavad kohalikud elanikud omavalitsuse piiri, kuna teise omavalitsuse teenuste tarbimine on raskendatud.

4. ARUTELU

Eeslinnastumine on kogu Eestis, sealhulgas Tartu linna ümbruses aktiveerunud alates sajandivahetusest. Toimunud on väga kiire elamuhoitis, mis on Tartu ümbruses aset leidnud peamiselt linna naabruses asunud endistel põllumaad. Uute elurajoonide rajamine ei ole kulgenud probleemideta. Kuna taasiseseisvumise järgselt tekkis Eestis arusaam, et planeerimine on sotsialismiaegne jäänuk ning sellest tuleks vabaneda, toimus uute elurajoonide rajamine väga kaootiliselt. Uute elurajoonide rajamisel ei valitud asukohti selle alusel, kus oleks juba tagatud elanikele kvaliteetsed teenused või neid oleks tulevikus kerge tagada. Uute elumute ehitamisel lähtuti sellest, kus oli elamuarenduseks sobivat vaba maad. Kuna tegemist oli kohalike omavalitsuste ametnike jaoks väga uue olukorraga, tekkis koheselt ka kompetentsipuudus. Nõukogude perioodil oli omavalitsus ehitamises osas vaid kõrgemalt ette antud juhiste elluviija, kuid peale sotsialismiperioodi lõppu ja kapitalistlike reformide elluviimist, tuli neil ise hakata tegelema ka planeerimistegevusega.

Inimeste kasvanud mobiilsus ning jõukus on muutnud inimeste jaoks tähtsaks kvaliteetse elukeskkonda. Kuna vaikust, rohket avarust ning puhtamat elukeskkonda ei ole võimalik linnadest leida, on inimesed nõus kolima keskustlinnadest väljapoole, mis on aktiveerunud ehitustegevuse linnade territoriaalsetest piiridest väljaspool. Ameerika näitel võime öelda, et lisaks teenuste kättesaadavuse probleemidele, võib linnade ümbrusesse uute elumupiirkondade planeerimine endaga kaasa tuua tõsisid probleeme keskustlinnade jätkusuutlikkuse osas. Probleemid tekivad, kuna antud protsessi tagajärjel väheneb keskustlinnas elavate inimeste osakaal, misjärel väheneb ka keskustlinna eelarve. Probleemi süvendab seegi, et eeslinnadesse rajavad uusi eluasemeid suurema sissetulekuga inimesed, kelle panus omavalitsuse eelarvesse on suurem. Siiski peaks selliste probleemide tekkimiseks langema linna elanike arv väga suures mahu, mida Eestis veel ei ole toimunud. Hetkeseisuga võib öelda, et Eestis ei ole ette näha keskustlinnade problemaatilise olukorra tekkimist ning sealsete teenuste jätkusuutlikkus on tagatud.

Planeerimis- ja ehitustegevus on olnud Eestis tunduvalt tagasihoidlikum kui Lääne-Euroopas või Ameerika Ühendriikides, ent see on muutunud väga paljude inimeste igapäevast toimepiirkonda. Eesti ja Ameerika ühendriikide erinevus ei seisne vaid eeslinnastumise ulatuses. Võrreldes Ameerika Ühendriikidega ei ole tekkinud keskustlinna väliseid tõmbekeskusi, vaid inimesed on endiselt väga tugevalt seotud keskustlinnaga ning seal pakutavate töökohtade ning teenusega. Eestis valitseb olukord, kus elukohad on

eeslinnastunud, ent teenuste arv eeslinnaaladel on püsinud peaaegu muutumatuna. Samuti ei ole toimunud ka töökohtade eeslinnastumist. Töökohtade eeslinnastumine on olnud veelgi tagasihoidlikum kui elukohtade eeslinnastumine. Ameerika Ühendriikidele kohaselt tekivad ka töökohad keskuslinnast väljapoole ja see meelitab omakorda uusi inimesi linnast välja elama kolima ehk töökohale lähemale liikuma. Eestis sellist trendi ei eksisteeri. Ei saa öelda, et inimeste kolimine linnast välja ei avaldaks negatiivset mõju linnadele. Kuna eeslinnastumise tagajärjel linnaga piirnevate alade elanike arv suureneb ning kuna ka eeslinnalistes omavalitsuste elavad inimesed tarbivad keskuslinna teenuseid, suureneb koormus keskuslinna eelarvele. Linnade eelarved samal ajal, tänu elanike arvu langemisele, vähenevad. Eeslinnalistes piirkondades elavad inimesed tarbivad endiselt keskuslinna teenuseid, ent kuna nende maksud laekuvad naaberomavalitsusse, siis ei panusta nad nende ülalpidamisse. Kuna linna enda elanikud soovivad kasutada teenuseid, nagu ühistransport ja heakord, peavad nad neid ülal pidama ka linna külastavate inimeste jaoks. Kuna teenuseid on vaja tagada varasemaga võrreldes vähemalt samal tasemel, suurendab eeslinnastumise protsess survet linnaeelarvele.

Inimeste linnaga seotusel on omad põhjused. Kõige suurem põhjus, miks inimesed on väga tihedalt seotud keskuslinnaga on kindlasti see, et nad on sealt pärit ning nende töökoht asub endiselt seal. Kuigi eksisteerib ettevõtteid, kes tegutsevad keskuslinna piiridest väljaspool, on sealsete töökohtade arv pigem marginaalne ning need on enamikel juhtudel seotud tootmise ning logistikaga. Teenustega seotud töökohad paiknevad endiselt väga suures osas keskuslinnas. Seetõttu sõidabki väga suur osa eeslinnastunud piirkondades elavatest inimestest hommikul keskuslinna ning õhtul tagasi koju. Elu- ning töökohtade erinevas piirkonnas paiknemine suurendab liikluskoormust ja vajadust transpordi järele. Lisaks töökohtadele, on keskuslinnas tagatud erinevad kultuurilised teenused ning kaupluste kaubavalik on suurem, mistõttu tehakse ka kõik sisseostud keskuslinnas kui töökohta tõttu seal ollakse. Peamiselt tuuakse linnas teenuste tarbimise põhjuseks seda, et need ei ole kodupiirkonnas kättesaadavad, nende kasutamine on linnas mugavam või kodupiirkonnas olevate teenuste kvaliteet on madalam. Linnalähipiirkondade elanikud eelistavad teenuseid tarbida linnas ka seetõttu, et sageli on võimalik saada rahalist võitu läbi odavamate hindade. Peamiste teenustena, mida inimesed käivad linnas tarbimas ja mis intervjuueeritavate poolt välja toodi, olid kaubandus, kultuur ning meditsiin. Kohapealsetest teenustest tarbivad inimesed kõige rohkem haridusteenust, nagu ka kõiki teisi teenuseid, mis on elukohajärgsele omavalitsusele seadusega kohustuslikuks tehtud.

Haridusteenus on avaliku sektori teenustest eeslinnastumise poolt kõige rohkem mõjutatud. Tänu sellele, et eeslinnalistesse omavalitsustesse on kolinud väga palju lastega peresid, on eeslinnastuvad omavalitsused pidanud väga palju keskenduma haridusvaldkonna arendamisele. Linnalähedaste valdade teenuste raskuspunkt on koondunud haridusega seotud teenustele. Haridusteenuse kvaliteet on selle käigus märkimisväärselt paranenud, ületades linnas pakutava teenuse kvaliteeti ning muutes selle atraktiivseks ka linnaelanike hulgas. Siiski on üldine trend linna liikumise suunas ning linnast väljapoole suundub teenust tarbima väike osa inimesi, võrreldes sellega, kui suur osa tarbib teenuseid linnas.

Kui mitte rääkida haridusvaldkonnast, on kohapeal kättesaadavad teenused püsinud suuremas osas samasugusena viimase 20 aasta jooksul, seda nii era- kui ka avaliku sektori lõikes. Viimane suurem muutus ettevõtete ning teenuste osas toimus taasiseseisvumise perioodil, mil ettevõtjatel tuli hakata kohanema kapitalistliku majandussüsteemiga ning mitmed asutused ja teenused suleti. Peale seda pole suuremaid sulgemisi olnud, kadunud on vaid mõned üksikud ärid ning teenused, seda peamiselt hõredalt asustatud ning linnast kaugemal paiknevates piirkondades, mis pole eeslinnastumisest tugevalt mõjutatud. Vähestel juhtudel on esinenud ka teenuse ajalise kättesaadavuse piiramist, et tulla toime väheneva külastatavusega. Samuti ei esinenud suuremahulist uute teenuste tekkimist kesklinna naaberomavalitsustes. Uute teenuste tekkimine on olnud pigem tagasihoidlik ning peamisena võib välja tuua uute toidukaupluste tekke vahetult linna piirile, kus need ei ole mõeldud vaid eeslinnastunud piirkondade elanike teenindamiseks, vaid ka linnaelanike jaoks. See tähendab seda, et Tartu ning Luunja valla näitel võib öelda, et Tartu linnaga konkureerivate teenuskeskuste teket ei ole toimunud. Samuti võime öelda, et eeslinnastumine ei ole avaldanud olulist mõju teenuste arenemisele ja tarbimisele. Inimesed, kes on oma elukoha viinud linnast väljapoole, tarbivad endiselt väga suures ulatuses teenustest linnas.

Rääkides sellest, millist kasu avaldab see, et inimesed elavad linna lähedal, siis toodi peamiselt välja seda, et kõik teenused on kergesti kättesaadavad. Kuna väga suures ulatuses tarbitakse teenuseid linnas, siis on see loogiline. Mida lähedamal elab inimene linnale, seda vähem peab ta aega ja raha kulutama selle peale, et linna jõuda. Sellest võib välja lugeda seda, et inimesed on harjunud ning neile sobib linnas olevate teenuste tarbimine. Selliseid arvamusi ei eksisteerinud, mille kohaselt linnas asuva suure poe lähedus on maapiirkonnale negatiivne, kuna võtab ära kliendid ning seetõttu teeb maapiirkonnas poe majandamise keerukamaks. Linna läheduses nähti rohkem võimalusi kui probleeme.

Kuigi linn on lähedal ning kõik teenused on ka seal kättesaadavad, peeti oluliseks, et piirkonnas oleks teenused kättesaadavad ka koha peal. Eriti oluliseks peeti seda linnast kaugemal olevate piirkondade puhul, kust linna sõitmine on kulukam ning aeganõudvam. Peamisteks teenusteks, mille kohapealne olemasolu on väga vajalik, on toidukauplus, raamatukogu, esmatasandi meditsiin ning kultuurimaja või muu kooskäimist võimaldav asutus. See on ka loogiline, sest need on teenused, mida inimesed tarvivad kõige rohkem. Kohalikku toidukauplust peeti väga oluliseks, kuna siis ei pea iga asja pärast sõitma linna. Samuti on selle olemasolu inimestele, kellel puudub võimalus linnas käimiseks. Samuti peeti oluliseks kultuurimaja olemasolu, kuna see võimaldab kogukonna liikmetel koos käia.

Kohapealsete kvaliteetsete teenuste tagamine on keeruline ülesanne, kuna tarbijate hulk on väikene. Palju mainiti seda, et kohapealse teenuste jätkusuutlikuks majandamiseks peab olema teenus sama raha eest kvaliteetsem kui linnas. Kui teenus on kvaliteetne, siis tarvivad inimesed seda meelsasti ka elukoha ligidal, samuti meelitab see linnaelanikke teenust maale tarbima. Teenuse kvaliteeti tõstmiseks peeti oluliseks klientidele personaalset lähenemist. Kaugemates piirkondades teevad omavalitsused ka soodustusi renditasudelt, et vähendada kulusid ning tagada teenusepakkujale elus püsimiseks vajalik sissetulek. Kui teenus on kvaliteetne ning soodne, siis ei ole linna lähedus ohuks selle jätkusuutlikkusele, vaid pigem pakub linn kliente, kes tarvivad teenuseid ning seeläbi toetavad nende püsimist.

Kohalikele elanikele on kõige suuremaks linna poolt tulevaks negatiivseks mõjuks mõju kohateenusele ning identiteedile. Kogukond ehk identiteet on kohalike elanike jaoks väga oluline. Negatiivselt mõjub linna lähedus põliste elanikele, kelle jaoks eeslinnastumine on kaasa toonud müra- ning saastetaseme tõusu, samuti massilise uute hoonete ehitamise ja kohaliku identiteedi nõrgenemise. Uute hoonetega on piirkonda elama asunud väga palju uusi elanikke, kes ei tunneta ennast osana identiteedist ning on väga passiivsed. Sama olukord kehtib ka nende inimeste korral, kes üürivad kortereid valla keskustes asuvates Nõukogude aegsetes paneelmajades. Väga paljude vastustest oli aru saada seda, et põlised elanikud ei soovi uusarendusi oma elupiirkonda ning selle nimel nähakse palju vaeva, et enese elupiirkonnas ehitama ei hakataks. Samuti on linna lähedus väga halvasti mõjunud erinevate ürituste korraldamisele. Kuna linn on lähedal ning seal suudetakse pakkuda tuntumaid artiste, meelitab see ära lisaks linnas üritustel käima harjunud uutele elanikele ka põliseid elanikke. Linnast mõne kilomeetri kaugusel asuvates piirkondades on selle tulemusena kohalike ürituste korraldamine peaaegu täielikult lõpetatud. Samas ei näha seda kui probleemi, mille vastu

peaks võitlema. Kui inimesed soovivad tarbida teenust linnas, siis lastakse neil seda teha, ega üritata kuidagi neid meelitada koha peal korraldatavatel üritustel käima.

Eeslinnastumisega kaasnevad negatiivsed mõjud ei piirdu vaid identiteedi ja üritustega. Kogu protsess on toimunud Eestis väga kaootiliselt. Kuna taasiseseisvunud Eestis oli planeerimine pikalt tahaplaanile jäetud, on see endaga kaasa toonud palju probleeme teenuste kättesaadavuses, millest üheks suuremaks on ühistransporditeenus. Ühistranspordi õigeaegne laiendamine uutesse elamupiirkondadesse on jäänud tegemata. Ühistranspordi ümberkorraldamisega oleks pidanud tegelema paralleelselt üldise planeerimisteggevusega. Eestis on ühistransport tänaseni suur probleem – ajal, mil esimeste uute elurajoonide valmimisest on möödas enam kui kümme aastat. Ühistranspordi puudumine on kiirendanud märkimisväärselt autostumist, kuna inimestel puuduvad alternatiivsed transpordivõimalused. Negatiivset mõju tugevdab asjaolu, et arendades uuele linnaruumile vastava transpordivõrgustik tagantjärele, siis on elanikud juba harjunud isiklike autode kasutamisega. Kuna isiklik auto tagab suurema mugavuse ja paindlikkuse, siis on väga keeruline ühistranspordist loobunud ning isiklikku autot kasutama hakanud inimest taas ühistransporti kasutama suunata. Siiski ei tähenda see seda, et antud probleemiga ei peaks tegelema. Kuna autostumine on kaasa toonud liiklusprobleemid keskustinnades, on see tõsine probleem, mis halvendab keskustinna elukeskkonda. Seetõttu on tegemist väga olulise teemaga. Ühistranspordi arendamisel on oluline tagada kiired ning sagedased väljumised, mis oleks arvestatavaks alternatiiviks isikliku auto kasutamisele. Selle nimel peavad omavalitsused tegema koostööd ning linna- ja maakonnabusside liinivõrgustikud tuleb kujundada toimivaks tervikuks.

Ühistransport ei ole ainus teenus, kus erineva taseme juhtimine on probleeme tekitanud. Omavalitsuste piirid on lisaks ühistranspordile hetkel suureks probleemiks ka haridusvaldkonna teenuste kättesaadavusel. Omavalitsuste põhiste teenuste korraldamise asemel peaks keskenduma teenuste toimimist korraldavatele üksustele, sest näiteks paljud teenused toimivad ka omavalitsuste piire ületavalt väga hästi. Väga hästi toimivad sõltumata omavalitsuste piiridest kõik erasektori teenused, mis ei ole sõltuvuses omavalitsuste piiridest. Avaliku sektori teenuste osas esineb elanike jaoks kohati tõsisemaid omavalitsuste piiridest tulenevaid probleeme. Kõige tõsisemad on probleemid haridusvaldkonnas, millega elanikud väga tihedalt kokku puutuvad. Kuna eeslinnaliste piirkondade elanikud on väga tihedalt seotud linnaga, eelistaks paljud lapsevanemad oma lapsed panna lasteaeda ja kooli linna, kuna see oleks nende jaoks logistiliselt lihtsam ja loogilisem variant. Kuna nii lasteaedadesse, kui

ka koolidesse, on väga palju tahtjaid, siis eelisjärjekorras antakse kohad koduomavalitsuse elanikele ning seejärel pakutakse vabaks jäänud kohti naaberomavalitsuste elanikele. Selline olukord tekitab situatsiooni, kus pere üks lastest võib olla ühes lasteaias, aga kuna pere sissekirjutus on vahepeal muutunud, siis teine laps enam samasse lasteaeda koheselt kohta ei saa ning kuna kohad täituvad linna lastega, võidakse talle määrata hoopis teine lasteaed. antud olukord tekitab perele väga palju probleeme, suurendades lisaks liikluskoormust linnas. Ideaalis peaks eksisteerima olukord, kus inimene ei tunnetaks omaavalituse piiri, ent praeguses olukorras on see vägagi tuntav.

Linna ja selle lähivaldade koostöö on olnud konstruktiivne. Kui võrrelda praegust läbisaamist sellega, mis oli mõnda aega tagasi, siis on koostöö kindlasti paranenud. Kui sajandivahetuse paiku tegutses iga omavalitsus omaette, siis nüüdseks on hakatud koostööd tegema ning üksteisest sõltuvaid asju omavahel läbi arutama, et tagada nende kõrgetasemeline toimimine. Negatiivse poole pealt võib välja tuua selle, et koostööd tehakse olukordades, kus nähakse kasu ka endale. Üheks sellise koostöö näiteks on kergliiklusteed, mis saavad alguse Tartu linnast ning lõppevad linna lähivaldades. Hetkel ei ole kergliiklusteede kasutajatel võimalik millegi järgi öelda, et üks omavalitsus on lõppenud ning teine alanud. See, et erinevad haldusüksused on suutnud kergliiklusteede võrgustiku planeeringud koos läbi vaadata, nii et tekiks ühtne ja terviklik võrgustik, väljendab head koostööd kahe omavalitsuse vahel. Siiski peaks koostöö põhinema praegusest rohkem sellel, et see lihtsustaks inimeste elu, isegi kui see võib mõnele omavalitsusele olla majanduslikus mõttes kahjulik.

Praegu Eestis toimuva omavalitsusreformi osas olid arvamused pigem negatiivsed. Kuna hetkeolukorras peaks Luunja vald sundliidetama Tartu linnaga, siis paljud arvasid seda, et linn eraldab uusarenduspiirkonnad valla territooriumist ning annab valla maalisema osa teistele valdadele. Rääkides linnaga vahetult piirnevate piirkondade liitmisest linnaga, mis oma olemuselt ongi täiesti linnalised keskkonnad nii oma murede kui ka ülesehituse poolest, tekivad vastakad arvamused. Paljude inimeste arvates oleks selline lahendus loogiline, kus valla linnaline piirkond liidetakse linnaga ning maaline piirkond teiste valdadega. Seda põhjendatakse sellega, et linnalisel piirkonnal on omad probleemid ning maalisel piirkonnal on teistsugused probleemid ning ühinemisel tekiks ühtne elukeskkond. Maalistele omavalitsustele jääks sellise reformi tulemusena hajaasustusega seotud probleemid ning linnapiirkondade majandamine jääks linnale. Kuna linnalähedaste piirkondade elanikud on täielikult seotud linnaga, siis lihtsustaks see erinevate avaliku sektori teenuste tarbimist, mis on omavalitsuspiiridest sõltuvuses. Selle lahenduse kohta on mitmeid vastuargumente sellise

lahenduse mittepooldajate seast. Esiteks tuuakse välja seda, et see on elanike tahte vastane. Elanikud põhjendavad valla koosseisus jätkamist, kuna linna koosseisus olles, väheneks nende sõnaõigus. Siinkohal võiks suurendada kohalike kogukondade otsustusõigust kohapealse elu korraldamisel. See oleks tehtav läbi külaseltside tegevuse toetamise ning nende tegevuse aktiveerimise teel. Samuti rõhutakse sellele, et omavalitsused on pidanud väga palju investeerima linnaga piirnevatesse piirkondadesse, et ehitada välja sealne infrastruktuur. Selline investeeringute suunamine uute piirkondade taristu arendamisse iseloomustab seda, et avaliku sektori planeerimistegevus on olnud uute elurajoonide planeerimisel nõrk ning vajalikud teenused on jäetud arendaja poolt välja ehitamata.

Lisaks toodi linnaga piirnevate alade linnaga liitmise puhul negatiivse poole pealt välja, et see suurendaks regionaalset ebavõrdsust, kuna linnalise piirkonna sissetulek muutuks väga suureks võrreldes ülejäänud maakonna omaga. Siinkohal oleks väga heaks lahenduseks mitmel korral teemaks kerkinud maakonnaülene omavalitsus, mis võrdsustaks sissetulekud ning tagaks teenuste ühtlase toimimise kogu maakonnas. Samas tuleks selline haldusüksus tekitada riigi poolt sunniviisiliselt. Samuti võiks regionaalse ebavõrdsuse suurenemise vältimiseks muuta omavalitsuste rahastamist, et toetada linnast kaugemalt asuvaid omavalitsusi.

Olukorras, kus üksikud omavalitsused ei jõua üksteisega liitumise osas kokkuleppele, ei ole tõenäoline, et jõutakse vabatahtlikult kokkuleppele kogu maakonna või linnalise piirkonna liitumise osas. Seetõttu ei ole hetkel näha, et linnaliste piirkondade teenuste kvaliteet võiks märkimisväärselt paraneda. Kuna koostöö märkimisväärselt tihenemist ei ole seniajani toimunud, ei ole muutus selles osas väga tõenäoline. Seetõttu on teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parendamiseks ainsa mõistliku lahendusena tervikliku struktuuri moodustamine. Rääkides liitumise vastuargumentidest, kerkib esile huvitav asjaolu, et praegusel ajal toetatakse valla kaugemate piirkondade teenuste toimimist valla eelarvest ning oma panuse annavad sellesse ka linna kõrval asuvate piirkondade elanikud oma maksuraha kaudu. Hetkel ei nähta seda probleemina. Kui oletada, et vallaga liituks mõned linnast kaugemal asuvad omavalitsused ja juhul kui sealseid teenuseid on vaja rahaliselt toetama toetama, siis leitakse, et selline samm ei ole õige, kuna see tuleks praeguse valla territooriumi arvelt. Samas on mõlemal juhul tegemist olukorraga, kus ühe piirkonna arvelt toetatakse teist piirkonda. Kvaliteetsete ja mugavate teenuste toimimiseks on vaja, et ühtselt toimiv piirkond oleks ka reaalselt ühtselt juhitud ning majandatud, arvestades kogu piirkonna elanike vajadusi.

5. KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada, milline on Tartu naabruses asuvate eeslinnaalade teenuste struktuur ning kuidas see on muutunud. Samuti oli eesmärgiks selgitada välja, kuidas on eeslinnaalade elanikud seotud teenuste kaudu Tartu linnaga ning milline on võtmeisikute nägemus kvaliteetsete teenuste tagamise osas eeslinnaalade elanikele. Eelduste põhjal võib väita, et seatud eesmärk sai täidetud ning töö vastas järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised muutused on toimunud linnalähedaste piirkondade asustus- ning teenusstruktuuriga alates Eesti taasiseseisvumisest?
2. Millisel määral ning milliste teenuste kaudu on linnalähedaste piirkondade elanikud teenuste kaudu seotud keskuslinnaga?
3. Selgitada, kuidas võtmeisikud näevad eeslinnas elavatele inimestele kvaliteetsete teenuste kättesaadavuse tagamist?

Uuringu andmete kogumiseks viidi läbi 22 ekspertintervjuud. Intervjueeritavate hulka kuulusid vallavanemad, volikogude liikmed, vallavalitsuse töötajad, vallas asuvate asutuste juhid ning kohalikku elu edendavate MTÜde juhid. Uurimismeetodina kasutatud intervjuu võimaldas läheneda probleemile süvitsi ning uurida põhjendavaid seisukohti ning seletusi erinevate arvamuste osas.

Uurimisest selgus, et Tartu linnaregioonis on taasiseseisvumise perioodil toimunud ulatuslik eeslinnastumine. Tartu ümbruses toimunud muutused ei ole olnud nii suuremahulised, kui need on olnud paljudes Lääne-Euroopa ning Põhja-Ameerika linnades. Eeslinnastumine on olnud tagasihoidlikum ning töökohtade eeslinnastumine on peaaegu täielikult puudunud. Eeslinnastumise käigus ei ole toimunud suuremaid muutusi teenuste osas, mis tähendab, et kohalikel elanikel on oma elukohas teenuste tarbimisega probleeme. Tänu avaliku sektori nõrgale rollile planeerimises, on teenuste kättesaadavus uushoonestusaladel puudlik.

Eeslinnaaladel toimus suurem teenuste vähenemine Eesti taasiseseisvumise järgselt, mil tuli kohaneda kapitalistliku majandussüsteemiga. Peale 1990date keskpaika ei ole suuremaid sulgemisi olnud – suletud on vaid üksikuid poode linnast kaugemale jäävates piirkondades, mis on ka eeslinnastumise poolt vähem mõjutatud. Samuti ei ole tekkinud suurel määral uusi teenuseid, seda ka eeslinnastunud piirkondades. On avatud üksikud uued toidupoed, kuid need on rajatud linna piirile, teenindamaks nii eeslinna, kui ka keskuslinna elanikke. Peamiselt on

eeslinnastumine mõjutanud vaid haridusteenust. Kuna eeslinnastunud on noored pered, on see valdkond saanud väga palju tähelepanu ning haridusvaldkonna teenuste kvaliteet on tõusnud.

Eeslinnaalade elanikud on endiselt väga tihedalt seotud Tartu kui keskuslinnaga. Väga suures ulatuses tarbitakse linnas pakutavaid teenuseid. Peamisteks linnas kättesaadavateks ning tarbitavateks teenusteks on kaubandus, meelelahutus ja kultuur. Samuti eelistavad paljud eeslinnaliste piirkondade elanikud oma lapsed linna lasteaeda või kooli panna, kuna see on nende jaoks logistilisem lihtsam.

Uurimusest selgus, et omavalitsuste piirid on teatud juhul takistuseks teenuste korraldamisel. Erasektori poolt pakutavate teenuste kättesaadavust omavalitsuste piirid ei mõjuta ning selles osa ei esine ka probleeme. Peamiselt puudutavad omavalitsuste piirid haridus- ning transporditeenust, muutes soovitud teenuse raskemini kättesaadavaks. Teenuste kvaliteeti on võimalik tõsta läbi tihedama koostöö või piirkonna ühendamise teel. Mitme võtmeisiku poolt mainiti, et piiri nihutamine ei muuda teenuse kättesaadavust, sest teenuse asukoht sellest ei muutu. Teenuse parema kättesaadavuse tagamiseks on vaja muuta omavalitsuste vaheline koostöö tihedamaks. Koostöö peaks olema sellisel tasemel, et elanikud ei tunnetaks omavalitsuste piiride olemasolu.

Kuna senini on koostöö suurenenud väga aeglaselt ning väga vähesel määral ja see sõltub väga palju inimeste omavahelisest läbisaamisest, ei ole mõistlik olukorra iseeneslikule paranemisele loota. Seetõttu omab teenuste kättesaadavuse parandamisel tõenäoliselt suuremat efekti omavalitsuste ühendamine, mis võimaldaks vältida omavalitsuste koostööprobleeme ning võimaldaks efektiivsema teenuste korraldamise. Seeläbi saaks tagada kvaliteetsemad teenused kogu piirkonna elanikele. Omavalitsuste ühendamise negatiivset mõju saaks vähendada, suurendades kohalike kogukondade ja külaseltside otsustusõigust kohaliku elu korraldamisel.

SUMMARY

Changes in the service structure of city suburbs on the example of Luunja and Tartu municipalities

Holger Ehrlich

The aim of this research is to explore the service structure of the city suburbs of Tartu and how has it changed during the reindpendence period, also, how are suburban residents associated with the city through the services and what is the vision of the key people to guarantee high quality services for residents in suburban areas. The purpose of this paper is to show, what are the visions to guarantee high quality services for residents. The research is based on Luunja and Tartu municipalities.

The first part of this research is theoretical background, which is giving an overview about the development of city regions and services, how are cities and suburbs connected, what are the opportunities to guarantee high quality services for residents and how to ensure the sustainability of the center cities.

The second part focuses on analyzing the data which was collected by conducting 22 expert interviews with the key people of the Luunja and Tartu municipalities. To ensure that analysis is going to be carried out correctly and to exclude the author's subjective approach, the data were analyzed with programme Dedoose. The interviews included 12 main topics, which are: suburban settlements connectedness with center city through services, suburban settlements benefits from the closeness to the city, impacts of city on managing suburban municipalities, impact of accrued residents, changes of services in suburban municipalities, urban residents connectedness with the center city, unity of municipalities, local services, cooperation between suburban municipalities and the city, the impacts of municipal boundaries on services and the effects of various reforms to the municipalities and services.

As a result, I found out that that Tartu city region has gone through suburbanisation, which has been most intense during the last 15 years. Still, it has not had big effect on service structure. Greater closure of services took place right after reindpendence of Estonia and the adaptation of the capitalist economic system. After the beginning of suburbanisation, a little number of services have been closed, which are located far away from center city. Also, only few new services have been opened in the suburban area and those are also located next to a city border, serving both, suburban and city residents. In Estonia, we have not experienced the

rise of suburban service centers as it is commonly seen in the USA. The biggest service field affected by suburbanisation is education. Most of the suburbanites are young and have children, who need kindergartens and schools.

Most of the suburban residents are working in center city and also consume most of the services in the center city. The reasons for this are that service quality is better in the center city and services are also cheaper. As the suburbanisation process was almost not at all controlled by municipal governments in early times, the service structure is very poor in suburbanized areas. One possibility to improve the situation, is merging the center city and its surrounding areas. This idea got very much negative feedback, still some people saw it as a logical solution. Also, some people said that municipalities need to deepen cooperation, which would solve the problem. As we cannot see deep cooperation happening at the moment, it is not likely to happen. Merging municipalities would give better and faster results. To reduce negative impacts, local communities should have bigger power in decision making.

TÄNUAVALDUSED

Sooviksin tänada oma juhendajat, Kadri Leetmaad, kelle abita oleks selle töö valmimine olnud võimatu. Samuti soovin tänada Jarno Lauri, abistavate ettepanekute osas. Kindlasti soovin tänada kõiki inimesi, kes andsid nõusoleku intervjuude läbiviimiseks ning seeläbi andsid sisendi magistritöö koostamiseks ning sõpru ja perekonnaliikmeid, kes olid toeks töö kirjutamise ajal.

KIRJANDUS

Ahas, R., Aasa, A., Silm, S., Tiru, M., 2010. Daily rhythms of suburban commuters' movements in the Tallinn metropolitan area: Case study with mobile positioning data. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, vol 18, pp. 45-54.

Anderson, N. B., Bogart, W. T., 2001. The Structure of Sprawl: Identifying and Characterizing Employment Centers in Polycentric Metropolitan Areas. *American Journal of Economics and Sociology*, vol 60, pp. 147-169.

Baer, S. E., Marando, V. L., 2001. The Subdistricting of Cities: Applying the Polycentric Model. *Urban Affairs Review*, vol 36, pp. 721-733.

Bartolome, C. A. M. de, Ross, S. L., 2004. Who's in charge of the central city? The conflict between efficiency and equity in the design of a metropolitan area. *Journal of Urban Economics*, vol 56, pp. 458-483.

Boiteux-Orain, C., Guillain, R., 2004. Changes in the Intrametropolitan Location of Producer Services in Île-De-France (1978-1997): Do Information Technologies Promote A More Dispersed Spatial Pattern? *Urban Geography*, vol 25, pp., 550-578

Bontje, M., Burdack, J., 2005. Edge Cities, European-style: Examples From Paris and the Randstad. *Cities*, vol 22, pp. 317-330.

Bradford, D. F., Oates W. E., 1974. Suburban Exploitation of Central Cities and Governmental Structure. *Redistribution Through Public Choice*, Columbia University Press, pp. 43-90.

Burchfield, M., Overman, H. G., Puga, D., Turner, M. A., 2006. Causes of Sprawl: A Portrait From Space. *Quarterly Journal of Economics*, vol 121, pp. 587-633.

Burgess, E. W., 1925. The growth of the City. *The City*, The University of Chicago Press, Chicago and London, pp. 47-62.

Davoudi, S., 2003. European briefing: polycentricity in European spatial planning: from an analytical tool to a normative agenda, *European Planning Studies*, vol 11, pp 979-999.

Ehrlich, H., 2015. Bakalaureusetöö. Muutused üleminekuaja linnades ja naabruskonnatüüpide väljakujunemine Tartu linnaregiooni näitel.

- Forbes, D., 2000. Reading texts and writing geography. *Qualitative Research Methods in Human Geography*, Oxford University Press, pp. 122-142.
- Frey, B. S., Eichenberger, R., 1999. Functional, Overlapping and Competing Jurisdictions: A Complement and Alternative to Today's Federalism. *Handbook of Fiscal Federalism*, pp. 154-181.
- Gaspar, J., Glaeser, E. L., 1998. Information technology and the future of cities. *Journal of Urban Economics*, vol 43, pp. 136-156.
- Glaeser, E. L., 2000. Demand for density? The functions of the city in the 21st century. *Brookings review*, vol 18, pp. 10-13.
- Goodman, A. C., 2005. Central cities and housing supply: Growth and decline in US cities. *Journal of Housing Economics*, vol 14, pp. 315-335.
- Gordon, P., Kumar, A., Richardson, H. W., 1989. The Influence of Metropolitan Spatial Structure on Commuting Time. *Journal of Urban Economics*, vol 26, pp. 138-151.
- Hall, P., 2003. Growing the European Urban System. Institute of Community Studies, London. ICS Working Paper No. 3.
- Harris, C. D., Ullman, E. L., 1945. The nature of cities. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol 242, pp. 7-17.
- Haughwout, A. F., Inman, R. P., 2002. Should Suburbs Help Their Central City? *Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs*, pp. 45-94.
- Haughwout, A. F., Inman, R. P., 2009. How Should Suburbs Help Their Central Cities? Growth- and Welfare Enhancing Intrametropolitan Fiscal Distributions. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol 626, pp. 39-52.
- Hirt, S. A., 2015. Planning During Post-Socialism. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*, pp. 187-192.
- Hollar, M. K., 2010. Central Cities and Suburbs: Economic Rivals or Allies. *Journal of regional Science*, vol 51, pp. 231-252.

Ihlandfeldt, K. R., 1995. The Importance of the Central City to the Regional and National Economy: A Review of the Arguments and Empirical Evidence. *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, vol 1, pp. 125-150.

Illeris, S., 1997. The Changing Location of Service Activities in the Copenhagen Region. *Geografisk Tidsskrift*, vol 97, pp 120-131.

Krisjane, Z., Berzins, M., 2012. Post-socialist Urban Trends: New Patterns and Motivations for Migration in the Suburban Areas of Riga, Latvia. *Urban Studies*, vol 49, pp. 289-306.

Kvale, S., 1996. *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Kährik, A., Leetmaa, K., Tammaru, T., 2012. Residential decision-making and satisfaction among new suburbanites in the Tallinn urban region, Estonia. *Cities*, vol 29, pp. 49-58.

Kährik, A., Temelová, J., Kadarik, K., Kubeš, J., 2015. What attracts people to inner city areas? The cases of two post-socialist cities in Estonia and the Czech Republic. *Urban Studies*, vol 52, pp. 1-18.

Leetmaa, K., Tammaru, T., Anniste, K., 2009. From priority-led to market-led suburbanisation in a post-communist metropolis. *Journal of Economic and Social Geography*, vol 100, pp. 436-453.

Martinez-Fernandez, C., Weyman, T., Fol, S., Audirac, I., Cunningham-Sabot, E., Wiechmann, T., Yahagi, H., 2016. Shrinking cities in Australia, Japan, Europe and the USA: From a global process to local policy responses. *Progress in Planning*, vol 105, pp. 1-48.

McAndrews, J., Voith, R., 1993. Can Regionalization of Local Public Services Increase a Region's Wealth. *Journal of Regional Science*, vol 33, pp. 279-301.

Meijers, E., 2008. Summing Small Cities Does Not Make a Large City: Polycentric Urban Regions and the Provision of Cultural, Leisure and Sports Amenities. *Urban Studies*, vol 45, pp. 2323-2342.

Milan, B. F., Creutzig, F., 2016. Municipal policies accelerated urban sprawl and public debts in Spain. *Land Use Policy*, vol 54, pp. 103-115.

Mills, E., 1992. Sectoral Clustering and Metropolitan Development. Sources of Metropolitan Growth, New Brunswick, NJ, Center for Urban Policy Research.

Mykhnenko, V., Turok, I., 2007. The trajectories of European cities, 1960-2005. *Cities*, vol. 24, pp. 165-182.

Neenan, W. B., 1970. Suburban-Central City Exploitation Thesis: One City's Tale. *National Tax Journal*, vol 23, pp. 117-139.

Nedović-Budić, Z., 2001. Adjustment of planning practice to the new Eastern and Central European context. *Journal of the American Planning Association*, vol 67, pp. 38-52.

Premus, R., 1977. A Competetive Model of Local Government Organization: Implications for the Process of Community Formation Within Metropolitan Regions. *Public Choice*, vol 29, pp. 109-125.

Roose, A., Kull, A., Gauk, M., Tali, T., 2013. Land use policy shocks in the post-communist urban fringe: A case study of Estonia. *Land Use Policy*, vol 30, pp 76-83.

Rubin, H. J., Rubin I. S., 1995. *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, Ca: Sage.

Rüütel, E., 2013. Magistritöö. Linnakeskkonna ja elukoha eelistuste kujunemise põhimõtet Tartu linna näitel.

Samarüütel, A., Selvig, S. S., Holt-Jensen, A., 2010. Urban sprawl and suburban development around Pärnu and Tallinn, Estonia. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, vol 64, pp. 152-161.

Schaltegger C. A., Torgler, B., Zemp, S., 2009. Central City Exploitation by Urban Sprawl? Evidence from Swiss Local Communities. Center for Research in Economics, Management and the Arts, working paper.

Sýkora, L., 2009. New socio-spatial formations: places of residential segregation and separation in Czechia. *Journal of Economic and Social Geography*, vol 100, pp. 417-435.

Sýkora, L., Bouzarovski, S., 2012. Multiple Transformations. Conceptualising the Post-communist Urban Transition. *Urban Studies*, vol. 49, pp. 43-66.

- Żróbek-Róžańska, A., Zadworny, D., 2016. Can urban sprawl lead to urban people governing rural areas? Evidence from the Dywity Commune, Poland. *Cities*, vol 59, pp. 57-65.
- Tammaru, T., Kulu, H., Kask, I., 2004. Urbanization, Suburbanization and Counterurbanization in Estonia. *Eurasian Geography and Economics*, vol 45, pp. 212-229.
- Tammaru, T., van Ham, M., Leetmaa, K., Kährik, A., Kamenik, K., 2013. The Ethnic Dimensions of Suburbanisation in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 39, pp. 845-862.
- Tullock, G., 1994. *The New Federalist*. The Fraser Institute. Vancouver. Chapter 7: Some Myths About Efficiency, pp. 77-98.
- Voith, R. P., 1992. City and Suburban Growth: Substitutes or Complements? *Business Review*, issue Sept/Okt, pp. 21-33.
- Voith, R. P., 1996. Central City Decline: Regional of Neighbourhood Solutions? *Business Review*, issue March, pp. 3-16.
- Voith, R. P., 1998. Do Suburbs Need Cities? *Journal of Regional Science*, vol 38, pp. 445-464.
- Warren, C. A. B., 2001. Qualitative Interviewing. *Handbook of Interview Research, context & Method*, Gubrium, J. F., Holstein, J. A., Sage Publications, pp. 83-102. ISBN 0-7619-1951-1.
- Wu, J., 2006. Environmental amenities, urban sprawl and community characteristics. *Journal of Environmental Economics and Management*, vol 52, pp 527-547.
- Wu, J., 2010. Economic Fundamentals and Urban-Suburban Disparities. *Journal of Regional Science*, vol 50, pp. 570-591.
- Yue, W., Liu, Y., Fan, P., 2010. Polycentric urban development: the case of Hangzhou. *Environment and Planning*, vol 42, pp. 563-577.

Interneti allikad:

Rahandusministeeriumi kodulehekül. Haldusreformi kodulehekül. Eesmärgid ja ajakava
<https://haldusreform.fin.ee/haldusreformi-seadus/haldusreformi-eesmargid-ja-ajakava/>
Viimati vaadatud 25.05.2017.

KMS. Kohalike maksude seadus. Avaldamismärge RT I, 07.06.2013, 5. Viimati vaadatud
07.05.2017.

Statistikaamet. RV0282: RAHVAARV, 1. JAANUAR --- Sugu, Aasta, Haldusüksus või
asustusüksuse liik ning Vanuserühm. Viimati vaadatud 19.05.2017.

Kiisler, S., 2014. Kiisler: tulumaksu poolitamine suurendaks ebavõrdsust (vahendanud Eliisa
Matsalu), Äripäev, 11.03.2014. <http://www.aripaev.ee/uudised/2014/03/10/kiisler-tulumaksu-poolitamine-suurendaks-ebavordsust> Viimati vaadatud 07.05.2017.

LISAD

LISA 1

Uuringut tutvustav ning intervjuus osalemist paluv e-kiri.

Tere!

Olen Tartu Ülikooli inimgeograafia tudeng, kes on koostamas oma **magistritööd teenuste ajalisest muutumisest linnalähedastes piirkondades**. Hetkel on Eestis käimas ettevalmistused kohalike omavalitsuste reformi elluviimiseks, mis peab parandama haldussuutlikkust Eestis ning tagama parema kvaliteediga teenuste kättesaadavuse väga suure osa riigi elanike jaoks. Lisaks reformile on teenusstruktuuri muutumist mõjutanud ka inimeste kolimine linnaäärsetesse valdadesse. Väga paljud inimesed, kes varem on elanud linnas, on kolinud linna äärde, ent tarbivad endiselt linna poolt pakutavaid teenuseid. Samuti on võimalik linnas elavatel inimestel tarbida ka valla poolt pakutavaid teenuseid.

Magistritöö raames uuritakse **Tartu** ning **Luunja valla** näitel muutumist teenuste tarbimises. Antud omavalitsused on valitud, kuna paiknevad Eesti suuruselt teise linna naabruses ning seetõttu on nende teenused tihedalt linna omadega põimunud. Linnalähedastes piirkondades vajab kohalike teenuste osutamine eri lähenemist – linna lähedus võimaldab küll tarbida rohkemaid teenuseid, kuid seevastu linna lähedus teeb koha peal teenuste pakkumise raskemaks. Uurimistöö uuritakse ka seda, millised on ootused ja hirmud seoses plaanitava reformiga ning millist mõju avaldab reform inimeste igapäevasele elule, teenuste tarbimisele ning identiteedile.

Uurimistöö andmed kogutakse **ekspertintervjuudega**, mis viiakse läbi valdade juhtivate töötajate ning volikogude liikmetega, vallas tegutsevate asutuste juhtide ning aktiivsemate kohapealset elu edendavate MTÜ juhtidega. Intervjuude käigus kogutavad andmed on kasutamiseks anonüümselt ainult antud uurimistöö koostamisel ning edasiseks kasutamiseks pole need mõeldud.

Sooviksin Teiega läbi viia intervjuu, mille abil kogutavad andmed oleksid sisendiks minu magistritöö koostamisel. Intervjuu orienteeruv kestvus on 30-60 minutit. Oleksin väga tänulik kui leiaksite sobiva aja ning oleks nõus intervjuu läbiviimisega.

Lugupidamisega

Holger Ehrlich

holgerehrlich@hotmail.com

51982494

LISA 2

Uuringus osalema kutsuv korduskiri.

Tere!

Olen Tartu Ülikooli tudeng, ning koostan **magistritööd teenuste ajalisest muutumisest linnalähedastes piirkondades ja omavalitsusreformi mõjust**. Linna lähedus võimaldab küll tarbida rohkemaid teenuseid, kuid seevastu teeb koha peal teenuste pakkumise keerulisemaks. Uurimistöös uuritakse ka seda, millised on ootused ja hirmud seoses plaanitava reformiga ning millist mõju avaldab reform inimeste igapäevasele elule ning teenuste tarbimisele.

Sooviksin Teiega läbi viia intervjuu, mille kestvus oleks **30-60 minutit**. Intervjuu käigus kogutavad andmed oleksid sisendiks minu magistritöö koostamisel ning neid kasutatakse anonüümselt. Oleksin väga tänulik kui leiaksite sobiva aja ning oleksite nõus intervjuu läbiviimisega.

Lugupidamisega

Holger Ehrlich

holger@ut.ee

51982494

LISA 3

Telefoni teel tehtud pöördumine uuringus osalemiseks.

Tere!

Minu nimi on Holger ning helistan teile, kuna olen lõpetamas magistriõpinguid Tartu Ülikoolis ja teen oma lõputöö teemal: „linnalähedaste piirkondade teenusstruktuuri muutumine ning omavalitsusreformi mõju teenustele“. Sain teie numbri ____ ning helistan teile, kuna olete osalev omavalitsuse juhtimises/piirkonna elu edendavas ühingus.

Sooviksin teiega läbi viia intervjuu, mille kestvus on orienteeruvalt 30-60. Kas selline pakkumine oleks teie huviäratav ning teil oleks võimalik intervjuu jaoks leida sobiv aeg?

Kas teil on veel täiendavaid küsimusi uurimistöö teema või interjueerimise kohta?

[Vastused küsimustele või intervjuueerimise algus]

LISA 4

Intervjuu kava

I. SISSEJUHATUS – uuringutemaatika ning intervjuuerimisprotsessi lühikene tutvustus

Olen Tartu Ülikooli inimgeograafia tudeng ning teen oma magistritööd teenusstruktuuri muutumisest linnalähedastes piirkondades ning võimalikust omavalitsusreformi mõjust teenustele. Oma töö teen Tartu valla ning Luunja valla näitel. Eelkõige huvitab mind see, kuidas on vallaelanikud erineval viisil seotud Tartuga, millised on linna külastamise peamised põhjused, kuidas on muutunud vallas pakutavate teenuste struktuur ning milline võib olla eesootava omavalitsusreformi mõju vallas kättesaadavatele teenustele.

Intervjuu käigus palun teil rääkida sellest, milliseid teenuseid valla elanikud linnas tarbivad, milliseid mõjusid see vallale kaasa toob ja kuidas see erineb valla erinevate piirkondade lõikes. Samuti palun teil rääkida sellest, kuidas on muutunud erinevate era- ja avaliku sektori teenuste kättesaadavus vallas, kuidas on mõjutanud valla elu elanike lisandumine ja millist mõju avaldab linna lähedus valla juhtimisele. Samuti soovin, et te räägiksite valla ja linna vahelisest koostööst, omavalitsuspiiride mõjust teenuste kättesaadavusele ning sellest, kuidas võib eesootav reform mõjutada teenuseid.

Intervjuu analüüsimise lihtsustamiseks sooviksin selle diktofoniga lindistada – kas see on teie jaoks vastuvõetav (vajadusel selgitada)?

Kas teil on tekkinud küsimusi?

II. ELANIKE SEOTUS LINNAGA

1. Millisel viisil on vahetult linna ääres paiknevad piirkonnad seotud linnaga?
[Täpsustavad küsimused]
  - Millised on peamised teenused, mida valla elanikud tarbivad Tartu linnas?
  - Kui tihedalt on elanikud teenuste kaudu seotud Tartu linnaga?
  - Kui suur on laste osakaal, kes käivad linna lasteaias või koolis?
  - Kas valla asumid on linnaga ühendatud mõningate kommunikatsioonide kaudu?
  - Milline on transpordiühendus Tartu linnaga?
  - Kuidas hindavad valla elanikud linna bussiliini, mis läbib valda?
2. Kuidas erineb linnaga seotus vahetult linna ääres asuvate piirkondade ning kaugemate vallapiirkondade vahel?
  - Kas kaugemates piirkondades on märkimisvääreseid erinevusi linna teenuste tarbimise osas?
  - Mis võiks olla põhjused, mis kaugemate piirkondade inimesed käitumisharjumused on erinevad?

III. MÕJUD LINNA LÄHEDUSEST

3. Millist kasu saavad vahetult linna ääres asuvad piirkonnad sellest, et nad paiknevad linnale nii lähedal?
  - Millist negatiivset mõju avaldab linna lähedus?
4. Milline linna läheduse positiivne mõju kaugemal asuvatele piirkondadele?
  - Millist negatiivset mõju avaldab linna lähedus?
5. Kuidas mõjutab linna lähedus valla juhtimist?
  - Kas linna lähedus muudab valla elu juhtimise keerulisemaks?
  - Milliseid väljakutseid pakub linna lähedus valla juhtimisele?
6. Millist mõju on avaldanud uute elanike lisandumine?
  - Millised on uute elanike lisandumisega seotud positiivsed mõjud?
  - Milliseid probleeme on toonud kaasa uute elanike lisandumine?
  - Kuidas on uute elanike lisandumine mõjutanud teenuste kättesaadavust?
  - Kas laste-aia ning koolikohad on kõikidele soovijatele tagatud?
  - Rääkides uute elanike identiteedist, siis kellena määratlevad ennast linna vahetus naabruses paiknevate asumite elanikud – kas nad on tartlased või nad on tartu valla elanikud?
  - Kuidas on mõjutanud uued elanikud omavalitsuse erinevate piirkondade ühtsust ning omavalitsuse identiteeti?

IV. KOHAPEALSED TEENUSED

7. Kuidas on muutnud valla territooriumil kättesaadavate teenuste arvukus ning kvaliteet?
  - Millised teenused on need, mis on praegusel ajal valla territooriumil elanikele tagatud?
  - Kuidas erineb teenuste spekter valla erinevates piirkondades?
  - Kas on veel mingeid teenuseid, mis peaks olema koha peal kättesaadavad?
  - Kuidas on muutunud vallas asuvate teenuste arvukus võrreldes 10 või 20 aasta taguse ajaga?
  - Kas mingeid asutusi või teenuseid on lisandunud?
8. Kuidas tagada seda, et kohapealsed teenused oleksid jätkusuutlikud?
  - Milliseid omadusi peaks teenus sisaldama, et inimesed sooviks seda koha peal tarbida, mitte linnas?
  - Kas vald soodustab kuidagi ettevõtluse arengut valla territooriumil?

V. LINNA JA VALLA VAHELINE KOOSTÖÖ

9. Kuidas te kirjeldaksite linna ja valla vahelist koostööd?
  - Millistel teemadel linn ja vald peamiselt koostööd teevad?
  - Kui heaks te peate linna ja valla vahelist koostööd?
  - Kas linna ja valla vahelises suhtluses esineb probleeme?
  - Kuidas on muutunud linna ja valla omavaheline läbisaamine?

10. Kuidas mõjutavad omavalitsuste piirid teenuste kättesaadavust?

- Kas praegused omavalitsuste piirid takistavad teenuste kättesaadavust?

VI. OMAVALITSUSREFORMI MÕJU

11. Milline on teie seisukoht eesootava omavalitsuste reformi osas?

- Milline oleks teie arvates ideaalne lahendus teenuste kvaliteedi tõstmiseks?
- Millised on reformi võimalikud positiivsed küljed?
- Millised on reformi võimalikud negatiivsed küljed?
- Vaadates valla erinevaid piirkondi, siis kui ühtseks te hindate valda?

12. Kuidas mõjutab reform teenuste kvaliteeti ning kättesaadavust?

- Kas reformi tulemusel võib koha peal kättesaadavate teenuste arv kahaneda?
- Milliste teenuste kvaliteet võib muutuda reformi tagajärjel paremaks?

13. Kuidas te suhtuksite lahendusse kui linnaga liita vaid linnaäärsed asumid ning ülejäänud vald liita teiste valdadega?

- Kas linnaäärsete piirkondade linnaga liitumisega võiks kaasneda midagi positiivset?
- Mis on peamised seisukohad, miks linnaäärseid piirkondi ei peaks valla küljest eraldama?

14. Millist mõju avaldaks rahstusreform, kus pool sotsiaalmaksust hakkaks laekuma töökoha põhisel?

- Kuidas te hindate inimeste osakaalu, kes käivad vallast linna tööle võrreldes sellega, kes käivad linnast valda tööle?

VII. KOKKUVÕTE

15. Kas teil on midagi lisada?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Holger Ehrlich** (sünnikuupäev: 27.03.1993),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Muutused linnalähedaste piirkondade teenusstruktuuris Luunja ja Tartu valla näitel,

mille juhendaja on **Kadri Leetmaa**,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **29.05.2017**